

Betydningen av arbeidsledighet for frafall i videregående skole

Veronica Einan

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2011

© Veronica Einan

År: 2011

Tittel: Betydningen av arbeidsledighet for frafall i videregående skole

Forfatter: Veronica Einan

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Utdanning er stadig viktigere for deltagelse i yrkeslivet i vårt samfunn. Denne oppgaven handler om frafall i videregående skole. Frafall er et dagsaktuelt tema som har negative konsekvenser for både individet og samfunnet, og så mange som en tredjedel av elevene faller fra i videregående skole. Tidligere forskning gjør at vi vet mye om hva som kjennetegner disse elever. Generelt finner tidligere studier at elever med lave prestasjoner, lav skolemotivasjon, går på yrkesfaglig studieretning og har foreldre med lav sosial bakgrunn har en økt sannsynlighet for frafall i videregående skole. I norsk sammenheng er det gjort mindre forskning på hvordan kontekstuelle forhold kan øke, eller minke sannsynligheten for frafall i videregående skole. Temaet for denne oppgaven er på hvilken måte arbeidsmarkedet kan ha betydning for utdanningsvalg i videregående skole i Norge.

Hovedantagelsen i denne oppgaven er at endringer i arbeidsledighet kan ha betydning for sannsynligheten for frafall i videregående skole. For å studere dette brukes registerdata over alle elever som har startet på videregående skole i perioden mellom 1988-2005.

Hypotesene er formulert fra en idé om at sannsynligheten for frafall reduseres når arbeidsledigheten øker. I oppgavens teoridel presenterer jeg humankapitalteori som kan forklare hvordan økt arbeidsledighet kan føre til lavere frafall i videregående skole. Ifølge humankapitalteorien vil elever investere i utdanning så lenge gevinsten er høyere enn kostnadene. Når det er lav arbeidsledighet, kan det være lettere for ungdom å få arbeid, og det kan føre til at en høyere andel faller fra i videregående skole. Oppgaven studerer om arbeidsledighet har ulik betydning avhengig av elevenes sosiale bakgrunn. Verditeori, kulturteori og sosialposisjonsteori trekkes inn som forklaring på ulik rekruttering til utdanning.

For å studere sammenhengen mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall benyttes logistisk regresjonsanalyser. Ved hjelp av et detaljert datasett over en lengre tidsperiode (1988-2005) gis et bilde over sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall. Det utføres separate analyser for elever på yrkesfaglige og studieforberedende linjer. I tillegg utføres det separate analyser for elevenes sannsynlighet for frafall etter ett år, to år og tre år i videregående skole, samt før og etter skolereformen i 1994.

Hovedkonklusjonen i denne oppgaven er at arbeidsledighet har ingen, eller i beste fall svak effekt på elevenes sannsynlighet for frafall i videregående skole. Et fåtall av analysene viser at arbeidsledighet har en svak negativ effekt på sannsynligheten for frafall. Frafallet tidlig på videregående skole reduseres noe når arbeidsledigheten øker, men det er lite som tyder på at økt arbeidsledighet har noe stor betydning for frafallet i videregående skole. Et merkbart unntak gjelder elever etter tre år på studieforberedende linjer etter reformen som har en betydelig økning i sannsynlighet for frafall når arbeidsledigheten øker.

Ved å utføre separate analyser for gutter og jenter, viser det seg at denne sammenhengen gjelder for gutter på studieforberedende linjer. Jenter har etter to år på yrkesfaglige linjer en noe redusert sannsynlighet for frafall når arbeidsledigheten øker. Ved å kontrollere for en rekke variabler (studielinje innen yrkesfag eller studieforberedende, sosial bakgrunn, etnisitet, år og region), endret det sammenhengen mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall minimalt. Det viser seg at sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall varierte lite etter elevenes sosiale bakgrunn, verken foreldrenes utdanningsnivå eller inntekt hadde forskjellig betydning for sammenhengen.

Takk

Jeg vil først og fremst rette en takk til veilederen min Arne Mastekaasa som har bidratt med grundig lesning og faglige innspill underveis i hele prosessen. Andre som fortjener en stor takk er Linda som har vært stor hjelp underveis, og spesielt i sluttfasen med grundig gjennomlesning og tilbakemeldinger på utkast til oppgaven. Eric fortjener en stor takk for å ha vært en sterk støtte under hele prosessen, med både teknisk hjelp, nyttige diskusjoner og aldri miste trua på meg. Ellers rettes en takk til alle på pauserommet i fjerde etasje, ingen nevnt, ingen glemt.

Oslo, juni 2011

Veronica Einan

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	III
Takk.....	V
Innholdsfortegnelse	VII
Oversikt over tabeller og figurer	X
1 Innledning.....	1
1.1 Tema og problemstilling	1
1.2 Bakgrunn og relevans.....	2
1.3 Det norske utdanningssystemet.....	5
1.4 Hvem er elevene som faller fra	6
1.5 Begreper	8
1.5.1 Frafall.....	8
1.5.2 Lokal arbeidsledighet	8
1.6 Gangen i oppgaven.....	9
2 Teoretiske perspektiver og tidligere studier	11
2.1 Humankapitalteori.....	11
2.1.1 Frafall forklart fra humankapitalteori	14
2.1.2 Innvendinger mot humankapitalteori.....	14
2.2 Arbeidsledighets betydning for utdanningsvalg.....	15
2.2.1 Høy arbeidsledighet kan bidra til at flere fortsetter i videregående skole	16
2.2.2 Lav arbeidsledighet kan bidra til at flere slutter i videregående skole	19
2.2.3 Oppsummering	20
2.3 Forklaringer på ulik rekruttering til utdanning.....	21
2.3.1 Verditeori.....	21
2.3.2 Verditeori og frafall i videregående skole	22
2.4 Kulturteori	23
2.4.1 Kulturteori og frafall i videregående skole.....	24
2.5 Sosial posisjonsteori.....	25
2.5.1 Sosial posisjonsteori og betydningen av arbeidsledighet	29
2.6 Oppsummering og forventninger	29
2.7 Hypoteser	31
3 Data og metode.....	35

3.1	Datasettet.....	35
3.1.1	Presentasjon og avgrensing av utvalget.....	35
3.2	Avhengig variabel: Frafall fra videregående skole	36
3.3	Forklaringsvariabler	38
3.3.1	Arbeidsledighet.....	38
3.3.2	Økonomisk region	40
3.3.3	Studieretning.....	41
3.3.4	Kjønn	43
3.4	Sosial bakgrunn	43
3.4.1	Foreldrenes utdanning	43
3.4.2	Foreldrenes inntekt	45
3.5	Kontrollvariabler	46
3.5.1	År	46
3.5.2	Minoritetsbakgrunn	47
3.6	Statistisk metode	47
3.6.1	Logistisk regresjonsanalyse.....	47
3.6.2	Modellenes beskrivelse av data	49
3.6.3	Samspill	49
3.6.4	T- test.....	49
3.6.5	Korrelerte restledd	50
3.6.6	Gjennomsnittseffekter	50
3.6.7	Tabellenes oppbygning i kapittel 4 og 5.....	51
4	Arbeidsledighet og frafall i videregående skole.....	53
4.1	Beskrivelse av frafall i videregående skole og arbeidsledighet i perioden mellom 1988-2005.....	53
4.2	Utvalget etter start på videregående skole før og etter Reform 94.....	57
4.2.1	Analysestruktur.....	57
4.2.2	Sammenhengen mellom frafall og arbeidsledighet før og etter Reform 94	61
4.3	År og regions betydning for effekten av arbeidsledighet på frafall	66
4.3.1	Kontroll for regionens betydning for sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall	67
4.3.2	Kontroll for års betydning for sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall	68
4.3.3	Sammendrag	69

4.4	Oppsummering av kapittelet	69
5	Arbeidsledighetens betydning på frafall ut fra sosial bakgrunn og kjønn.....	71
5.1	Analysestructur	71
5.2	Kjønnsforskjeller i effekten av arbeidsledighet på frafall	71
5.3	Sosial bakgrunns betydning for effekten av arbeidsledighet på frafall	75
5.3.1	Har arbeidsledighet ulik effekt på frafall etter sosial bakgrunn?.....	79
5.4	Oppsummering av kapittelet	85
6	Oppsummering og diskusjon.....	87
6.1	Gir høyere arbeidsledighet lavere sjanse for frafall?	87
6.1.1	Tilfellet med Nord-Norge	89
6.1.2	Frafall og studieretning.....	90
6.1.3	Frafall og kjønn	91
6.2	Sosial bakgrunn og frafall	91
6.2.1	Foreldrenes utdanning	91
6.2.2	Foreldrenes inntekt	93
6.3	Sammenligning med andre funn i Norge	93
6.4	Funnenes relevans for teoriene.....	95
6.4.1	Humankapitalteori	95
6.4.2	Sosial posisjonsteori	96
6.4.3	Verdi og kulturteori	96
6.5	Konklusjon	98
	Litteraturliste	99
	Vedlegg	107

Oversikt over tabeller og figurer

Tabell 3.1 Utvalget fordelt etter start i videregående skole	36
Tabell 3.2 Elever som faller fra etter ett år på videregående skole (Frafall 1).....	37
Tabell 3.3 Elever som faller fra etter to år på videregående skole (Frafall 2)	37
Tabell 3.4 Elever som faller fra etter tre år på videregående skole (Frafall 3)	38
Tabell 3.5 Fordelingen av lokal arbeidsledighetsvariabler	40
Tabell 3.6 Prosentandelen på hver studieretning fordelt etter Frafall 1, Frafall 2, Frafall 3....	42
Tabell 3.7 Frafall etter ett år, to år og tre år på videregående skole fordelt etter mors utdanningsnivå (i prosent)	44
Tabell 3.8 Frafall etter ett år, to år og tre år på videregående skole fordelt etter fars utdanningsnivå (i prosent)	45
Figur 4.1. Oversikt over samlet frafall i videregående skole og arbeidsledighet i Norge i løpet av tre år etter start.....	53
Figur 4.2. Oversikt over frafall etter ett, to og tre år i videregående skole og arbeidsledighet i Norge	55
Hovedtabell 4.1a Frafall på yrkesfaglige studieretninger før Reform 94	58
Tabell 4.1b. Analyser uten kontroll for region.....	59
Tabell 4.1c. Analyser uten kontroll for år	59
Hovedtabell 4.2a Frafall fra studieforberedende studieretninger før Reform 94	59
Tabell 4.2b Analyser uten kontroll for region.....	59
Tabell 4.2c. Analyser uten kontroll for år	60
Hovedtabell 4.3a Frafall fra yrkesfaglige studieretninger etter Reform 94	60
Tabell 4.3b Analyser uten kontroll for region.....	60
Tabell 4.3c Analyser uten kontroll for år	60
Hovedtabell 4.4a Frafall fra studieforberedende studieretninger etter Reform 94	61
Tabell 4.4b Analyser uten kontroll for region.....	61
Tabell 4.4c Analyser uten kontroll for år	61
Figur 4.3 Sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall før 1994. Predikerte sannsynligheter for gjennomsnittseffekten av arbeidsledighet før reformen	64
Figur 4.4 Sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall etter 1994. Predikerte sannsynligheter for gjennomsnittseffekten av arbeidsledighet etter reformen.....	65
Tabell 5.1 Frafall yrkesfaglige linjer.....	72
Tabell 5.2 Frafall studieforberedende linjer	72
Figur 5.1 Sammenhengen mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall separat for gutter og jenter	74
Tabell 5.3 Frafall 1 og foreldrenes utdanning med og uten samspillsledd	76
Tabell 5.4 Frafall 2 og foreldrenes utdanning med og uten samspillsledd	77
Tabell 5.5 Frafall 3 og foreldrenes utdanning med og uten samspillsledd	78
Tabell 5.6 Frafall og mors inntekt, modell 2 med samspill.....	82
Tabell 5.7 Frafall og fars inntekt, modell 2 med samspill.....	83

1 Innledning

Det blir stadig viktigere å ta utdanning for å være kvalifisert til deltagelse i yrkeslivet. Å ikke fullføre videregående utdanning innebærer å stille seg utenfor store deler av arbeidsmarkedet, og deltagelse i samfunnslivet generelt. I sosiologien er det forsket mye på utdanningsvalg, og vi vet dermed mye om hvilke forhold som har betydning for lengde og mengde utdanning som tas. Denne oppgaven fokuserer på valget om og ikke å fullføre en utdanning fra ulike perspektiver hentet fra sosiologisk og økonomisk teori.

1.1 Tema og problemstilling

Tema for denne oppgaven er frafall i videregående skole og betydningen av arbeidsledighet. Ungdom som ikke fullfører videregående skole har større risiko for arbeidsledighet og er mer utsatt ved dårlige økonomiske tider, enn ungdom som fullfører videregående skole. Ifølge Statistisk sentralbyrå faller en andel på rundt 30 prosent fra i løpet av fem år i videregående skole (SSB 2011a). Ifølge Statistisk sentralbyrå vil den fremtidige etterspørselen etter ufaglært arbeidskraft avta markant i årene fremover.

Frafall i videregående skole ses på som et samfunnsproblem, og har i tillegg store konsekvenser for den enkelte. Forskning viser også at de som faller fra i skolen gjør det dårligere i videre utdannings- og arbeidslivskarriere og har større sannsynlighet for å motta uføretrygd og sosialhjelp (Hernes 2010:13). Denne gruppen elever har også høyere sannsynlighet for andre levekårsproblemer som dårligere helse, usunne livsvaner og dårligere økonomi (Thrana m.fl. 2009).

Det er en bred forskningslitteratur rundt frafallsproblematikken i Norge, og det er kartlagt mye om hvilke forhold som øker sannsynligheten for frafall i videregående skole (se blant annet Markussen m.fl. 2008; Lie m.fl. 2009). Hvis elever ikke kommer inn på sitt førstevalg av studieretning, har et lavt karakternivå fra grunnskolen, foreldre med lav utdanning, høyt fravær, ikke bor med begge foreldrene og føler seg sosialt ekskludert øker sannsynligheten for frafall i videregående skole (Markussen m.fl. 2008:21-23).

Denne oppgavens hovedfokus kretser omkring forholdet mellom arbeidsmarkedet og sannsynligheten for frafall i videregående skole. Mer spesifikt undersøkes det om endringer i

arbeidsledigheten har noe betydning for elever i videregående skole. Dette danner utgangspunktet for denne studiens problemstilling som er:

Har arbeidsledighet betydning for sannsynligheten for frafall i videregående skole?

For å svare på dette brukes registerdata gjort tilgjengelig via prosjektet *Educational Careers* ved Universitetet i Oslo. Det inkluderer alle elever som har begynt i videregående skole fra 1988 til 2005¹, som utgjør et datamateriale med informasjon om i overkant av 900.000 personer. Dataene inneholder informasjon om kjønn, studieretning, etnisitet, og foreldrenes inntekt og utdanning. Det vil bli utført separate analyser for elevers sannsynlighet for frafall etter første året, andre året og tredje året i videregående skole. Ved å bruke logistisk regresjonsanalyse blir det undersøkt om arbeidsledighet påvirker sannsynligheten for frafall forskjellig etter hvor i studieløpet elevene er, samt om virkningen er ulik etter hvilken studieretning elevene går på, sosial bakgrunn og kjønn.

1.2 Bakgrunn og relevans

Den økende ungdomsledigheten er et høyaktuelt tema over hele Europa. OECD rapporterer om at ungdomsledigheten i hele Europa forventes å holde seg høyt i årene fremover. Dette innebærer at stadig flere ungdommer får en forverret overgang fra utdanning til arbeid (Aftenposten 20.09.10). I Norge er arbeidsledigheten lav sammenlignet med resten av Europa, men ungdomsledighet er også her til lands høyere enn gjennomsnittlig arbeidsledighet. Tidligere studier finner at høy arbeidsledighet i overgangen mellom skole og arbeid har negative konsekvenser for ungdom like etter endt utdanningsløp ettersom de har vanskeligheter med å få arbeid, og for hele deres videre yrkeskarriere (Rumberger 1987; Raaum og Røed 2006). Elever som ikke fullfører en videregående utdanning er den gruppen som stiller dårligst i en utvikling der det stilles økende kunnskaps- og kvalifikasjonskrav til arbeidstakere. Denne gruppen er og mest utsatt for arbeidsledighet på et tidlig tidspunkt i overgangen mellom skole og arbeid. Falch m.fl. (2009) og Falch og Nyhus (2011) fant at arbeidsmarkedstilknytning for elever som ikke har fullført videregående skole er betydelig dårligere sammenlignet med elever som fullfører videregående skole. Raaum og Røed (2006) fant at ungdom som opplever å være arbeidsledige på et tidlig tidspunkt (i alderen mellom 16-

¹ Bare de som starter på videregående rett etter ungdomsskolen, altså er 16 år når de starter på videregående er inkludert for å gjøre gruppen mest mulig lik.

19 år) vil ha vanskeligheter med å få et stabilt fotfeste på arbeidsmarkedet også i voksen alder, og har større sannsynligheten for å være arbeidsledig også i voksen alder.

Frafallet i videregående skole er til stadig gjenstand for debatt i mediene og er bekymringsfullt på flere måter. Ut fra et individperspektiv fordi personer uten fullført videregående skole er oftere arbeidsledige, og ut fra et systemperspektiv ved at samfunnet taper penger på at folk ikke jobber ettersom det er færre tilgjengelige jobber for ufaglært arbeidskraft (Hernes 2010:20). Frafall i videregående skole er betydelig mer utbredt blant elever som går på yrkesfaglige linjer, enn studieforbereidende linjer. Regjeringen har satt i gang tiltak som økt veiledning, kompetanseutvikling, alternative opplæringsplaner og individuell oppfølging for å få bukt med frafallsproblemet, men det er fremdeles slik at en tredjedel av elevene som begynner på videregående skole ikke fullfører opplæringen i løpet av fem år (Buland og Havn 2007).

I dag fortsetter de aller fleste norske ungdommer rett til videregående skole etter at de har fullført grunnskolen. Det forventes om at disse elevene skal fullføre videregående skole i dagens samfunn. Det har ikke alltid vært slik, bortfall av arbeidsmuligheter for ungdom er bakgrunnen for innføringen av Reform 94, der alle som kommer rett fra grunnskolen fikk lovfestet rett til videregående skole. Utviklingen med at en økende andel gikk videre i utdanningssystemet etter grunnskolen var en trend som startet allerede før innføringen av Reform 94, fra 1980 til 1991 ble andelen av avgangselevne som ikke gikk rett til videregående skole etter grunnskolen redusert fra 19 til 5 prosent (NOU 1994). Til tross for denne trenden er det mulig at noen 15-16 åringer, både før og etter reformen kanskje kunne tenkt seg å gå rett ut i arbeid, men at de begynner i videregående skole i mangel på andre alternativer til utdanning, og fordi sanksjonene (dårlige utsikter i samfunns- og arbeidsliv som voksne) er sterke. Denne utviklingen på arbeidsmarkedet og utbyggingen av videregående skole har gjort det å begynne på videregående skole til et nærmest ikke-valg (Markussen m.fl. 2006:39).

Hvordan situasjonen er på arbeidsmarkedet kan være en interessant, og en potensielt viktig forklaringsvariabel for frafall i videregående skole. Ungdommers muligheter i det lokale arbeidsmarkedet kan innvirke på deres utdanningsvalg. Det kan tenkes at demotiverte elever får informasjon om situasjonen på arbeidsmarkedet om det er gode eller dårlige utsikter til å få arbeid uten videregående skole igjennom venner og bekjente. I et arbeidsliv som kjennetegnes av å bli stadig mer kunnskapsbasert, og at det stilles stadig sterkere krav til

utdanning får frafallet i videregående skole konsekvenser for den videre yrkeskarrieren. I hvilken grad ungdom har mulighet, eller ikke har mulighet for en jobb som et alternativ til videregående skole kan være et forhold som har betydning for frafall i videregående skole.

Ved å sammenligne elever med lik sosial bakgrunn på samme studieretning, bor i samme region og som begynner på videregående skole samme år, vil denne oppgaven kunne skille disse effektene fra hverandre. Dermed undersøkes det i oppgaven om det er en egen effekt av arbeidsledighet på sannsynligheten for frafall i videregående skole.

Arbeidsledighet vil svinge litt fra år til år. På samme måte vil andre kontekstuelle forhold svinge, for eksempel vil det være trender i hvor attraktivt det er å fullføre en videregående utdanning som varierer systematisk over tid. Det er en tendens til at studieretningen elevene velger er påvirket av mulighetene for å få arbeid, i nedgangstider velger unge den utdanningen som oppleves som trygg, eksempel på det er helsesektoren, mens søkingen til eksempelvis byggfag går ned i perioder med økonomisk nedgang og økt arbeidsledighet (Stortingsmelding nr. 44, 2008-2009). Andre forhold som er relevant er at hvilke studieretninger elevene kan velge mellom endres over tid. Lokale forhold som andelen sysselsatte i ulike næringer og lokale forskjeller i studieretningstilbud er andre kontekstuelle forhold som kan variere etter hvilken region elevene vokser opp i.

Studier om sammenhengen mellom lokal arbeidsledighet og frafall er i hovedsak fra Storbritannia og USA. Noen studier i Norge tar opp en slik problemstilling hovedsakelig fra et økonomisk perspektiv (Byrhagen m.fl. 2006; Raaum og Røed 2006; Bratsberg m.fl. 2010; Gjefsen 2010). Disse baserer seg på en antagelse om at når elevene vurderer mellom utdanning og arbeid, vil ulike kostnader og fordeler veies opp mot hverandre som resulterer i det valget som innebærer høyest gevinst, til lavest mulig kostnad. En studie fant en sammenheng der høy arbeidsledighet generelt øker sjansen for frafall noe (Bratsberg.m.fl. 2010), en annen studie fant at arbeidsledighet øker sjansen for frafall kun for elever på yrkesfaglige linjer (Gjefsen 2010), mens andre fant at arbeidsledighet ikke har noe sammenheng med frafall (Raaum og Røed 2006; Bratsberg m.fl. 2010). De nevnte studiene ovenfor konkluderer i noe ulik retninger som innebærer at forventningene til denne oppgavens funn ikke går sterkt i en retning.

Den empiriske forskningen på sammenhengen mellom arbeidsledighet og utdanningsvalg er utført i et hovedsakelig økonomisk perspektiv. Det innebærer at kostnad og gevinst forstås

som det som har avgjørende betydning for elevenes utdanningsvalg. I denne oppgaven blir humankapitalteorien benyttet for å forklare hvordan arbeidsledighet kan ha betydning for sannsynligheten for frafall. Ved å bruke sosial posisjonsteori kan endring i arbeidsledigheten være av betydning for elever med lavere sosial bakgrunn i større grad, enn høyere sosial bakgrunn. Det danner det teoretiske rammeverket rundt oppgavens hovedproblemstilling. Et underspørsmål i denne oppgaven er betydningen av sosial bakgrunn for utdanningsvalg. Ved å inkludere sosiologiske perspektiver på familiens innflytelse på utdanningsvalg vil viktigheten av elevenes sosiale bakgrunn for frafall i videregående skole bli belyst.

Et veletablert funn innen utdanningsforskning er at sosial bakgrunn har stor betydning for om elever fullfører, eller faller fra i videregående skole. Jo høyere inntekt og utdannelse foreldrene har jo bedre gjør elevene det på skolen, og jo lavere er sannsynligheten for frafall (Byrhagen m.fl 2006; Støren m. fl. 2007; SSB 2011b). Sosial bakgrunn har betydning for valg av studieretning, og hvordan elevene presterer på skolen. Elever med lav sosial bakgrunn velger oftere yrkesfag og har lavere gjennomsnittskarakterer enn ungdom med høyere sosial bakgrunn (Byrhagen m. fl. 2006; Markussen m.fl. 2006). Sosial bakgrunn har en selvstendig påvirkning på elevenes utdanningsvalg, selv når man sammenlikner elever som er like skoleflinke (Boudon 1974; Markussen 2005). Verditeori, kulturteori og sosial posisjonsteori forklarer ulik rekruttering til utdanning og vil bli viet en del oppmerksomhet for å relatere oppgaven til den sosiologiske forskningstradisjonen.

1.3 Det norske utdanningssystemet

Alle i Norge har en lovfestet og obligatorisk rett til tiårig grunnskole fra seksårsalderen. Før det går de fleste norske barn i barnehagen. Grunnskolen består av en syvårig barneskole, og deretter treårig ungdomsskole. Barneskolen er uten karaktervurdering, fra og med åttende klasse blir elevene vurdert ut fra karakterer som teller når man søker videre til videregående skole. Når man søker til videregående skole er det konkurranse om plassene og de med best karakterer får oppfylt sine førsteønsker, mens de med dårligere karakterer ofte ender opp med andre eller tredjeønsket sitt (Markussen 2010).

Utdanningssystemet kjennetegnes av en sterk vekst på alle nivåer siden etterkrigstiden. Den videregående skolen er et resultat av ulike skolereformer. Det gamle gymnaset og yrkesskolene ble slått sammen til en felles videregående skole i 1974. Begrunnelsen for det

var å dempe de tradisjonelle forskjellene mellom teoretisk og yrkesrettet utdanning, og å gi alle grunnleggende kompetanse i møte med arbeidslivet (NOU 1991:4). En hovedvekt av videregående skoler hadde bare to til fire studieretninger. Det ble innarbeidet en samlet oppbygning av utdanningsløpet på videregående skole med ett års grunnkurs, ett år med videregående kurs 1 og ett år videregående kurs 2. Den mest sentrale skolereformen er Reform 94. Med denne reformen ble videregående opplæring en rettighet for alle, og lærlingordningen ble knyttet mer opp mot videregående skole, dette erstattet tidligere problemer med at unge ble skviset ut av videregående skole til fordel for voksne elever. Den forenklet studietilbudet, fra 109 grunnkurs til 13 nye grunnkurs, med flere utvidede tilbud på andre og tredje året i videregående skole (Markussen 2010:124). Som del av Reform 94 fikk også yrkesfagene et økt innslag av allmennfag for å gjøre det mulig for yrkesfagelevene å oppnå lettere adgang til høyere utdanning (Sandberg og Høst 2009). For yrkesopplæringen ble hovedmodellen to år i skole etterfulgt av to år som lærling i en bedrift, det er også mulig å oppnå yrkeskompetanse ved å ta et treårig skoleløp. I tillegg har disse elevene mulighet til å ta et fjerde år med allmennfaglig påbygning som gir generell studiekompetanse. De studieforbereidende linjene har tre år i skole og gir en generell studiekompetanse. Reform 94 førte til at andelen som oppnådde yrkeskompetanse ble fordoblet, men det er fortsatt rundt 30 prosent som ikke fullfører videregående skole målt fem år etter de startet (Markussen 2010:125; SSB 2011a).

1.4 Hvem er elevene som faller fra

Elever som går på yrkesfaglige linjer har høyere sannsynlighet for frafall, enn elever på studieforbereidende linjer (Byrhagen m.fl 2006; Markussen m. fl. 2008; Hernes 2010). På studielinjene hotell -og næringsmiddelfag, trearbeidsfag og mekaniske fag er sannsynligheten for frafall aller høyest. En av årsakene til det høye frafallet ved yrkesfaglige linjer er elevenes svakere utgangspunkt målt ved karakterer fra grunnskolen (Bradley og Lenton 2007; Markussen m. fl. 2008; Falch m. fl. 2010).

Når det gjelder frafall og kjønnsforskjeller viser tidligere studier noe ulike funn. Generelt sett klarer jentene seg best på skolen, og har en lavere sannsynlighet for frafall (Markussen m. fl. 2008; SSB 2011a). Hovedgrunnene til dette er at de har bedre karakterer enn guttene, og at jentene velger i større grad studieforbereidende fag der frafallet er lavest. Andre studier finner at gutter har signifikant lavere sannsynlighet for frafall. Markussen og Sandberg (2005:10-11)

fant blant kohorten som startet på videregående skole i 2002, at gutter hadde lavere sannsynlighet for frafall målt etter tre år på videregående skole. Det begrunner de med at gutter identifiserer seg mer og mer med skolen og læringsarenaene når de beveger seg gjennom videregående skole. Byrhagen m. fl. (2006:48) fant at det er karakterforskjellene som er årsaken til at gutter har høyere sannsynlighet for frafall, i analyser som ikke tar hensyn til karakterforskjeller finner de at jenter har noe høyere sannsynlighet for frafall. Det er et veletablert funn at elevgruppen der frafallet er høyest er gutter med dårlige grunnskolekarakterer på yrkesfaglige studieretninger. Andre funn tyder på at de som tar utradisjonelle studieretningsvalg (for eksempel jenter på byggfag, eller gutter på helse- og sosialfag) har større risiko for frafall (Byrhagen m. fl. 2006; Lie m.fl. 2009).

Studier har funnet en direkte sammenheng der sannsynligheten for å slutte er lavere for de med foreldre med høy utdanning, sammenlignet med de som har foreldre med lavere utdanning (Byrhagen m.fl 2006; Støren m.fl. 2007; SSB 2011b). Denne direkte sammenhengens blir derimot svakere når andre forhold som utdanningsambisjoner, innsats på skolen og prestasjoner i form av karakterer inkluderes i analysene (Byrhagen m.fl. 2006; Markussen m.fl. 2008). Karakterer fra grunnskolen har en sammenheng med sosial bakgrunn, elever med foreldre med lav utdanning oppnår dårligere karakterer enn elever med foreldre som har høy utdanning (Byrhagen m.fl. 2006; Markussen m.fl. 2006). Men sosial bakgrunn påvirker elevens utdanningsvalg selv om de er like skoleflinke (Boudon 1974). Grøgaard (1997) mener at elevene som slutter i videregående skole er en sammensatt gruppe elever. Den typiske gruppen av frafallselever generaliseres av å ha svake skoleprestasjoner, går på yrkesfaglig linje, har lav skolemotivasjon, svakt sosialt nettverk og liten støtte og oppmuntring fra foreldrene. Grøgaard identifiserer midlertidig en annen gruppe elever med middels prestasjoner på skolen, ønsker seg lønnet arbeid raskest mulig, med en kritisk holdning til skolen, lavt aspirasjonsnivå og med en sterk sosial tilknytning utenfor skolen.

Tidligere studier har funnet at det er regionale forskjeller i frafall, Markussen m.fl. (2008) fant betydelig variasjon mellom syv østlandsfylker. For 2002-kohorten hadde Buskerud færrest frafallselever med 12,4 prosent, mens i Vestfold er andelen på 18,5 prosent². Når det gjelder regionale forskjeller på landsbasis går hovedskille mellom de tre nordligste fylkene og resten

² Frafall er beregnet etter fem år fra start på videregående skole(Markussen m.fl. 2008).

av landet (Byrhagen m.fl. 2006; Støren m.fl. 2007; Lie m.fl. 2009). Frafall er spesielt mye utbredt i Finnmark konkluderer flere studier (Lie m.fl. 2009; Falch m.fl. 2010).

1.5 Begreper

1.5.1 Frafall

Begrepet frafall brukes om elever som ikke fullfører videregående skole og er nokså veletablert innen utdanningsforskning. Markussen m.fl. (2006) mener at dette begrepet betegner en nærmest viljeløs handling, og tar til orde for å ta i bruk et annet begrep, nemlig bortvalg. Dette signaliserer at det er et valg som elevene har, om enten å slutte eller fortsette, valget kan være styrt av bakenforliggende forhold, men elever kan velge og ikke slutte på videregående skole. Til tross for denne relevante innvendingen mot begrepsbruken vil jeg i det følgende bruke frafall for å lette fremstillingen i denne oppgaven. Det finnes flere måter å avgrense og beskrive gruppen av frafallselever, hvorvidt de har fullført videregående skole fem år etter start og dermed får noen år på å gjøre omvalg, eller så kan frafall defineres som elever som bruker lengre tid enn normert i videregående skole. I denne oppgaven velger jeg å bygge på Fekjær og Brekkes (2009b) frafallsdefinisjon. Det innebærer at elever som har et sammenhengende avbrudd fra videregående skole uten å komme tilbake etter to år vil regnes som frafall i denne oppgaven. Det skilles også mellom ulike frafallsgrupper, elever som har gjennomført grunnkurs³ for så å slutte på skolen (uten å komme tilbake de neste to år) omtales som Frafall 1, og elever som har gjennomført grunnkurs og VK1⁴ (uten å komme tilbake de neste to år) for så å slutte på skolen omtales som Frafall 2 og elever som har gjennomført grunnkurs, VK1 og VK2⁵ uten fullført kompetanse (uten å komme tilbake de neste to år) omtales som Frafall 3.

1.5.2 Lokal arbeidsledighet

Når det er arbeidsledighet i landet betyr det at det er et misforhold mellom antall personer som søker arbeid, og antall arbeidstakere som arbeidsgivere etterspør. Denne oppgaven

³ Det første året i videregående skole kalles grunnkurs.

⁴ Det andre året i videregående skole kalles VK1(videregående kurs 1).

⁵ Det tredje året i videregående skole kalles VK2(videregående kurs 2).

bruker den generelle arbeidsledigheten, det vil si arbeidsledigheten blant alle mellom 16-74 år i hver økonomisk region. En annen mulighet er å bruke arbeidsledighet blant ungdom, den kjennetegnes av å være høyere enn den generelle arbeidsledigheten (Hammer 2004; Gjefsen 2010). Dette har en annen sammenlignbar studie brukt, med den begrunnelse at ungdomsledigheten gir et bedre uttrykk for ungdommenes arbeidsmuligheter (Gjefsen 2010). Ungdomsledigheten er så mye høyere fordi de bruker lengre tid på å komme inn i arbeidsmarkedet og at unge oftere bytter jobber enn voksne. I denne oppgaven vil den generelle ledigheten benyttes for å at ledigheten skal baseres på et større antall personer, og dermed er informasjonen om nivået på arbeidsledighet sikrere. Et alternativ til arbeidsledighet fra økonomisk region kunne vært å basere arbeidsledighet på kommunenivå. Det er i denne oppgaven valgt økonomisk region for å få en høy nok andel arbeidsledige i hver region⁶, og for å beskrive mer lokale forhold enn arbeidsledighet på fylkesnivå ville gitt.

1.6 Gangen i oppgaven

Denne oppgaven består av seks kapitler. Innledningskapittelet presenterer leseren for oppgavens tema og problemstilling, samt definisjoner på sentrale begreper som går igjen i oppgaven. Kapittel to gjennomgår oppgavens teoretiske perspektiver, samt hva tidligere forskning har avdekket av sammenhenger mellom arbeidsledighet og frafall. Kapittel tre er metodekapittelet der valg og avgrensninger i forhold til analysene i oppgaven, samt tabeller med en beskrivelse av viktige variabler i oppgaven. Analysemetodene som brukes presenteres med en forklaring på bruken. I kapittel fire er hovedfokuset å studere hvilken effekt arbeidsledighet har på utvalget fordelt etter om de startet på videregående skole før eller etter reform 94, og om elevene går på studieforberedende eller yrkesfaglige studieretninger. Analysene kontrollerer for bakenforliggende forhold som kan ha betydning for sannsynligheten for frafall. I kapittel fem analyseres det om arbeidsledighetens effekt på frafall varierer etter kjønn og sosial bakgrunn. Det sjette og siste kapittelet inneholder diskusjon av funn og konklusjon. Funnene diskuteres opp mot tidligere forskning og teorier beskrevet tidligere i oppgaven.

⁶ I noen små kommuner er eksempelvis antallet på arbeidsledige nede i bare fem personer.

2 Teoretiske perspektiver og tidligere studier

I dette kapittelet skal det gjøres rede for en rekke teoretiske perspektiver for å forklare forskjeller i hvor mye utdanning ungdom tar. Innledningsvis vil humankapitalteorien presenteres, og ut fra denne teorien kan vi forvente at arbeidsledighet har en betydning på sannsynligheten for frafall i videregående skole. Jeg vil så trekke inn hva tidligere studier har funnet og relatere det til hvordan arbeidsledighet kan påvirke elevenes sannsynlighet for frafall i videregående skole. Videre vil tre klassiske teorier om rekruttering til utdanning (verditeori, kulturteori og sosial posisjonsteori) presenteres. Disse tre perspektivene kan bidra til å forklare hvilke forhold som begrenser og påvirker elevenes utdanningsvalg. Frafall i videregående skole kan forstås som et utdanningsvalg, slik at disse rekrutteringsteoriene vil være relevant å benytte i denne sammenhengen. I prinsippet tar elevene et *utdanningsvalg* om å ikke fortsette med utdanning, men det kan være mer eller mindre bevisste valg.

2.1 Humankapitalteori

Humankapitalteori forklarer og beskriver ulikhet på arbeidsmarkedet som en følge av ulik mengde tilegnede egenskaper og ressurser, og den kan plasseres innen retningen teorien om rasjonelle valg (Hægeland 2003). De viktigste investeringene for å oppnå humankapital er utdanning og relevant arbeidserfaring (Becker 1993). En person vil begynne, og fortsette i videregående skole så lenge den forventede gevinsten av det er høyere enn kostnadene som den investeringen medfører, gitt den tilgjengelige informasjonen. Gevinsten som personen får igjen av utdanning er økte inntekter på livstid, mens kostnaden av å fortsette i utdanning inkluderer tapt inntekt mens man går på skolen, og den direkte kostnaden av opplæring og læringsmateriell (Becker 1993). Mens man er i utdanning er alternativkostnaden den inntekten man kunne hatt om man hadde jobbet i stedet, og når man jobber er alternativkostnaden den potensielle økningen i inntekt man kunne fått hvis man hadde investert mer i utdanning.

Et viktig poeng i humankapital teori er at personer med tilsvarende humankapital ideelt sett vil ha tilsvarende muligheter på arbeidsmarkedet, uavhengig av forhold som kjønn, sosial bakgrunn og etnisk bakgrunn (Becker 1993). Men ettersom foreldrene har begrensede og ulikt fordelte ressurser vil foreldrene avveie hvor lenge de skal investere i barnas skolegang på

basis av mengde ressurser som er tilgjengelige. Det antas videre at foreldre med høy utdanning og inntekt vil investere mer i sine barns utdanning sammenlignet med de som har færre ressurser til rådighet i familien (Becker 1993). Det er en større vilje til å investere i barnas utdanning jo lengre utdanning foreldrene har, fordi de legger større vekt på gevinstene ved en lang utdanning. I tillegg har individets ferdighetsnivå, målt med karakterer fra grunnskolen og preferanser for utdanning betydning for investeringen i utdanning.

Jo mer humankapital en person besitter, jo mer omsetningsverdi har denne personen på arbeidsmarkedet (Becker 1993). Omsetningsverdien er videre avhengig av produktivetskapaleten til personen, viktig her er mengden humankapital og hvor relevant den er i forhold til de potensielle stillingene på arbeidsmarkedet (Becker 1993). Gjennom selve utdanningen vil tilegnelsen av produktivetskapaletet gjøre elevene til mer effektive arbeidstakere, og ved å fullføre en utdanning sender det positive signaler til en potensiell arbeidsgiver (Becker 1993).

Individer med et høyt ferdighetsnivå tenderer til å investere mer i utdanning. Grunnen til det er at disse individene har større mulighet til å nyttiggjøre seg av deres investering i utdanning. Disse personene vil ha høyere inntekt med selv med et lavt utdanningsnivå ettersom deres produktivitet er høy (Willis og Rosen 1979). Ungdommer med et høyt ferdighetsnivå, målt med karakterer fra grunnskole kan tenkes å ha høyere avkastning av utdanning, og vil derfor velge mer utdanning enn ungdommer med et lavere ferdighetsnivå.

En rekke faktorer på arbeidsmarkedet er blitt fremhevet av humankapitalteoretikere som relevant for utdanningsvalg som vil bli presentert i det følgende. Mest relevant for denne oppgaven er hvordan en økning i arbeidsledighet kan redusere sannsynligheten for frafall i videregående skole. Uttrykt med termer innen humankapital fører høyere arbeidsledighet til en lavere alternativkostnad knyttet til utdanning. Det innebærer at noen elever velger å fortsette i videregående skole når det er lav sannsynlighet for å få arbeid uten fullført videregående skole i regionen de bor⁷. På samme måte vil en forbedring i muligheter på arbeidsmarkedet føre til at flere finner det optimalt å avslutte skolegangen på et tidligere tidspunkt og dermed falle fra uten å fullføre utdanningen. Ifølge Card og Lemieux (2001) vil endrede muligheter for å få arbeid være et forhold som primært påvirker elevene som allerede

⁷ Dette omtales i empiriske studier fra Storbritannia som en *demotivert arbeider* effekt som vil bli diskutert senere i avsnitt 2.3.1.

står på vippen til å slutte på videregående skole, og elever som er nær ved å fullføre skolen. Antagelsen er at en økning av alternativkostnaden til utdanning fører til at flere dropper ut, enn de ville ha gjort om arbeidsledigheten hadde vært stabil.

Inntektsnivået i de yrkene elever kan få jobb uten fullført videregående skole er en relevant faktor, ifølge denne teorien. En reduksjon i forventet inntekt uten fullført videregående skole fører til at det er en høyere gevinst ved å bli i utdanning, og det kan igjen føre til at elever blir lengre i videregående skole. På en annen side, hvis inntekten til de uten fullført videregående skole øker, relativt til inntekten til de som fullfører videregående skole, fører det til at flere slutter på videregående skole. Denne lønnsforskjellen vil også variere etter hvilke region elevene bor, og mellom arbeidstakere uten og med fullført videregående opplæring i regionen. Ifølge Black m.fl. (2005) må det være snakk om langsiktige endringer i arbeidsmarkedet for at det skal ha betydning for ungdoms utdanningsvalg. En økning i lønnsnivået for ufaglærte vil ifølge Black m.fl. (2005) ha mer langsiktig betydning, enn mer kortsiktige endringer i arbeidsledighet. Effekten av at en økning i lønnsnivået til lavt utdannede fører til at færre fortsetter i utdanning etter fullført grunnskole (Black m.fl. 2005), mens en annen studie finner at økningen av minstelønnen for arbeidstakere ikke fører til en økning i frafallsraten⁸ (Crofton m.fl. 2009). Falch m.fl. (2010:35) finner en positiv sammenheng mellom økt lønnstap og frafall i videregående skole. Dette er i motsatt retning av forventingen når de sammenligner lønnsforskjellen til personer med og uten fullført videregående skole i samme region. Forfatterne forklarer dette med at det kan være at kohortene som sammenliknes er forskjellige med hensyn til inntekt, personer som har vært lengre i arbeid vil ha opparbeidet seg en høyere inntekt, enn de yngre kohortene har.

Et annet relevant forhold er om man kommer til å oppleve mer arbeidsledighet senere i livet som følge av å ikke fullføre videregående skole. Hvis en økning i arbeidsledighet i fremtiden påvirker både elevene med og uten videregående skole, vil det være en redusert gevinst knyttet til utdanning. Flere studier finner derimot at de med lengre utdanning er mindre påvirket av at arbeidsledigheten øker, slik at det kan oppmuntre til å gå mer skole (Micklewright m.fl. 1990; Raaum og Røed 2006).

⁸ Kun de med latinamerikansk opprinnelse hadde en høyere frafallsrate som følge av økningen i minstelønn, det har trolig sammenheng med dem oftere får jobber som timeansatt (Crofton m.fl 2009:460).

2.1.1 Frafall forklart fra humankapitalteori

Ifølge humankapital teori vil elevene fortsette i videregående skole og dermed akkumulere mer humankapital frem til et punkt hvor kostnaden overstiger gevinsten og elevene avslutter utdanningen. Ifølge Oosterbeek (1992) er det ikke noe spesielt med avgjørelsen om å slutte på skolen, det henger sammen med at man mener den optimale utdanningen er oppnådd. I sin enkleste form impliserer humankapital teorien at all utdanning som er økonomisk lønnsom vil bli gjennomført. Når noen velger å ta lite utdanning, for eksempel ved og ikke fullføre videregående skole, er det fordi gevinstene i framtida for individet er lavere enn kostnadene som påløper under utdanning.

Det kan være flere grunner til at elevene faller fra etter at de har startet på videregående skole. Etter å ha startet på en studieretning kan tilgang på ny informasjon om studieretningens faginnhold innebære at gevinsten ved å fullføre er lavere enn forventet. Hvis gevinsten er høyere på en annen studieretning vil det være optimalt å bytte studieretning, eller hvis gevinsten er størst ved å jobbe vil det være optimalt å slutte i utdanning. Det er knyttet en usikkerhet til investeringen i humankapital (Becker 1993:91), spesielt for ungdom ettersom de har ufullstendig informasjon om det fremtidige arbeidsmarkedet. Hvordan ungdom responderer på denne usikkerheten varierer. Elever som er usikre på sitt ferdighetsnivå kan investere mindre i utdanning, og dermed falle fra i videregående skole.

Individets økte livsinntekt som følge av å investere i utdanning er viktig for viljen til å gjøre den investeringen. Oppnådd livsinntekt vil variere etter ungdommens produktivitet. Studenter på universitet eller høyskole har mer produktivetskapasitet. Det gir dem høyere omsetningsverdi på arbeidsmarkedet enn elever som bare har videregående skole ettersom de har lengre utdanning, og fordi (Becker 1993:246) elever med et høyere ferdighetsnivå velger lengre utdanning. For ungdom med et lavt ferdighetsnivå, kan derfor tidspunktet for optimal utdanning (og dermed frafall) komme tidligere fordi de har mindre omsetningsverdi på arbeidsmarkedet ved å ta en lang utdanning.

2.1.2 Innvendinger mot humankapitalteori

Humankapitalteorien forutsetter at individer er rasjonelle, med fullstendig oversikt over hvilke yrker de forskjellige valgmuligheter på videregående skole fører til. I tillegg forventes det at elevene har en fullstendig oversikt over hvordan arbeidsmarked og forventet lønn ved

avsluttet utdanning er. Flere forhold står i veien for å treffe perfekte rasjonelle avgjørelser, eksempelvis kan for lave karakterer fra ungdomsskolen gjøre at man ikke kommer inn på ønsket studielinje, den studielinjen man ønsker finnes ikke i nærheten, man vet ikke om alle slags yrker som finnes og at det er konkurranse for å komme inn på ulike studielinjer. En mer nyttig tilnærming vil være å gå ut fra at elevene ”søker etter et tilfredsstillende nivå og ikke etter det maksimale nivå av det de er interessert i” (Elster 1979:72).

En innvending som er mye brukt mot denne teorien er hvordan humankapital best måles. Teorien postulerer at utdanning øker produktivitetsnivået uten å presisere hvordan denne økningen forekommer (Bills 2004:86). Humankapitals standardmodell for utdanningsvalg predikerer at hvert ekstra år med utdanning gir samme prosentøkning i inntekt (Hægeland 2003:207). Studier har avdekket betydelige forskjeller i avkastning etter sektor, den er gjennomgående høyere i privat enn i offentlig sektor (Hægeland 2003:207). Opheim (2009) finner at studieretningen elevene har gått på har betydning for hvilken inntekt de oppnår. Yrkesfaglige studieretninger som leder mot arbeid i privat sektor innen mannsdominerte deler av arbeidsmarkedet oppnår de høyeste inntektene⁹.

Selv om disse innsigelsene er treffende for teoriens mangler, vil denne oppgaven bruke denne teorien for å postulere en hypotese som er relevant for denne oppgavens forskningsspørsmål. Denne teorien gir en mulig forklaring på hvorfor høy lokal arbeidsledighet kan ha en betydning for sannsynligheten for frafall, nemlig ved å redusere kostnadene ved å være i utdanning. Jeg vil komme tilbake til andre studier som har studert dette forholdet med basis i humankapitalteoriens perspektiver i avsnittet som følger.

2.2 Arbeidsledighets betydning for utdanningsvalg

Denne oppgavens hovedfokus er ikke å forklare frafall på videregående skole i seg selv, men å undersøke om kontekstvariabelen arbeidsledighet har betydning for frafall i videregående skole. Antagelsen er at det i nedgangstider vil være vanskeligere å få arbeid som en ufaglært frafallselev, mens i oppgangstider vil det trolig være lettere å få arbeid for denne gruppen ungdommer (Raaum og Røed 2006), og det kan ha en betydning for frafall i videregående skole. Det har vært en langsiktig tendens til nedgang i arbeidsmuligheter for ungdom i

⁹ Denne studien konsentrerte seg kun om ungdom som var heltids yrkesaktive i 2005 av elever som startet på videregående skole mellom 1999-2001 (Opheim 2009:327). Det er dermed en selektert gruppe som studeres.

perioden som studeres i denne oppgaven. Økonomiske endringer har ført til bortfall av yrker der ungdom kan få innpass. Å arbeide på heltid har for ungdom gradvis blitt ”alternativet som forsvant” (Grøgaard 1992). Færre arbeidsmuligheter for ufaglært ungdom skjedde samtidig med en utvidelse av utdanningsinstitusjonen.

En studie utført av Tormod Øia (2011) viser at en betydelig andel av ungdomsskoleelevene, på nesten 30 prosent svarte at de heller ville jobbe enn å gå på skole ”hvis du hadde fått deg en jobb nå”. Tallene er oppsiktsvekkende høye, fordi alle signaler de unge mottar sier at fullført ungdomsskole er et minimum for å kunne klare seg på arbeidsmarkedet. Og det er tydelig kjønnsforskjeller, 36,7 prosent av guttene, mens 23,3 prosent av jentene ønsker å arbeide. Det er en tendens til at jo lengre guttene kommer på ungdomsskolen, jo mindre ønsker de å slutte. Svarfordelingen måler ikke nødvendigvis andel som faktisk ville slutte om et reelt jobbtilbud forelå. Det kan være et uttrykk for at denne andelen av ungdomsskoleelever er lei av skolen, og som ”dagdrømmer” om å slutte i skolen. Det er likevel interessant at en så stor andel ønsker å arbeide selv når det er betydelig sanksjoner knyttet til å ikke være i skolen.

2.2.1 Høy arbeidsledighet kan bidra til at flere fortsetter i videregående skole

Høy lokal arbeidsledighet gjør at det er generelt vanskeligere å få seg en jobb. Statistisk sentralbyrås Arbeidskraftundersøkelse (2010), viser at arbeidsledigheten er omtrent fire ganger høyere blant unge i alderen 15-24, enn befolkningen generelt. Når arbeidsledighet øker påvirker det unge arbeidssøkere mer negativt enn eldre arbeidssøkerne (Raaum 1999).

Frafallselevene som det er hovedfokus på i denne studien vil være en gruppe spesielt utsatt når det er høy arbeidsledighet, ettersom de ikke har opparbeidet seg formelle kvalifikasjoner. I tillegg har ungdommene opparbeidet seg lite arbeidserfaring mens de har vært i videregående skole, sammenlignet med eldre arbeidssøkere. Sett fra ett humankapitalperspektiv vil en økt sannsynlighet for arbeidsledighet for elever som slutter tidlig i videregående skole redusere mulighetene for å få en jobb, og redusere kostnadene forbundet med å ta mer utdanning. Når risikoen for å bli arbeidsledig er høy, vil altså gevinsten av å fortsette i utdanning være relativt høyere (Micklewright m.fl. 1990).

Det er noen norske studier som har undersøkt forholdet mellom arbeidsledighet og frafall i videregående skole. Raaum og Røed (2006) fant blant annet ingen effekt av arbeidsledighet

på frafall¹⁰, kontrollert for kommune, kohort, familiebakgrunn og kjønn. Deres analyser inkluderte kohortene som startet på videregående skole i perioden mellom 1976-1982. Men betydningen av høy arbeidsledighet kan variere etter hvilke elevgruppe som studeres. En norsk studie fant for eksempel at en økning i lokal arbeidsledighet har en sammenheng med en økt sannsynlighet for frafall, men kun for elever på yrkesfaglige linjer. Dette ble forklart med at det blir færre lærlingplasser når arbeidsledigheten øker (Gjefsen 2010).

Lærlingordningen er en sentral institusjon for opplæring av arbeidere, og bedrifters inntak av lærlinger er nært knyttet til bedriftens behov for arbeidskraft (Høst 2008). Igjennom støtteordninger til bedrifter skal lærlinger skjermes mot svingninger i arbeidsmarkedet. Arbeidsledigheten påvirker bedriftenes varierende behov for arbeidskraft, slik at det er bedriftenes behov for lærlinger som har betydning for om lærlingene faller fra i videregående skole. Elever som går på yrkesfaglige studieretninger og har deler av opplæring i bedrifter blir påvirket av arbeidsledigheten på en annen måte enn resten av elevene. Høy arbeidsledighet kan lede til høyere frafall fordi bedriftene vil være mer forsiktig med og ansette lærlinger.

Bratsberg m.fl. (2010) studerte kohortene som fullførte ungdomsskolen i perioden mellom 1992 og 2002. De fant en svak sammenheng der høy arbeidsledighet øker risikoen for frafall i videregående skole, kontrollert for foreldrenes utdanning, inntekt, etnisitet og kjønn. Frafall ble definert om elevene ikke fullfører videregående opplæring i løpet av fem år fra de startet på videregående skole. Arbeidsledigheten beregnes på basis av prosentandelen arbeidsledige i kommunene i Norge. Separate analyser for jenter og gutter tyder på at betydningen av arbeidsledighet har en svak sterkere positiv effekt for gutter enn for jenter. Deres forklaring på hvorfor sammenhengen går i motsatt retning av hva som forventes, er at studien ikke tar hensyn til at variasjon mellom kommuner kan ha betydning for sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall (Bratsberg m.fl. 2010).

En mulig tolkning av deres funn med kjønnsforskjeller kan være at høyere ledighet gjør det vanskeligere å få en lærlingplass, og at guttene er mer utsatt for dette. Uobservert variasjon mellom kommuner kan være ulike preferanser knyttet til utdanning avhengig av andelen høyt eller lavt utdannede i området, og at hvilke sysselsettingsmuligheter ungdom har i kommunen har betydning både for arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall.

¹⁰ Frafall er definert om elevene sluttet på videregående i løpet av tre år på videregående og ikke returnerer senere. Arbeidsledighet er prosentandelen arbeidsledige i kommunen (Raaum og Røed 2006).

Studier fra Storbritannia har fokusert på det de kaller en ”*demotivert arbeider*” effekt på utdanningsvalg. Det innebærer at høy arbeidsledighet demotiverer unge som egentlig vil arbeide fra å slutte på skolen, alt annet likt. For å unngå å være arbeidsledige vil noen elever bestemme seg for å være lengre i utdanning. Beskrevet i humankapital termer innebærer det at alternativkostnaden til utdanning er lav som fører til at flere elever fortsetter i utdanning. Raffe og Willms (1989) sendte ut et spørreskjema til elever på 16 år i Skottland i 1985 for å se om nivået på den lokale arbeidsledigheten hadde noen betydning for om de fortsatte med videre studier, eller begynte å arbeide etter fullført grunnskole. De brukte den generelle arbeidsledigheten i et geografisk område. Deres funn bekrefter en demotivert arbeider effekt for elever med middels karakterer som tenderer til å fortsette i utdanning når lokal arbeidsledighet er høy.

Andre har med samme innfallsvinkel gjentatt denne studien i England uten å finne de samme resultater. Gray m.fl (1992) tok for seg to kohorter og brukte et annet mål på arbeidsledighet, nemlig andelen av respondentenes foreldre som var arbeidsledige i et gitt geografisk område på tidspunktet. Gray m.fl. (1992) fant derimot ingen sammenheng og forklarer det med at til tross for mange likheter mellom disse to landene, kan man i Skottland etter bare ett år i videregående skole ta en eksamen som gir dem fordeler på arbeidsmarkedet, i motsetning til i England. Denne muligheten gir raske fordeler på arbeidsmarkedet og bidrar til at det er lettere å fortsette i ett år på videregående skole. De ulike mulighetene i videregående skole i de to landene påvirker hvordan elevene vurderer sine alternativer til utdanning (Gray m.fl. 1992:505).

Paterson og Raffe (1995) gjentok studien noen år senere med fire kohorter som viste en betydelig svakere effekt av arbeidsledigheten på sannsynligheten for å fortsette i utdanning. Den ble mer svekket for kohortene i perioden fra 1985 til 1991. Det faktum at denne effekten svekkes begrunnes delvis med at det blir vanskeligere for ufaglært ungdom å få en jobb utover i perioden, og at det er små endringer i arbeidsledigheten i denne perioden (Gray m.fl. 1992; Paterson og Raffe 1995). Dette tilsier at om studier finner en såkalt demotivert arbeider effekt avhenger det av en rekke forhold knyttet til hvilke muligheter det finnes innenfor utdanningsinstitusjonen, og hvilke økonomiske tilstander som kjennetegner perioden som studeres.

2.2.2 Lav arbeidsledighet kan bidra til at flere slutter i videregående skole

Lav arbeidsledighet fører til det man i humankapital termer betegner som at det er en høyere alternativkostnad til videregående skole for elevene (Becker 1993). Alternativkostnaden er i dette tilfellet, tapt arbeidsinntekt ved å være i videregående skole. Hvis arbeidsledigheten er lav vil tapt arbeidsinntekt være høyere, enn når arbeidsledigheten er høy fordi det er lettere å få arbeid.

Selv om det er lav arbeidsledighet vil det kunne være vanskeligere for unge arbeidssøkere å få en jobb ettersom de mangler relevant arbeidserfaring i større grad i konkurransen med eldre arbeidssøkere. Det kreves mer og mer utdanning for å være kvalifisert til en jobb, og det gjør at ungdom har færre muligheter på arbeidsmarkedet. Men det kan likevel argumenteres for at når det er lav arbeidsledighet kan flere ungdom få innpass i arbeidslivet (Opheim 2009). Det vil ikke være umulig for ungdom å få en jobb, så lenge de for eksempel er villig til å jobbe for hvilken som helst betaling eller ta hvilken som helst jobb. Mangel på fullført videregående skole utelukker ikke nødvendigvis adgang til arbeidsmarkedet, men kan gi adgang til mindre attraktive og usikre jobber (Larsen og Hompland 1999).

Forbedrede arbeidsmuligheter som lav arbeidsledighet gir vil ikke være like relevant for alle ungdommene som går i videregående skole. Dette kan det være flere grunner til. Et flertall vil fortsette i videregående skole uavhengig av nivået på arbeidsledigheten med fokus på et mål lengre frem i tid, som kan være videre studier på universitet, eller høyskole, eller fagbrev innen et yrke. For noen arbeidsorienterte, lite studiemotiverte ungdom med lave karakterer kan lav arbeidsledighet gjøre at denne gruppen er mer tilbøyelig til å slutte i videregående skole til fordel for jobbmuligheter. På en annen side kan det være slik at dette er elever som uansett ville ha sluttet i videregående skole uavhengig av arbeidsledighet.

Et argument mot at arbeidsledighet har noe betydning for utdanningsvalg, er at jo lengre tid elevene er i videregående skole kan det ha en additiv effekt, jo mer tid brukt på utdanning jo mer attraktiv blir utdanning som vare (Gambetta 1987). Markussen og Sandberg (2005) fant for eksempel at elever som sluttet tidlig på videregående skole identifiserte seg minst med skolen, og fikk minst støtte for å ta utdanning hjemmefra. Når elever fullfører deler av videregående skole kan det føre til økt selvtilit i forhold til fortsettelse i videregående skole. Tiden brukt i videregående skole kan på denne måten være en beskyttelse mot at

arbeidsledighet kan gjøre det mer attraktivt å slutte i videregående skole. På en annen side; jo lengre tid brukt i videregående skole jo mer attraktiv kan man være for en potensiell arbeidsgiver på grunn av høyere alder og modenhet, og da kan lav arbeidsledighet gjøre at elever som har vært noen år i videregående skole har en økt sannsynlighet for frafall. Etter å ha vært i videregående skole en periode kan det tenkes at elevene blir mer bevisst på sine muligheter i arbeidsmarkedet. Grøgaard m.fl. (2002) fant at en forholdsvis høy andel av de som slutter på et sent tidspunkt i videregående skole skaffer seg midlertidige heltidsjobber. Det finnes jobber som ungdom kan få, og det kan bidra til at de slutter på skolen.

Ungdom som er lite motivert til skolegang, vil trolig være mer tilbøyelig til å respondere på endringer i tilgjengelighet på arbeid. Jenter er generelt mer motiverte for høyere utdanning enn gutter viser en studie (Heggen og Øia 2005). Ved større og mindre omstruktureringer i skolen vil det kunne motivere eller demotivere elever som er tilbøyelige til å bli påvirket av arbeidsmarkedet. For eksempel om elevenes foretrukne studieretning avvikles eller endres innholdsmessig kan det føre til at muligheter på arbeidsmarkedet fremstår som mer attraktivt enn å gå på en studieretning man er lite motivert for.

2.2.3 Oppsummering

Ut fra avsnittene ovenfor kan arbeidsledighet ha ulik betydning for elever i videregående skole. Argumentasjon hentet fra humankapital teori viser at når risikoen for å falle fra videregående skole til arbeidsledighet er høy, vil altså gevinsten av å fortsette i utdanning være relativt høyere. Utdanning har en alternativkostnad som varierer etter hvilke muligheter man har på arbeidsmarkedet. Studier fra Norge viser noe ulike resultater, noen studier fant at arbeidsledighet ikke hadde noen betydning for frafall (se Raaum og Røed 2006; Falch m.fl. 2010). Gjefsen (2010) fant en økt sannsynligheten for frafall på yrkesfaglige linjer når arbeidsledigheten øker, mens Bratsberg m.fl. (2010) også fant en økt sannsynlighet for frafall når arbeidsledigheten øker. Flere utenlandske studier har studert om en lav alternativkostnaden til utdanning fører til at flere elever fortsetter i utdanning har disse konkludert i ulike retninger. Noen fant støtte for denne antagelsen (Raffe og Willms 1989), men ved nærmere ettersyn avhenger betydningen av arbeidsledighet delvis av hvilke muligheter elevene har i skolesystemet, og delvis av hvilke økonomiske forhold som kjennetegner perioden som studeres (Gray 1992; Paterson og Raffe 1995).

2.3 Forklaringer på ulik rekruttering til utdanning

2.3.1 Verditeori

Verdiforklaringen trekker frem hvordan det finnes ulike verdisystem i ulike sosiale lag som gjør at utdanning tillegges ulik verdi etter ens sosial bakgrunn (Boudon 1974:22). Unge som har foreldre med høyere sosial bakgrunn antas å være rustet med normer og verdier som oppmuntrer til utdanning, enn unge med foreldre med lavere sosial bakgrunn der utdanning verdsettes lavere. Som en følge av dette kan elever med høy sosial bakgrunn ha større insentiv til å fullføre utdanningen de har begynt på, enn det elever med lav sosial bakgrunn har.

Hyman (1953) trekkes ofte frem som en teoretiker innen denne tankegangen. Han finner at elever med høy sosial bakgrunn foretrekker en personlig interessant jobb, og for å oppnå dette oppfattes utdanning som et nødvendig middel. Elever fra lavere sosial bakgrunn vektlegger økonomisk sikkerhet og fast jobb som viktigst, og for å oppnå det forstår ikke eksamener og gode karakterer som viktigst, men uformelle kanaler som bekjenskaper, flaks eller riktig posisjonering. Han finner også at unge med lav sosial bakgrunn aspirerer i mindre grad mot godt betalte høye stillinger, enn unge med høy sosial bakgrunn. Det er på den måten knyttet forskjellige verdier til ulike utdanningsvalg som avhenger av ens sosiale bakgrunn. Disse aspektene kan ha mer betydning for hvilke type yrke elevene retter seg mot, enn hvilket nivå av utdanning elevene tar.

Unge med lav sosial bakgrunn beskrives i denne teoriretningen som å være lite interessert i utdanning i seg selv, og at de foretrekker å ta en kort utdanning som gir en rask økonomisk gevinst. Et begrep som har fått mye oppmerksomhet handler om en norm om utsatt behovstilfredstillelse. Unge fra lavere sosial lag er mer impulsive og mindre villige til å utsette behovstilfredstillelse enn unge fra høyere sosiale lag (Schneider og Lysgaard 1953). Et ønske om å tjene penger kan forklare hvorfor unge med lavere sosial bakgrunn forlater utdanningssystemet før og i en større grad enn unge fra høyere sosial bakgrunn som bedre evner å utsette dette behovet.

Boudon (1974) beskriver hvordan denne teorien bygger på en ide om at utdanningsvalg hovedsakelig gjøres på grunnlag av tradisjon og vane. Den sosiale strukturen er for individet av direkte betydning for utdanningskarrieren, og det kreves liten grad av rasjonalitet fra den unge som står ovenfor sine utdanningsvalg. Hansen (1984) er kritisk til verditeori og mener

unge med lav sosial bakgrunn fremstilles som i mindre grad rasjonelle og mer styrt enn unge med høyere sosial bakgrunn. Unge fra lav sosial bakgrunn fremstilles som om de handler uten å forstå konsekvenser og på den måten styres utelukkende av normer og verdier i sine utdanningsvalg. En annen innvending mot verditeori går på dens manglende relevans og støtte for norske forhold, det pekes på at den har blitt utviklet i land som preges av betydelig større ulikhet avhengig av sosial bakgrunn som Frankrike og England enn det mer egalitære Norge (Hansen 1984:160).

Det kan være grunn til å anta at det sosiale miljøet man vokser opp i har betydning for interesser og hvilke type yrkesområder man har mest kunnskap om. Det kan innebære at tilstedeværelse av ulike verdier påvirker preferanser ved å gi mer vekt til noen alternativer fremfor andre (Gambetta 1987). Det kan eksempelvis resultere i at ungdom med lav sosial bakgrunn oftere velger yrkesfag enn ungdom med høyere sosial bakgrunn (Støren m.fl. 2007).

2.3.2 Verditeori og frafall i videregående skole

Spørsmålet er hvorfor elever i det hele tatt begynner på videregående skole, for så og slutte på skolen? Ut fra verditeori kan det forventes at elever med lav sosial bakgrunn i utgangspunktet er lite motivert for skolen. Disse elevene kan ha en bekjentskapskrets igjennom foreldrene eller andre kjente som kan være tilby arbeid i stedet for å se dem slite på skolebenken. Ifølge verditeori vil elever med en lav sosial bakgrunn for det første være lite interessert i utdanning, og ønske å komme raskt ut i arbeid etter obligatorisk skolegang. Det kan være *en* mulig forklare hvorfor elever starter på videregående skole, for så å slutte. For det *andre* vil disse elevene foretrekke å ta korte utdanninger som gir en rask økonomisk uttelling. Denne tendensen vil føre til at ungdom med lav sosial bakgrunn oftere velger yrkesfag, enn studieforberedende linjer. Og det er som tidligere nevnt en betydelig høyere sannsynlighet for frafall på yrkesfaglige linjer enn på studieforberedende linjer.

Willis (1977) kjente studie av en gruppe engelske arbeiderklassegutter fant at manuell arbeid og maskulinitet er sentrale verdier i deres kultur. De nekter å konkurrere og ta del av skolens verdier og lærerens autoritet. Denne beskrivelsen gis uten at elevene forstås som ikke-reflekterende eller determinerte. Hvis vi kan tenke oss at det finnes en slik ”motkultur” blant guttene, kan det være en mulig forklaring på at gutter har høyere sannsynlighet for frafall på videregående skole. Tidligere funn gir ingen klar indikasjon på det, gutter har en høyere

sannsynlighet for frafall, men det henger ofte sammen med at de har et lavere prestasjonsnivå enn jentene (Markussen m.fl. 2008).

Sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall forstått ut fra verditeori innebærer at for elever med høyere utdanning er det å fullføre en lengre utdanning for barna en ufravikelig norm selv i et godt arbeidsmarked. Verdien med en jobb viktig, arbeidsmarkedet vil spille en rolle for hvorvidt elevene får seg en jobb. I likhet med Willis mener Grøgaard (1992) å ha påvist klassespesifikke vurderinger av utdanning, han vil utvide forståelsen av teorien til å handle om forskjeller i vurderingen av hva man kan best og forskjeller i hvordan man vurderer nytte mellom teoretisk eller praktisk arbeid.

Boudon mener derimot at verditeorien er forfeilet da det ikke gis en god nok forklaring på at det finnes elever, som til tross for at utdanning ikke har blitt vektlagt hjemme, velger å ta høyere utdanning. Selv om disse elevene er i mindretall utgjør de en prosentandel som avviker fra teoriens forventninger (Boudon, 1974:23). Også Hansens (1984) gjennomgang av norske studier, som undersøker om forskjeller i utdanningsvalg kan forklares med verditeori, finner liten støtte. Kritikken går på at valgene til elever med lav sosial bakgrunn fremstilles som ureflekterte. Ifølge Hansen kan ikke denne teorien forklare hvorfor elever velger videre utdanning så lenge karakterer er gode nok, uansett hvilken sosial bakgrunn de har.

Ut i fra verditeoretisk argumentasjon kan det synes rimelig å anta at ulikt verdisyn i ulike sosiale lag når det gjelder utdanning kan påvirke ungdoms utdanningsvalg. Imidlertid kan det synes vanskelig å akseptere at slike verdisyn er det som er fullstendig *avgjørende* for de unges utdanningsvalg.

2.4 Kulturteori

Kulturteori vektlegger hvordan elevene på skolen oppnår ulike prestasjoner etter sosial bakgrunn (Boudon 1974). For å forklare disse sosiale prestasjonsforskjeller kan kulturteori deles inn i to retninger. Den ene retningen fokuserer på at elever med høy sosial bakgrunn blir mer stimulert av foreldrene enn elever som har foreldre med lavere sosial bakgrunn. Elever med høyt utdannede foreldre kan bruke dem som ressurspersoner i skolearbeidet, og slik få mer utbytte av undervisningen enn barn med lavere sosial bakgrunn. Ettersom de mangler slike kulturelle ressurser, vil barn med lav sosial bakgrunn som regel være dårligere rustet til å prestere godt på skolen (Hernes 1974). Den andre retningen handler om at skolen formidler

og vektlegger en middelklassekultur som de med lavere sosial bakgrunn ikke kjenner seg igjen i. Pierre Bourdieu er den fremste talsmannen for denne retningen. Hans begrep om kulturell kapital er viktig, det kan beskrives som lærte ferdigheter og fortrolighet med en væremåte som bare kan overføres igjennom oppdragelse innen familien (Bourdieu og Passeron 1990:30).

Ifølge Bourdieu og Passeron (1990:158) kan man forklare at elever med lav sosial bakgrunn tar i mindre grad lengre utdanning enn elever med høy sosial bakgrunn med at skolen er tilpasset høyere sosiale lags kultur. Den kulturelle kapitalen som elever fra middelklassen besitter gir dem en fordel i skolesystemet ved at kulturen og språket i skolen er velkjent og positivt for disse elevene. Dette gir seg utslag i at elever med høyere sosial bakgrunn mestrer de kulturelle kodene på skolen, og oppnår derfor bedre karakterer enn elever fra lavere sosial bakgrunn selv om elevene har like gode evner.

Også forfattere innen sosial posisjonsteori, som jeg beskriver nærmere i avsnitt 2.5 nedenfor, åpner for at utdanning kan ha ulik *forbruksverdi* avhengig av sosial bakgrunn (Erikson og Jonsson 1996). Goldthorpe (2000a:171) mener også at kulturteori ikke direkte kan knyttes til utdanningsvalg, men anser at kulturell kapital, sammen med andre faktorer, skaper forskjeller i hvordan man gjør det på skolen. Elevenes adgang til de ulike studielinjer i videregående skole er avhengig av tidligere karakterer og karakterer vil da være de objektive grensene for hvilke utdanningsalternativ som er mulige for elever.

2.4.1 Kulturteori og frafall i videregående skole

Ut fra kulturteori kan det forventes forskjeller i frafall etter sosial bakgrunn fordi elever med ulik sosial bakgrunn oppnår forskjellige *karakterer*. Markussen m.fl. (2006) finner at effekten av både mor og fars utdannelse på frafall fra videregående skole forsvinner når det kontrolleres for elevenes grunnskolekarakterer. Så og si alle studier som undersøker sammenhengen mellom frafall og karakterer fra ungdomsskolen finner en markant nedgang i sannsynligheten for å falle fra videregående skole når karakterene bedres (Helland og Støren, 2004; Byrhagen m.fl. 2006; Markussen m.fl. 2006; Falch m.fl. 2010). Disse studiene finner at elever med lav sosial bakgrunn har lavere karakterer enn elever fra høyere sosial bakgrunn på tross av stor politisk vilje til å utjevne sosiale forskjeller.

Ut fra kulturteori kan det antas å være en ulik effekt av arbeidsledighet for elever med lav og høy sosial bakgrunn. Elever som har lave karakterer kan tendere til å bli mer påvirket av en forbedring eller forverring av muligheter på arbeidsmarkedet, og det kan gjelde elever med lav sosial bakgrunn i større grad enn høy sosial bakgrunn. En tidligere studie som finner støtte for denne antagelsen er Rice (1999) som fant at elever med lave karakterer tenderer til å bli mer påvirket av arbeidsledigheten.

Tidligere studier har også funnet at det er en høyere andel med høy sosial bakgrunn og høye karakterer på studieforberedende linjer, enn yrkesfaglige linjer (Støren m.fl. 2007; Markussen m.fl. 2008). Elever med en høy sosial bakgrunn har dermed lavere sannsynlighet for frafall når det er konkurranse for å komme inn på noen av studieretningene i videregående skole der de med beste karakterer stiller sterkest. Det innebærer at karakterene kan ha en indirekte betydning på frafall ved å holde utdanningsmuligheter unna rekkevidde for noen elever. Ut fra dette kan en forventning være at sosial ulikhet er størst i utdanningsretninger med høye opptakskrav (i dette tilfellet vil det være studieforberedende linjer ettersom elever med høyest karakterer søker seg dit).

Ut fra både verdi og kulturteori vil forventningen være at elever med lav sosial bakgrunn velge yrkesfaglige linjer fremfor studieforberedende, og har dermed en økt sannsynlighet for frafall. Ut fra begge teoriene kan det antas at arbeidsledighet har ulik betydning avhengig av sosial bakgrunn. Det kan enten være fordi de verdsetter utdanning lavere og ønsker en rask økonomisk gevinst ved å raskt komme i arbeid (verditeorien), eller fordi de får mindre støtte hjemmefra, oppnår lavere karakterer og føler seg mindre hjemme i utdanning (kulturteorien) og søker alternative muligheter på arbeidsmarkedet.

Ifølge Hansen (1997) kan vi ut fra både verdi og kulturteori forvente at sosial ulikhet vil være størst tidlig i utdanningskarrieren. Elever med lav motivasjon for å gjøre skolearbeid eller med lave karakterer vil derfor ha høyest sannsynlighet for å slutte tidlig i utdanning.

2.5 Sosial posisjonsteori

Raymond Boudons *Education, Opportunity and Social Inequality* har vært toneangivende for å forklare sosiale forskjeller i utdanningsvalg med sin sosial posisjonsteori. Denne teorien har de senere årene vært den dominerende teorien for å forklare sosial ulikhet i utdanningsvalg (Goldthorpe 2000a; Erikson og Jonsson 1996a).

Boudon (1974) kaller effektene som beskrives av kulturteori for primære effekter av sosial bakgrunn, og fungerer bare delvis som en forklaring på de sosiale forskjellene i utdanning. De primære effektene defineres av Boudon, som de kulturelle forskjellene som har betydning for prestasjonene i skolen. Han anser i likhet med den tidligere nevnte kulturteori at sosial bakgrunn påvirker prestasjonene hos de unge igjennom det han kaller primæreffekter, men at ulikhetene ikke er begrenset til det. Viktigere for sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanning er sekundæreffekten, ifølge Boudon.

Sekundæreffekten innebærer at selv om elevene har like prestasjoner, er det større sannsynlighet for at en elev fra høyere sosial bakgrunn fullfører videregående skole enn en elev med lavere sosial bakgrunn. Sekundæreffekten, som også kalles valgeffekten er, ifølge Boudon viktigere enn prestasjoner fordi den repeteres hver gang ett årskull står ovenfor valget om å fortsette i videregående skole eller å slutte. Ulikhet i sosial bakgrunn gjør at det finnes ulike *beslutningsfelt* ifølge Boudon, det betyr at hvis vi observerer to elever med like karakterer vil den med høy sosial bakgrunn ha større sannsynlighet for å begynne og fullføre videregående skole (Boudon 1974).

Elever som står ovenfor utdanningsvalg vil foreta det valget som innebærer høyest gevinst med lavest mulig kostnader, og dette valget avhenger av sosial bakgrunn. Boudon skiller til forskjell fra humankapitalteoretikere mellom både de økonomiske og sosiale kostnader knyttet til utdanningsvalg. Sosiale kostnader vil for eksempel være at en elev med lav sosial bakgrunn kan ha større kostnader forbundet med valget om videregående skole hvis flere av hans venner ikke går på videregående skole, og hvorvidt utdanning ses på som avvikende i hans omgangskrets. For en elev med høy sosial bakgrunn vil det og ikke begynne på en høy utdanning innebære større sosiale kostnader ved at de mister kontakten med venner ved å gjøre utradisjonelle utdanningsvalg (Boudon 1974:30). Når det gjelder økonomiske kostnader vil det også variere etter sosial bakgrunn, en elev med høy sosial bakgrunn vil ha lavere kostnad forbundet med å ta en lengre utdanning, enn en elev med lav sosial bakgrunn. Når det gjelder økonomi påpeker Erikson og Jonsson (1996a) at det er ressursen som i størst grad påvirker hvilke kostnader individer knytter til det å utdanne seg.

Goldthorpe utvider teorien og tar sikte på å forklare alle typer utdanningsvalg gjennom rasjonell handlingsteori (RAT), som han beskriver som: "The version of RAT that I take up implies, however, a notion of rationality of only 'intermediate' strength" (Goldthorpe 2000a:165). Rasjonelle handlinger forstås som at hvert individ har sine livsmål, og velger den

handling som er best egnet for å nå disse livsmålene. Individene har til en viss grad kunnskap om samfunnet de lever i og posisjonen de har, spesielt når det gjelder muligheter og begrensninger i forhold til å oppnå sine livsmål. Goldthorpe anerkjenner på samme tid at avvik fra perfekt rasjonalitet ofte forekommer og at individene ikke alltid er klar over sine livsmål, eller alltid handler i overensstemmelse med hva de vet er rasjonelt. Antagelsen er dermed at alle som begynner på utdanning gjør det fordi de mener det er den beste måten å investere tid og ressurser for å nå sine livsmål.

Tre faktorer er til vurdering hos beslutningstakerne elevene og foreldrene når utdanningsvalg skal tas. For det første er kostnaden av å fortsette i utdanning til vurdering, for det andre er en oppfatning av deres sannsynlighet for å oppnå suksess med utdanningsalternativene og det tredje er oppfatningen av utbytte knyttet til alternativene om å fortsette, eller slutte i utdanning (Goldthorpe og Breen 2000b). Suksess defineres ut fra økonomisk utbytte målt i inntekt og yrkesposisjon. Den oppfattede sannsynligheten for å klare å fullføre skolen kan endres underveis i studiene, og elever med lav sosial bakgrunn knytter en større usikkerhet til disse valgene. Selv om det har vært en utvidelse av utdanningsmuligheter velger elever i stor utstrekning samme utdanningslengde, og innhold som deres foreldre har (Shavit og Blossfelt 1993; Goldthorpe og Breen 2000b). Det er sosiale forskjeller i valg av studieretning på videregående skole som opprettholdes, fordi familier fra de lavere sosiale lag krever høyere garanti for suksess, enn de fra høyere sosiale lag da kostnadene ved å velge feil er store. Det kan også forklares med at den enkelte vil unngå nedadgående sosial mobilitet, såkalt *relativ risikoaversjon* (Goldthorpe og Breen 2000b). For å unngå dette må elevene fullføre tilsvarende, eller mer utdanning enn det foreldrene har. Elever med høy sosial bakgrunn må fullføre videregående skole, og mere til for å unngå dette, mens elever med foreldre med grunnskole som høyeste utdanning vil det å fullføre obligatorisk skole være nok for å oppnå samme posisjon som foreldrene.

Andre teoretikere innen sosial posisjonsteori er Erikson og Jonsson (1996a) som har supplert teorien med elementer fra verdi og kulturteori. De anser at foreldre med høy sosial bakgrunn har større mulighet for å hjelpe barna sine med skolearbeid, mer kunnskap om utdanningssystemet og de vet også at det ikke kreves eksepsjonelle evner for å fullføre en utdanning (Erikson og Jonsson 1996a). Foreldrenes utdanning forstås her som å bidra til både den primære og sekundære effekten av sosial bakgrunn på utdanningsvalg ved at hjelp til

skolearbeid kan bidra til bedre karakterer, samt det å vite at man kan få mer hjelp i løpet av utdanningskarrieren kan føre til en økt sannsynligheten for å velge lengre utdanning.

Økonomiske kostnadene forbundet med videregående skole fremheves av både sosial posisjonsteoretikere og innen humankapital som viktig for utdanningsvalg. Det er usikkert i hvilken grad det faktisk påvirker utdanningsvalg, ettersom videregående skole er tilnærmet gratis, og utdeling av studielån ikke er behovsprøvd. Utdanningsvalgene vil ifølge Hansen (2008:4) likevel på et tidlig tidspunkt i utdanningskarrieren være preget av langsiktige økonomiske hensyn ettersom kostnad og gevinster vurderes ut fra lengden på utdanningen som planlegges. Å velge studieforberedende linje på videregående skole innebærer en forlenget periode med studier enn yrkesfaglige linjer. Hansen (2005) fant at jo høyere sosial bakgrunn, jo høyere er sannsynligheten for å velge studieforberedende linjer som kvalifiserer til videre studier, selv om elevene har like prestasjoner.

Empiriske studier som tar sikte på å undersøke om foreldrenes økonomiske ressurser har betydning for utdanningsvalg har konkludert i ulike retninger. Thrane (2005) testet ulike mekanismer som kan forklare sammenheng mellom sosial bakgrunn og utdanning. Ved hjelp av et spørreskjema om ungdom i Hordaland tester han hvilken betydning tidligere prestasjoner, foreldrenes økonomiske ressurser og forventninger har på utdanningsvalg. Thrane fant at økonomiske ressurser har begrenset forklaringskraft på utdanningsvalg. Det kan innvendes mot Thrane at det var kun en kohort som ble fulgt i hans studie, og han påpeker selv at funnene har begrenset potensial til generalisering. Hansen (2008) konkluderer i motsatt retning av Thrane. Ved å bruke det teoretiske rammeverket utviklet av Boudon studerer Hansen om betydningen av økonomiske ressurser på utdanningsvalg har endret seg over tid. Hun studerte kohortene født mellom 1955 og 1984, og hennes funn tyder på at foreldrenes økonomiske ressurser har betydning for utdanningsvalg. Sammenhengen mellom oppnådd utdanning og foreldrenes økonomiske ressurser vil øke i økonomiske nedgangstider som preges av økende ulikhet og usikkerhet i arbeidsmarkedet. Når ulikhet reduseres avtar betydningen av foreldrenes inntekt (Erikson 1996b:105). Selv om økonomiske nedgangstider påvirker den økonomiske situasjonen og fremtidsplaner for velstående familier, har det trolig liten betydning for utdanningsinvesteringene deres. Deres barn må ta høy utdanning for å unngå sosial nedadgående mobilitet, og påvirkes i en mindre grad av endringer i økonomiske nedgangstider. Gambetta (1987) forklarer dette med at elever fra høyere sosial bakgrunn har en tendens til å overestimere sine barns evner og mulighet til å fullføre en utdanning.

2.5.1 Sosial posisjonsteori og betydningen av arbeidsledighet

Denne teorien er hovedsakelig relevant for denne oppgavens problemstilling om den gir grunnlag for å vente ulik effekt av arbeidsledighet for høy og lav sosial bakgrunn. Ut fra familiens ressurser kan det føre til ulike valg av studieretning i videregående skole. Kostnader og gevinstene forbundet med utdanning varierer etter elevenes sosiale bakgrunn, og det kan være en mulig forklaring på hvorfor elever faller fra i videregående skole. Tidligere studier viser at sannsynligheten for frafall øker jo lavere sosial bakgrunn elevene har, selv om elevene har like prestasjoner (Hansen 2005). For elever med lav sosial bakgrunn vil det være mest hensiktsmessig å velge yrkesfag ettersom valget av studieforberedende krever en større garanti for suksess og relativt langsiktig økonomisk trygghet. Flere studier har funnet at frafall er mest utbredt på yrkesfaglige studielinjer.

Ut fra denne teorien kan en økning i arbeidsledighet ha ulik effekt på elevenes utdanningsvalg avhengig av sosial bakgrunn. En forbedring på arbeidsmarkedet kan øke kostnaden forbundet med utdanning for elever med lav sosial bakgrunn mer enn elever med høy sosial bakgrunn. Hvis mor eller fars høyeste utdanning er grunnskole så er det ikke nødvendig for elevene å fullføre videregående skole for å unngå sosial nedadgående mobilitet. Elever med lav sosial bakgrunn er mer usikre på sine sjanser for suksess (definert som inntekt og yrkesposisjon) i videregående skole. Underveis i utdanningsløpet kan derfor lavere arbeidsledighet føre til at det knyttes en større sjanse for suksess ved å entre arbeidsmarkedet fremfor å fortsette på videregående skole.

Elever fra en lavere sosial bakgrunn har ikke de samme incentivene for å ta høyere utdanning, slik at endringer i arbeidsmuligheter vil være mer relevant for disse elevene, enn elever med høy sosial bakgrunn. For eksempel kan et utdanningsvalg som innebærer at eleven må flytte hjemmefra for å gå på ønsket studieretning føre til en økning i sosiale og økonomiske kostnader som varierer etter sosial bakgrunn.

2.6 Oppsummering og forventninger

De ulike teoriene som er presentert ovenfor gir et sett forventninger til hva analysene finner. Frafall i videregående skole kan forstås som at på et gitt tidspunkt overstiger kostnadene ved å gå på videregående skole gevinsten ved å fortsette. Teorien for investering i humankapital tar utgangspunkt i at et individ som velger og ikke å fullføre videregående opplæring gjør dette ut

fra en vurdering av hva som er best for dem selv under de gitte rammebetingelsene. I forhold til denne oppgavens problemstilling vil arbeidsledighet være et forhold som har betydning for frafall i videregående skole fordi det påvirker alternativkostnaden til utdanning.

Humankapitalteori og sosial posisjonsteori har et felles utgangspunkt i at det antas at elever forholder seg rasjonelt til utdanningsvalg. Teoriene har til felles at elever beskrives som at de vil foreta det utdanningsvalget som innebærer høyest gevinst, til lavest mulig kostnad.

Hovedforskjellen er at sosial posisjonsteoretikere fokuserer på at ens sosiale bakgrunn er av avgjørende betydning for mulighetene og begrensningene ved utdanningsvalg. Kostnaden og fordeler ved utdanningsvalg varierer etter sosial bakgrunn, elever søker å oppnå samme utdanning (eller yrkesposisjon ifølge Goldthorpe 2000a) eller høyere enn sine foreldre, og hvorvidt de vil lykkes med sine utdanningsvalg vil variere etter sosial bakgrunn. Det viktigste i sosial posisjonsteori er opprettholdelse av posisjon. Elever med høy sosial bakgrunn vil derfor risikere nedadgående sosial mobilitet ved å slutte på videregående skole, og antas derfor å fortsette i utdanning *uavhengig* av forholdene på arbeidsmarkedet. En elev med lav sosial bakgrunn, i dette tilfellet foreldre med kun grunnskole eller noe videregående skole som høyeste utdanning vil eleven ikke risikere nedadgående sosial mobilitet om han slutter i videregående skole. Dermed kan arbeidsmarkedet være ett mulig forhold som er med i beregningen for elever med lav sosial bakgrunns utdanningsvalg.

Til forskjell fra humankapitalteori og sosial posisjonsteori forstås sosial ulikhet i verdi og kulturteori ved at sosial bakgrunn kan forklare utdanningsvalg *uavhengig* av de egentlige gevinster av utdanningsalternativene og den forventede muligheten for suksess.

Arbeidsledighet tenkes derfor å ha mer betydning for sannsynligheten for frafall sett igjennom humankapitalteori og sosial posisjonsteori, enn verdi og kulturteori.

Hovedtrekkene i verditeori er at sosial ulikhet i utdanningsvalg er et resultat av at utdanning verdsettes ulikt etter sosial bakgrunn. Elever fra en lav sosial bakgrunn har en lavere grad av motivasjon og driv i skolen, og har derfor lavere prestasjoner enn elever med høy sosial bakgrunn. Kulturteori forklarer sosial ulikhet med forskjell i kulturell kapital, elever fra høy sosial bakgrunn behersker språket og kulturen i utdanningssystemet og har dermed lettere for å lykkes, enn elever fra lav sosial bakgrunn. Elever med høy sosial bakgrunn oppnår lettere høye karakterer enn elever med lav sosial bakgrunn. Elevens sosiale bakgrunn, enten det virker igjennom motivasjon mot utdanning eller karakterer oppnådd på skolen vil være avgjørende for utdanningsvalg. Flere empiriske studier støtter at sosial bakgrunn har

avgjørende betydning for frafall i videregående skole (Byrhagen m.fl. 2006; Markussen m.fl. 2006).

Argumenter mot at sosial bakgrunn har avgjørende betydning for utdanningsvalg er seleksjonshypotesen. Det hevdes at barn fra lavere sosiale lag er sterkere selektert til høyre utdanning enn barn fra høyere sosiale lag (Mare 1980; Hansen 1997; Hansen 2005). Elever velger selv hvor mye utdanning de tar, det er derfor ett innslag av selv-seleksjon (Lieberson 1987). For å knytte dette poenget opp mot arbeidsledighet kan det tenkes at de ungdommene som er orientert mot arbeid, allerede har valgt og ikke begynne i videregående skole og søker i stedet jobber.

2.7 Hypoteser

På grunnlag av tidligere forskning og teori presentert ovenfor vil det her formuleres hypoteser som testes i analysene. Først gis det en kort oppsummering av hvilke forventninger tidligere studier og teori gir om forventet retning på sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall. Hvert avsnitt avsluttes med at det formuleres en hypotese. Det vil til sammen bli presentert fire hypoteser i det følgende.

Arbeidsledighet

Arbeidsledighet er et forhold som ifølge humankapitalteorien endrer alternativkostnaden til utdanning og dermed kan ha stor forklaringskraft på sannsynligheten for frafall på videregående skole. Å investere i utdanning er forbundet med kostnader, når det er høy arbeidsledighet innebærer det at det er vanskeligere å få arbeid. Kostnaden ved utdanning er derfor lavere, og flere vil fortsette i videregående skole. Ut fra denne teorien er forventningen å finne en effekt der en økning i arbeidsledighet reduserer sannsynligheten for frafall i videregående skole.

Hypotese 1: *En økning i lokal arbeidsledighet gir en reduksjon i frafall fra videregående skole.*

Studieretning

Tidligere studier har funnet at elever som går på yrkesfaglige studielinjer har svake karakterer med seg fra grunnskolen (Markussen m.fl. 2008; Falch m.fl. 2010). Elever med en høy sosial bakgrunn er oftere motiverte for en lang utdannelse og søker seg derfor til studieforbereidende

linjer. Elever med lav sosial bakgrunn er oftere motivert for og raskt få arbeid og søker seg oftere til yrkesfaglige linjer (Markussen m.fl. 2008). Elevene på yrkesfaglige linjer er således en allerede selektert gruppe, som kan være mer tilbøyelig til å bli påvirket av endringer i arbeidsledigheten, sammenlignet med elever på studieforbereende linjer. Elevene på yrkesfag og studieforbereende antas å ha ulike livsplaner og det gjør at deres utdanningsvalg kan være påvirket av forskjellige faktorer.

Skolen er en utdanningsinstitusjon spesialisert på produksjon av opplæring og ulike former for kunnskap krever ulik opplæring, for eksempel vil en elev som skal bli elektriker ha en mer praktisk opplæring enn en elev som går på studieforbereende linjer. Opplæringen for elever på studieforbereende linjer er mer generell, mens på yrkesfaglige linjer er opplæringen mer spesialisert mot et bestemt yrke. Hvorvidt eleven går på yrkesfaglige linjer enn studieforbereende linjer vil det være ulik kostnad og gevinst knyttet til å fullføre skolen eller begynne å arbeide.

Elever på studieforbereende linjer har tatt et linjevalg som innebærer kvalifikasjon til mer utdanning etter fullført videregående skole. Linjevalgene til elevene på yrkesfag innebærer kvalifikasjon til et praktisk yrke, og innen noen fag foregår deler av opplæringen i bedrifter. Dette impliserer at elever på yrkesfag antas å være mer tilbøyelig og orientert mot praktisk arbeid og kan derfor bli påvirket av muligheter i arbeidslivet og falle fra, enn elever på studieforbereende linjer. Flere tidligere studier har funnet at frafall er betydelig mer utbredt på yrkesfag, enn studieforbereende fag (Støren m.fl. 2007; Markussen m.fl. 2008). Elever med en yrkesfaglig bakgrunn antas å ha mer relevant mengde humankapital for de potensielle stillingene tilgjengelig for ufaglært ungdom. Et funn som kan styrke den antagelsen er Gjefsen (2010) som fant at andelen som fullfører på yrkesfaglige linjer var mer påvirket av arbeidsledigheten, enn andelen som fullfører på studieforbereende linjer.

Hypotese 2: *Det er en sterkere negativ sammenheng mellom arbeidsledigheten lokalt og frafall for elever på yrkesfaglige linjer, enn på studieforbereende linjer.*

Sosial bakgrunn

Tidligere forskning har vist at sosial bakgrunn er viktig for sannsynligheten for å slutte på skolen. Et viktig forhold i sosial posisjonsteori innebærer å fullføre en utdanning som tilsvarer eller er høyere enn ens foreldre for å unngå nedadgående sosial mobilitet. Strategien bak utdanningsvalg vil således være påvirket av å sikre samme posisjon som ens foreldrene.

Elevene vil justere sine ambisjoner i utdanningssystemet etter foreldrenes posisjon, og om foreldrene innehar en høy posisjon vil frafall i videregående skole være uaktuelt uansett arbeidsledighet. Om foreldrene har grunnskole som høyeste utdanning kan arbeidsledigheten påvirke frafallsvariasjon mer fordi ungdom uansett unngår nedadgående mobilitet selv om de faller fra i utdanningen, ifølge sosial posisjonsteoriens antagelser. Elever med foreldre som kun har grunnskole eller videregående skole antas å være mer tilbøyelig til å respondere på endringer i den lokale arbeidsledigheten da de ikke risikerer sosial degradering ved og ikke fullføre videregående skole. Endringer i arbeidsledigheten kan derfor være et forhold som påvirker deres sannsynlighet for frafall, mer enn elever fra høy sosial bakgrunn.

Hypotese 3: *Det er en sterkere negativ sammenheng mellom arbeidsledigheten og frafall for elever med foreldre fra lav sosial bakgrunn, enn for elevene med foreldre med høyere sosial bakgrunn.*

Kjønnsforskjeller

Det er avdekket betydelige kjønnsforskjeller i utdanningsvalg. Tidligere studier finner at jenter har en høyere sannsynlighet enn gutter for å velge studieforberedende linjer (Thrane 2005:55; Hansen 2005) og gutter har gjennomsnittlig lavere karakterer enn jentene. Markussen og Sandberg (2005:10-11) forklarer disse forskjellene med at jentene i større grad identifiserer seg med grunnskolens opplæring og disiplin, mens guttene opplever skolen som mer meningsløs og kjedelig. Dette kan det være en mulig forklaring på at flere studier finner at gutter har høyere sannsynlighet for frafall på videregående skole enn jenter. En antagelse er derfor at gutter kan tenkes å påvirkes av miljøet rundt seg i større grad enn jentene. Grøgaard (2006) studerte hvordan sysselsettingssituasjonen til dem som slutter uten fullført yrkeskompetanse varierte etter studieretning og kjønn. De fant at elever som hadde sluttet på mannsdominerte håndverk- og industrifag hadde en betydelig høyere sannsynlighet for å ha relevant heltidsarbeid, enn ufaglærte med bakgrunn fra helse- og sosialfag (Grøgaard 2006:253). Gutter kan derfor være tilbøyelig til å respondere på endringer i arbeidsledigheten. En annen studie fant at gutter oppfatter mulighet for å få jobb på hjemstedet som viktigere, enn jenter (Støren 2000:56). Ut fra verditeori kan gutter med lav sosial bakgrunn representere en slags *motkultur* (jfr. Willis arbeiderklassegutter) mot skolen, der muligheten for å få arbeid, og arbeidsledighet kan være et relevant forhold for guttenes utdanningsvalg. Det er trolig gutter med lav sosial bakgrunn som i størst grad vil foretrekker jobb fremfor skole når de har bedre muligheter for å få en jobb. Det kan være slik at gutter på studieforberedende linjer kan

ønske seg en jobb. Disse guttene vil ikke oppnå yrkeskompetanse på skolen, og en alternativ mulighet for dem kan være å jobbe seg oppover i en bedrift.

Jenter er generelt mer motivert for en høyere utdanning enn gutter viser tidligere forskning (Heggen og Øia 2005:141). Jenter gjør det i tillegg bedre karaktermessig i videregående skole enn gutter, og dette kan bidra til at jenter knytter en gjennomsnittlig høyere sannsynlighet til suksess i hvert utdanningsvalg i videregående skole, sammenlignet med gutter. Frafall kan beskrives som sluttpunktet på en lengre prosess der forhold som tidligere skoleprestasjoner, sosial bakgrunn og engasjement og identifikasjon med skolen blir fremhevet som kan forklare hvem det er som slutter i videregående skole. For guttene kan denne mangelen på suksess og en manglende identifikasjon med skolen innebære at de lettere påvirkes av at det finnes alternative muligheter til utdanning.

Hypotese 4: *Det er en sterkere negativ sammenheng mellom arbeidsledigheten og frafall for gutter, enn for jenter.*

3 Data og metode

3.1 Datasettet

Datamaterialet i denne oppgaven består av registerdata som er hentet fra NUDB (Nasjonal utdanningsdatabase), Statistisk sentralbyrås individbaserte utdanningsstatistikk og fra forløpsdatabasen FD-trygd satt sammen i forbindelse med det tidligere prosjektet ”*Educational Careers: Attainment, Qualification, and Transition to Work*”, ved Instituttet for Sosiologi og Samfunnsgeografi (ISS), Universitetet i Oslo. I tillegg er informasjon om arbeidsledighet hentet inn fra Statistisk sentralbyrås statistikkbank som er gjort tilgjengelig via deres nettside. Disse registerdataene er avidentifisert slik at det ikke er mulig å spore enkeltpersoner.

Det er flere fordeler med å bruke registerdata, man slipper problemer med seleksjon og frafall som særlig kan være en ulempe i klassiske surveys (Skog 2009). I registerdata har man opplysninger om individene over flere tidspunkt. Med slike data blir det mulig å følge enkeltindivider i videregående skole over tid. Gjennom analysene i dette datasettet er det knyttet liten statistisk usikkerhet til resultater når utvalget består av et høyt antall individer som startet på videregående skole i perioden mellom 1988 til 2005. En av ulempene er at registerdata ikke gir informasjon om ønsker, motivasjon eller begrunnelsene for elevenes utdanningsvalg. Selv om informasjon om elevenes egne meninger om hvorfor utdanningsvalgene ble som de ble ikke studeres her, kan tilnærmingmåten i denne oppgaven bidra til kunnskap om sammenhenger og mønster mellom arbeidsledighet og frafall i videregående skole.

3.1.1 Presentasjon og avgrensing av utvalget

Datamaterialet består av alle som har startet på videregående skole i Norge i perioden fra 1988 og frem til 2005. Ved de studieforbereidende linjene i videregående skole er studieløpet treårig. Yrkesfaglige linjer kan ha både treårig, og fireårig studieløp. For at alle i utvalget skal ha like mange år på og enten fullføre eller falle fra i utdanningen er avgrensingen satt til og med start i videregående skole i 2005¹¹. Videre er begrensninger satt ved at kun de som er 16

¹¹ Siste registrerte oppdatering er fra august 2008. Ut fra frafallsdefinisjon får alle elever like lang tid på å fullføre eller slutte. Elever som startet på videregående skole i 2005, og kommer under frafall 3 får derimot ikke like lang tid på å komme tilbake når siste oppdatering er fra 2008, men dette har vist seg og ikke å ha noen betydning for resultatene i analysene.

år og går rett fra grunnskolen til videregående skole er med i analysene. Dette begrunnes med at arbeidsmuligheter trolig har en sammenheng med ens alder, og for å få en mest mulig lik utvalgsgruppe. Utvalget består etter disse avgrensningene av til sammen 925.234 personer.

Tabell 3.1 Utvalget fordelt etter start i videregående skole

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
N	55393	54921	54249	51797	49234	47545	49351	49279	49292	49023	49440	48265	48857	49476	51371	53093	56328	58320
Prosent av N	6,0	5,9	5,9	5,6	5,3	5,1	5,3	5,3	5,3	5,3	5,3	5,2	5,3	5,3	5,6	5,7	6,1	6,3

Tabell 3.1 viser at det generelt har vært en stabil tilstrømning til videregående skole i perioden som studeres. Prosentandelen er høyere i starten av perioden, på 6 prosent i 1988 og i slutten av perioden på 6,3 prosent i 2005, med bunnpunktet i 1993 på 5,1 prosent. Dette innebærer at det er noe variasjon i andelene som starter på videregående skole og det må tas hensyn til i analysene¹².

3.2 Avhengig variabel: Frafall fra videregående skole

I denne studien er den avhengige variabelen frafall i videregående skole. Det er i tidligere studier benyttet forskjellige måter å definere frafall på og det kan diskuteres hvilken måte som vil være den mest hensiktsfulle. En definisjon innebærer å elever som frafall når de ikke følger den normale studieprogresjon på tre eller fire år, avhengig av om studieretningen fører til studiekompetanse eller yrkeskompetanse (Byrhagen m.fl 2006). Det er derimot mer vanlig å definere frafall som når elevene ikke har fullført videregående skole fem år etter start (blant annet benyttet av Falch m.fl 2010; Lie m.fl 2009; Bratsberg m.fl 2010). Det er relativt vanlig å gjøre omvalg, eller slutte underveis for så å komme tilbake i videregående skole viser tidligere studier (Markussen m.fl 2008; Gjefsen 2010). Ved å definere frafall slik får elevene to ekstra år på å fullføre, mens noen elever på yrkesfaglige linjer får ett år ekstra på å fullføre uten å bli registrert med frafall. Ved å bruke enten den ene eller andre av definisjonene ovenfor kan det være noen elever som blir registrert med frafall selv om de fortsatt er i utdanning.

¹² Dette kommer jeg mer tilbake til i avsnitt 3.5.1.

Hovedfokuset i denne oppgaven er på sammenhengen mellom arbeidsmarked og frafall, slik at jeg velger å følge Fekjær og Brekkes (2009b) definisjon. De definerer elever med frafall når de har sluttet på videregående skole uten å fullføre, og ikke begynt igjen innen de to påfølgende årene. Med denne avgrensningen kan det være en risiko for at elever som på et senere tidspunkt fullfører videregående skole defineres med frafall. Tidligere funn tyder midlertidig på at ved å gi elevene to år på å komme tilbake i videregående skole, vil flesteparten som kommer til å fullføre videregående skole være medregnet i andelen som fullfører videregående skole (Raaum m.fl 2009; Falch m.fl 2009).

Å behandle alle elever som slutter på videregående skole som *en* gruppe gir et forenklet bilde, arbeidsledighet kan ha forskjellig betydning etter hvor lenge elevene har vært i videregående skole. Det er trolig forskjell i arbeidsmarkedets betydning om man faller fra etter å ha vært i videregående skole i ett år, to år eller tre år. Dette tas det hensyn til i oppgaven ved å utføre separate analyser for elevene når de er på første året, andre året og tredje året i videregående skole.

Den avhengige variabelen i analysene er dikotom med verdien 0 for de som er i risiko for frafall¹³, men som fortsetter på videregående skole, og verdien 1 for de som faller fra i videregående skole uten å komme tilbake de neste to årene. Nedenfor følger tabeller med en oversikt som viser utbredelsen av frafall i videregående skole etter når i utdanningsløpet de slutter.

Tabell 3.2 Elever som faller fra etter ett år på videregående skole (Frafall 1)

	Antall	Prosent av N
Ikke frafall	892935	96,5
Frafall	32299	3,5
Total	925234	100,0

Tabell 3.3 Elever som faller fra etter to år på videregående skole (Frafall 2)

	Antall	Prosent av N
Ikke frafall	840442	94,1
Frafall	52493	5,9
Total	892935	100,0

¹³ Gjelder de elevene som fortsetter i videregående skole.

Tabell 3.4 Elever som faller fra etter tre år på videregående skole (Frafall 3)

	Antall	Prosent av N
Ikke frafall	758389	90,2
Frafall	82053	9,8
Total	840442	100,0

Tabell 3.2 viser at 3,5 prosent av elevene som starter på videregående skole slutter etter ett år, mens blant elevene på andre året er det i tabell 3.3, 5,9 prosent som slutter etter to år, og blant elevene på tredje året er det i tabell 3.4, 9,8 prosent som slutter etter tre år. Det viser at det er en økning i andelen som slutter, jo lengre elevene kommer i utdanningsløpet. Dette er i samsvar med funn gjort i tidligere studier (Markussen m.fl. 2008; Gjefsen 2010).

3.3 Forklaringsvariabler

Jeg vil i det følgende avsnittet presentere de uavhengige variablene som kan påvirke sannsynligheten for frafall på videregående skole. Den viktigste variabelen arbeidsledighet vil bli presentert først. Andre variabler er sosial bakgrunn, studieretning og kjønn som er viktige i analysene vil følge deretter.

3.3.1 Arbeidsledighet

Arbeidsledigheten varierer over tid, men den er generelt langt høyere blant ungdom under 25 år enn de eldre. Det er mindre forskjeller om vi sammenligner kvinner og menn, men arbeidsledigheten er høyere blant kvinner enn menn når arbeidsledigheten er relativt lav, og omvendt når arbeidsledigheten er høyere. Grunnen til det er at arbeidsmarkedet i stor grad er kjønnssegregert, kvinner jobber i større grad i offentlig sektor der sysselsettingen er mer stabil enn for eksempel i industri eller bygg - og anleggsvirksomhet der menn er overrepresentert (Torp m. fl. 1994). I tillegg til at alder og kjønn har betydning for om man er arbeidsledig, er det også en sterk sammenheng mellom utdanningsnivå og arbeidsledighet. Økende utdanningsnivå reduserer risikoen for arbeidsledighet.

Det finnes to mål på arbeidsledighet i Norge. Navs tall for registrerte arbeidsledige og SSBs spørreundersøkelse, Arbeidskraftundersøkelsen (AKU). Navs register over arbeidsledige er beregnet på basis av opptellinger på slutten av hver måned, og omfatter de som er registrert som arbeidsledige på arbeidskontorene hos nav over hele landet. De som regnes som arbeidsledige er de som søker inntektsgivende arbeid, har vært uten inntektsgivende arbeid de

siste to ukene og er disponible for det arbeid som de søker (NAV 2011). Når det kreves at man har registrert seg som arbeidsledig for å være i denne gruppen, innebærer det at antall arbeidsledige kan være noe lavere enn det i realiteten er.

Den andre måten å registrere arbeidsledighet er AKU, denne inkluderer i tillegg til Navs tall de som ikke registrerer seg som arbeidsledige. Det er fordeler og ulemper knyttet til begge mål på arbeidsledighet. AKU vil trolig fange opp flere unge arbeidsledige da de ikke har stort utbytte av å registrere seg som arbeidsledige på Nav. Ungdom vil kunne øke sine sjanser for å få en jobb, men de har mindre sannsynlighet for å ha opparbeidet seg nok inntekt til å få økonomisk støtte med dagpenger, som eldre arbeidsledige kan få ved å registrere seg som arbeidsledig. AKU er en spørreundersøkelse og gir dermed en lavere validitet på informasjonen. Det kan oppstå problemer med systematisk frafall om mange ikke svarer på spørreundersøkelsen. AKU tallene kan heller ikke brytes ned til regionnivå og krever derfor en mer grovere geografisk inndeling enn på regionnivå. Disse svakhetene ved AKU tallene gjør at jeg bruker Navs registerdata over arbeidsledige som mål på lokal arbeidsledighet i denne oppgaven. Det er ett hovedgrep i denne oppgaven å få ledighetstallene mest mulig knyttet opp til de lokale forhold til elever i videregående skole, og dermed vil Navs registrerte arbeidsledige være mest hensiktsmessig å benytte i denne oppgaven.

Antall arbeidsledige i hver enkelt kommune ble innhentet fra Statistikkbanken¹⁴ på Statistisk sentralbyrås hjemmesider, for så å summeres opp til hver av landets 90 økonomiske regioner. Deretter ble antallet delt på bosatte i hver økonomisk region¹⁵, i alderen mellom 16-74 år. Dette ble gjort for å få ett mål på arbeidsledighet som er lokalt nok (mindre enn fylke, men større enn kommune), og for at tallene skal baseres på et høyere antall personer og er dermed sikrere. Denne variabelen er en kontinuerlig variabel med lavest registrerte verdi på 0,57 prosent arbeidsledighet og høyest registrert verdi på 6,88 prosent arbeidsledighet. Nedenfor vises den lokale arbeidsledigheten knyttet til hvert av de tre årene elever går i videregående skole. Tabell 3.5 viser at det er små forskjeller i lokal arbeidsledighet.

¹⁴ <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>

¹⁵ Mer om dette i avsnittet nedenfor.

Tabell 3.5 Fordelingen av lokal arbeidsledighetsvariabler

	N	Minimum	Maximum	Gjennomsnitt	Standardavvik
Arbeidsledighet 1. år	922761	,61	6,88	2,8564	1,07329
Arbeidsledighet 2.år	922761	,61	6,88	2,8237	1,06614
Arbeidsledighet 3 år	922761	,57	6,88	2,7190	1,10682

3.3.2 Økonomisk region

Det er totalt 90 økonomiske regioner her i landet, og det er en inndeling som gir et rapporteringsnivå mellom fylke og kommune. Denne regioninndelingen er valgt fremfor fylke og kommune for å kunne fange opp variasjon i arbeidsmarkedet, i tillegg til at hver region har sitt særpreg med ulik kultur og tradisjoner. Kriteriene som brukes for å definere en økonomisk region er arbeidsmarked og varehandel (Hustoft m.fl. 2000: 6-7). Inndelingen bygger i stor grad på hvilke kommuner som arbeidsmarkedsmessig hører sammen. Hver og en av disse økonomiske regionene kjennetegnes av en ulik sammensetning i befolkningen, etter blant annet alder, kjønn og sosial bakgrunn. I tillegg varierer andelen som er arbeidsledige fra region til region. Den lokale næringsstrukturen varierer også, slik at ungdom har i varierende grad alternative muligheter til utdanning avhengig av hvilken region de er bosatt i.

Kjennetegn ved det geografiske området barn vokser opp i, er viktige for deres holdninger og utviklingsmuligheter. Foreldre med samme sosial bakgrunn tenderer til å bo i samme områder (Hernes 1974). Det fører til at barn som bor i områder der mange er høyt utdannede vil bli oppmuntret til utdanning mer enn i områder med lavt utdannede. Hansen (2005) fant at elever med foreldre uten høyere utdanning velger i større grad studieforbereidende linjer hvis de bor i et strøk hvor utdanningsnivået generelt er høyt. Hvor mye utdanning verdsettes lokalt kan være korrelert med lokal arbeidsledighet, og sannsynligheten for at en elev slutter på videregående skole. I hvilken grad frafall i videregående skole er avvikende kan variere fra en region til den neste. Dette er eksempel på at uobservert variasjon i regionene kan være korrelert med lokal arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall. Ved å sammenligne tabeller som kontrollerer for region, med tabeller som ikke gjør det i avsnitt 4.3 i denne oppgaven vil det undersøkes nærmere hva denne kontrollen innebærer for resultatene.

3.3.3 Studieretning

I løpet av perioden mellom 1988 til 2005 har Reform 94 ført til endringer i hvilke studieretninger som elevene kan velge mellom. De ulike studieretningene man kunne velge mellom frem til 1994 besto av allmennfag og handels og kontorlag som ledet til studiekompetanse, husflids- og estetiske fag, håndverk- og industrifag, fiskeri- og sjøfartsfag, landbruksfag- og naturbruk, helse- og sosialfag, husholdningsfag og idrettsfag som ledet til yrkeskompetanse. I 1994 ble disse studieretningene omstrukturert, og elever kunne høsten 1994 velge mellom allmenne, økonomiske og administrative fag, musikk, dans og drama eller idrettsfag som leder til studiekompetanse. Studieretninger som fører til yrkeskompetanse er helse- og sosialfag, naturbruk, formgivingsfag, hotell- og næringsmiddelfag, byggfag, tekniske byggfag, elektrofag, mekaniske fag, kjemi- og prosessfag, trearbeidsfag, medier og kommunikasjon og salg og service.

I denne oppgaven vil det bli utført separate analyser for elever som går på yrkesfaglige linjer og på studieforberedende linjer. Begrunnelsen for det er at muligheter på arbeidsmarkedet kan ha forskjellig betydning etter hvilke ferdigheter elevene har lært på skolen. Eksempelvis vil praktiske ferdigheter lært ved mekaniske fag eller fiskeri- og sjøfartsfag være mer relevante i en mulig jobbsammenheng, enn teoretiske ferdigheter tilegnet på allmennfag eller musikk, dans og drama (studieforberedende linjer). Tabellen nedenfor gir en oversikt over frafallsandelen fra hver enkelt studieretning etter henholdsvis ett, to eller tre år på videregående skole.

Tabell 3.6 Prosentandelen på hver studieretning fordelt etter Frafall 1, Frafall 2, Frafall 3

Studieretninger før 1994	Frafall 1	Frafall 2	Frafall 3
Allmenn fag	1,9 %	1,1 %	5,1 %
Handels- og kontorlag	4,3 %	4,9 %	6,1 %
Husflids- og estetiske fag	6,9 %	10,2 %	10,7 %
Håndverks- og industrifag	11,1 %	15,6 %	14,1 %
Fiskeri- og sjøfartsfag	22,6 %	19,6 %	8,7 %
Landbruksfag og naturbruk	10,4 %	9,3 %	9,1 %
Helse og sosial fag	13,8 %	18,3 %	18,9 %
Husholdningsfag	15,2 %	24,4 %	32,8 %
Idrettsfag	0,9 %	4,0 %	7,9 %
Studieretninger etter 1994			
Allmenne, økonomiske og administrative fag	1,0 %	1,6 %	10,5 %
Musikk, dans og drama	0,8 %	1,3 %	6,0 %
Idrettsfag	0,5 %	1,0 %	10,1 %
Helse og sosialfag	3,1 %	6,3 %	8,9 %
Naturbruk	4,4 %	8,1 %	13,7 %
Formgivingsfag	3,1 %	6,7 %	12,2 %
Hotell- og næringsmiddelfag	4,1 %	12,8 %	13,7 %
Byggfag	3,5 %	10,1 %	8,0 %
Tekniske byggfag	4,3 %	9,0 %	9,6 %
Elektrofag	1,5 %	8,7 %	6,7 %
Mekaniske fag	6,2 %	13,4 %	11,7 %
Kjemi- og prosessfag	1,7 %	5,3 %	6,8 %
Trearbeiderfag	4,9 %	16,1 %	14,1 %
Medier og kommunikasjon	0,8 %	2,4 %	8,0 %
Salg og service	2,1 %	9,6 %	13,1 %

I tabell 3.6 ovenfor ser vi at det er betydelige forskjeller i andelen som faller fra på de ulike studieretningene. Det er en lav frafallsandel på studielinjene som leder til studiekompetanse før reformen, denne andelen øker noe fra frafall 1 til frafall 3, med henholdsvis 1,9 prosent til 5,1 prosent på allmenn og 4,3 prosent til 6,1 prosent på handels- og kontorlag. Den samme utviklingen observeres for husflids- og estetiske fag, håndverks- og industrifag og helse og sosial fag. Fiskeri- og sjøfartsfag og landbruksfag og naturbruk reduseres frafallsandelen fra frafall 1 til frafall 3, med henholdsvis 22,6 prosent til 8,7 prosent og 10,4 prosent til 9,1 prosent. For elever ved husholdningsfag og idrettsfag slutter henholdsvis 15,2 prosent og 0,2 prosent for frafall 1, mens denne andelen øker betydelig til 32,8 prosent og 7,9 prosent for frafall 3.

På studieforberedende linjer etter reformen er det en lav andel elever som slutter etter de to første årene på videregående skole, er andelen på under 2 prosent og øker til 6 prosent etter tre år for elever på musikk, dans og drama, og til 10 prosent for elever på idrettsfag og allmenne, økonomiske og administrative fag. Studieretningene medier og kommunikasjon, salg og service og kjemi og prosessfag følger det samme mønsteret som på de studieforberedende

linjene. På helse og sosialfag, naturbruk og formgivingfag er det en jevn økning i andelen som slutter frem til tredje året. Mens på hotell og næringsmiddelfag, mekaniske fag og trearbeiderfag slutter en høy andel både på frafall 2 og frafall 3. På byggfag, elektrofag og tekniske byggfag er det en lav andel som slutter etter ett år, mens andelen øker betydelig for frafall 2 og holder seg stabil der for frafall 3.

3.3.4 Kjønn

Dikotom variabel kodet for 0 for menn og 1 for kvinner. Det er tilnærmet lik fordeling av gutter og jenter i utvalget, 51,1 prosent gutter og 48,9 prosent jenter.

3.4 Sosial bakgrunn

I tidligere studier av utdanningsvalg spiller sosial bakgrunn en vesentlig rolle og denne oppgaven er intet unntak. Foreldrenes inntekt og utdanning vil i oppgaven brukes som en samlet betegnelse når jeg beskriver elevenes sosiale bakgrunn. Dette begrunnes med at både det kulturelle og økonomiske aspektet ved sosial bakgrunn kan ha betydning for frafall i videregående skole. Det vil bli foretatt separate analyser for foreldrenes utdanning og inntekt.

3.4.1 Foreldrenes utdanning

For å fange opp det kulturelle elementet ved sosial bakgrunn brukes foreldrenes utdanningsnivå som nevnt ovenfor. Standardcoding for utdannelse i SSBs register består av et sekssifret tall med detaljerte opplysninger om utdannelse og yrke. Det første sifferet beskriver hvilket nivå utdannelsen er på, det andre hvilket fagfelt utdanningen er på, det tredje på faggruppe, mens de andre sifrene spesifiserer utdanningen mer detaljert. I denne oppgaven brukes informasjonen fra det første sifferet, altså utdanningsnivå og variabelen reduseres derfor fra 000000-999999 til 0-9. Disse kategoriene kodes om til fem kategorier, grunnskole eller lavere, videregående grunnutdanning, gjennomført videregående skole, universitets og høyskoleutdanning på lavere nivå og universitets og høyskoleutdanning på høyere nivå. Det tas hensyn til at foreldrenes utdanning kan ha ulik betydning ved at mor og fars utdanning inkluderes separat i analysene. Dette begrunnes med at tidligere studier som skiller mellom mor og fars utdanning har funnet at mor eller fars utdanning er av ulik betydning for barnas utdanningsvalg. Hvert enkelt utdanningsnivå skal ses på hver for seg, og derfor konstrueres

det dummyvariabler. Resultatene i analysene må tolkes i forhold til en referansekategori. Referansekategorien er far og mor i den midterste utdanningskategorien, gjennomført videregående skole. Begrunnelsen for det er at det er mest hensiktsmessig med en gjennomsnittlig verdi som de andre utdanningskategoriene sammenliknes mot. Tabellene nedenfor gir en oversikt over fordelingen av utvalget som slutter på skolen etter sosial bakgrunn.

Tabell 3.7 Frafall etter ett år, to år og tre år på videregående skole fordelt etter mors utdanningsnivå (i prosent)

Frafall 1 år Mor utdanning	Ikke frafall	Frafall
Grunnskole	28,3 %	53,2 %
Videregående grunnutdanning	31,5 %	29,7 %
Fullført videregående	15,8 %	8,9 %
Lav universitet/høyskole	22,0 %	7,4 %
Høy universitet/høyskole	2,5 %	0,8 %
N	880119	31012
Total	100 %	100 %
Frafall 2 år Mor utdanning		
Grunnskole	27,1 %	48,2 %
Videregående grunnutdanning	31,6 %	29,9 %
Fullført videregående	16,0 %	12,7 %
Lav universitet/høyskole	22,8 %	8,5 %
Høy universitet/høyskole	2,6 %	0,7 %
N	829015	51104
Total	100 %	100 %
Frafall 3 år Mor utdanning		
Grunnskole	26,0 %	37,1 %
Videregående grunnutdanning	31,9 %	29,0 %
Fullført videregående	16,0 %	16,0 %
Lav universitet/høyskole	23,5 %	16,2 %
Høy universitet/høyskole	2,7 %	1,7 %
N	748905	80110
Total	100 %	100 %

I tabell 3.7 ovenfor er andelen som faller fra er høyest når mor kun har grunnskoleutdanning for alle frafallskategorier (53,2 prosent for Frafall 1, 48,2 prosent for Frafall 2 og 37,1 prosent for Frafall 3). Tabellen viser en tendens til at forskjellene etter sosial bakgrunn reduseres jo lengre elevene har gått på videregående skole. For elever med en mor som har fullført videregående skole, fra 8,9 prosent i Frafall 1, til 16 prosent i Frafall 3. For elever som har en mor med lav universitet -eller høyskoleutdanning øker andelen som faller fra sent i studieløpet, fra 7,4 prosent i frafall 1, til 16,2 prosent i frafall 3.

Tabell 3.8 Frafall etter ett år, to år og tre år på videregående skole fordelt etter fars utdanningsnivå (i prosent)

Frafall 1 år Fars utdanning	Ikke frafall	Frafall
Grunnskole	22,3 %	44,7 %
Videregående grunnutdanning	24,4 %	26,0 %
Fullført videregående	26,9 %	19,4 %
Lav universitet/høyskole	17,3 %	6,8 %
Høy universitet/høyskole	9,0 %	3,2 %
N	869292	30389
Total	100 %	100 %
Frafall 2 år Far utdanning		
Grunnskole	21,2 %	40,3 %
Videregående grunnutdanning	24,4 %	25,8 %
Fullført videregående	27,0 %	24,0 %
Lav universitet/høyskole	17,9 %	7,6 %
Høy universitet/høyskole	9,4 %	2,3 %
N	819268	50024
Total	100 %	100 %
Frafall 3 år Far utdanning		
Grunnskole	20,3 %	29,8 %
Videregående grunnutdanning	24,4 %	23,8 %
Fullført videregående	27,0 %	27,1 %
Lav universitet/høyskole	18,4 %	13,3 %
Høy universitet/høyskole	9,8 %	6,0 %
N	740762	78506
Total	100 %	100 %

Hovedtrekk fra tabell 3.8 for mors utdanning går igjen i denne tabellen med fars utdannelse. I tabellene 3.7 og 3. er det en tendens til at det er mindre forskjeller etter sosial bakgrunn i andelen som slutter etter tre år på videregående skole, sammenlignet med andelen som slutter tidlig på videregående skole. Det er i midlertidig en forskjell i forhold til tabellen for mors utdanning som viser at det er en relativ høyere andel av elevene med en far med utdanning over videregående skole som slutter etter tre år på videregående skole, enn hvis mor har utdanning over videregående skole.

3.4.2 Foreldrenes inntekt

Inntekten øker generelt med utdanningsnivået, men tidligere studier viser at kan være ulike effekter av foreldrenes utdanning og inntekt når de operasjonaliseres som to ulike forklaringsvariabler. I dette datasettet er det informasjon om mor og fars gjennomsnittlige årsinntekt når eleven var mellom 11 og 15 år. Mor og fars inntekt inkluderes i separate

analyser ved å følge det samme oppsettet som med foreldrenes utdanning. Inntektsvariabelen fordeler seg imidlertid kurvelineært med en omvendt U-form og det innebærer at det ikke er en lineær sammenheng mellom foreldrenes inntekt og frafallssannsynligheten. For å løse det omkodes den kontinuerlige inntektsvariabelen om til dummyvariabler (Skog 2009:240). En annen begrunnelse for dummykoding er at det forhindrer at høye og lave verdier skal få overdrevet betydning for resultatene. Variabelen kodes inn i ti inntektsdesiler. Desil 1 består av de ti prosentene av foreldrene med lavest inntekt, desil 2 består av de neste ti prosentene som har lavest inntekt etter desil 1 og så videre. Desil 1, 2 og 3, vil altså til sammen bestå av de tretti prosentene som har lavest inntekt og desil 10 av de ti prosent elevene med foreldre med høyest inntekt. Inntektsdesil 5 er referansegruppe i analysene. Fordelen med å bruke et gjennomsnittlig mål på inntekt er at ekstremverdier, som foreldre uten inntekt eller en ekstremt høy inntekt ikke blir utslagsgivende for resultatene.

3.5 Kontrollvariabler

Frem til nå har jeg presentert forklaringsvariabler som er viktig for denne oppgavens problemstilling. I det følgende vil jeg trekke inn kontrollvariabler som er av mindre betydning for denne oppgavens hovedformål. Men det er likevel viktig å ta hensyn til disse variablene i analysene.

3.5.1 År

I denne oppgaven har jeg informasjon om elever som startet på videregående skole i perioden mellom 1988 til 2005. For hvert av disse årskullene vil det være forskjeller i økonomiske oppgang eller nedgangstider da de begynte på videregående skole. Vi vet og at ungdommer er en gruppe som er særlig utsatt ved svingninger i det nasjonale arbeidsmarkedet (NOU 1994:3). Antallet på årskullene varierer, og det vil derfor være ulik konkurranse for å komme inn på første ønsket på studieretning avhengig av søkertallet. Søkningen til studielinjer varierer, andelen som søkte seg til yrkesfag økte betydelig etter innføringen av Reform 94. Hvilke alternative muligheter ungdommene har på arbeidsmarkedet påvirker forventningene om fremtidig inntekt, og dette vil variere mellom ulike kohorter. Andre forhold knyttet til variasjon i år som kan konfundere sammenhengen mellom arbeidsledigheten og frafall kan være trender i hvor populært det er med utdanning og om elevene får informasjon igjennom eksempel TV eller internett om at det er gode eller dårlige tider for å få en jobb som ufaglært.

I avsnitt 4.2.3 vil det undersøkes hvordan denne variasjonen kan virke inn på sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall ved å sammenligne modeller med og uten hensyn til variasjon i år.

3.5.2 Minoritetsbakgrunn

Denne variabelen har fem ulike verdier, man kan være førstegenerasjons innvandrere uten norsk bakgrunn (innvandrere), født i Norge av to utenlandsfødte foreldre (etterkommere), utenlandsfødt med en norsk forelder, norskfødt med en utenlandsk forelder og født i utlandet av norskfødte foreldre. Jeg velger å kode om denne variabelen og bruke de to første kategoriene og legge de tre siste sammen med majoritetsbefolkningen ettersom denne variabelen kun skal kontrolleres for. Da sitter jeg igjen med tre verdier som kodes om til dummyvariabler der majoritetsbefolkningen er referansegruppen i analysene, innvandrere som annen kategori og etterkommer som en tredje kategori.

3.6 Statistisk metode

3.6.1 Logistisk regresjonsanalyse

Datamaterialet i denne oppgaven blir behandlet ved å bruke logistisk regresjonsanalyse. Denne metoden egner seg godt når den avhengige variabelen er dikotom og kvalitativ slik den er i denne studien. Formålet med denne studien er å undersøke sannsynligheten for at elever slutter på videregående skole, og hvordan det varierer etter de uavhengige variablene introdusert tidligere. Den viktigste uavhengige variabelen er arbeidsledighet, andre relevante uavhengige variabler er sosial bakgrunn og kjønn. Gruppen elever som slutter på videregående skole, og faller inn under kategoriene Frafall 1, Frafall 2 og Frafall 3 får i oppgaven verdien 1, mens elever som fortsetter i videregående skole får verdien 0.

Logistisk regresjon er en statistisk metode som er basert på logits, odds og andeler. En logitverdi er ikke intuitivt enkel å fortolke, men gir informasjon om hvilken retning det er på sammenhengen mellom avhengig og uavhengig variabel. Konstanten (b_0) viser hva logiten er når alle uavhengige variabler er lik 0. Regresjonsparameteren ($b_1, b_2, b_3..$) viser hvor mye logiten øker eller synker når den uavhengige variabelen øker med en enhet, kontrollert for de andre variablene i analysen (Skog 2009:357). Hvis logiten har et positivt fortegn indikerer det

at sannsynligheten for frafall øker når verdien på den uavhengige variabelen øker med en enhet. Og hvis logiten har negativt fortegn reduseres sannsynligheten for frafall når verdien på den uavhengige variabelen øker med en enhet. Standardfeilen er en indikasjon på hvor mye estimatet kan komme til å avvike fra den riktige parameterverdien. Standardfeil er svært avhengig av utvalgets størrelse (Skog 2009). Utvalget i denne oppgaven er stort slik at mangel på signifikante resultater kan i liten grad tilskrives utvalgets størrelse.

I tabellene i oppgaven vil logiten og tilhørende standardfeil oppgis.

Det rapporteres hvorvidt resultatene er signifikante på fem prosent, en prosent eller en promille, illustrert med henholdsvis en, to eller tre stjerner. Når resultatene vurderes godtar jeg fem prosent sannsynlighet for at resultatene skyldes tilfeldigheter. Som tidligere nevnt gir logit begrenset med informasjon slik at resultatene i oppgaven blir omtalt ved å bruke oddsratene og sannsynligheter. Oddsraten forteller hvor mye man må multiplisere oddsen med for å finne sannsynligheten for at eleven skal falle fra videregående skole når verdien på den uavhengige variabelen øker med en enhet. For å få oddsraten beregnes antilogaritmen til den estimerte logit koeffisienten for de uavhengige variablene. Er oddsraten over 1 fører en økning på en enhet på den uavhengige variabelen til høyere odds for frafall, er den mindre enn 1 reduseres oddsen for å falle fra. Jo nærmere en oddsrate er 1, desto svakere er sammenhengen.

I fortolkningen av koeffisienter i en logistisk modell kan ikke enkeltkoeffisienter direkte regnes om til sannsynligheter. Sannsynligheter kan beregnes for undergrupper i utvalget, som defineres ved å bruke ulike kombinasjoner av verdier på et sett uavhengige variabler, ved å bruke formelen nedenfor:

$$P=1/(1+EXP(-(b_0+....+b_n*x_n)))$$

I logistisk regresjon er ikke sammenhengen lineær, men den har en svak S-form. Grunnen til det er at når andelen som har verdien 1 på den avhengige variabelen er høy, kan den i praksis ikke fortsette å øke med samme hurtighet. I nedre del av skalaen er tilfellet det samme. Den kan ikke synke med samme helning, når andelen er på de laveste nivåer. På høye og lave nivåer må derfor kurven bøye av mot "taket" eller "gulvet", fordi andeler ikke kan være større enn en, eller mindre enn null (Skog 2009:354).

3.6.2 Modellenes beskrivelse av data

I analysene i kapittel 4 og 5 vil jeg benytte meg av -2LL testen. For å vise hvor godt de estimerte modellene beskriver data benyttes denne testen som tar utgangspunkt i likelihood funksjonen. Testen sammenligner den estimerte modellen med uavhengige variabler, med en modell under nullhypotesen. Nullhypotesen sier at sannsynligheten for frafall er den samme uansett hvilke andre verdier man har på de uavhengige variablene. Differansen mellom -2ll for nullhypotesens modell og den modellen som estimeres kalles log likelihood ratio, og er et mål på hvor mye bedre modellen som inkluderer uavhengige variabler er enn den nullhypotesen beskriver (Skog 2009:375). Når det fra modell 1 til modell 2 inkluderes flere variabler vil avtagende verdier indikere en forbedring av modellen. I tabellene vil -2ll verdiene oppgis samt om forbedringen fra modell 1 til modell 2 (og modell 3 i noen analyser) er en signifikant forbedring.

3.6.3 Samspill

Samspill vil si at effekten av en uavhengig variabel varierer med hvilken verdi en eller flere andre uavhengige variabler har (Skog 2009). En antagelse i denne oppgaven er at styrken på effekten av arbeidsledighet på sannsynligheten for frafall kan variere etter hvilken utdanning og inntekt foreldrene har. Det vil også undersøkes om styrken på effekten er forskjellig for gutter og jenter. Samspill kan undersøkes for enten ved å legge til et produktledd eller igjennom separate analyser (Skog 2009:301-305). Jeg har i denne oppgaven benyttet meg av begge metodene. Jeg har foretatt separate analyser for jenter og gutter, men av plasshensyn og fordi det er mest praktisk, brukt produktledd for samspillsanalysene mellom foreldrenes utdanning og inntekt og betydningen av lokal arbeidsledighet. Samspillsleddene i denne oppgaven er dermed *foreldrenes utdanning* arbeidsledighet, og foreldrenes inntekt*arbeidsledighet*.

3.6.4 T- test

I noen analyser deles utvalget etter kjønn og for å finne ut om effekten av arbeidsledighet på frafall er signifikant forskjellig utføres det en t-test for gjennomsnittsverdiene. T-test for sammenligning av to uavhengige størrelser og antall frihetsgrader (*df*) er gitt ved (Skog 2009:302):

$$t = \frac{\hat{b}_1 - \hat{b}_2}{\sqrt{[SE\hat{b}_1]^2 + [SE\hat{b}_2]^2}} \quad df = N_1 + N_2 - 2$$

Summen av dette er testobservatoren som kan måle om effekten av arbeidsledighet på frafall er signifikant forskjellig for jenter og gutter. Forskjellen er signifikant når testobservatoren er høyere eller lavere enn kritisk verdi på $\pm 1,96$, for 5 prosents signifikansnivå (Skog 2009). Dersom t-testen ikke er signifikant kan det ikke antas at forskjellene mellom de to gruppene, i det her tilfellet gutter og jenter skyldes annet enn tilfeldigheter og at lokal arbeidsledighet påvirker gutter og jenter likt.

3.6.5 Korrelerte restledd

I denne oppgaven kan det være korrelerte restledd i analysene. Dette problemet oppstår fordi valget om å begynne i videregående skole, og å fortsette kan være influert av valgene som gjøres av andre i den samme regionen. Elever som går på samme skole, og i samme område vil ha likhetstrekk som kan påvirke deres utdanningsvalg likt. Det innebærer et brudd på en av forutsetningene i logistisk regresjonsanalyse om at observasjonene (og dermed restleddsvariasjonene) skal være uavhengige av hverandre (Skog 2009:380). Dette tas det høyde for i analysene ved at regresjonskoeffisientenes standardfeil er justert for å unngå problemer med restleddsvariasjonene.

3.6.6 Gjennomsnittseffekter

I kapittel 4 utføres det separate analyser for elever som startet på videregående skole før og etter Reform 94. Studieretningene det var mulig å velge mellom, var *forskjellig* før og etter reformen, så det kan være problematisk med en direkte sammenligning av effekten av arbeidsledighet på frafall for elever som går på ulike studielinjer. En løsning på det er å regne ut den gjennomsnittlige effekten av arbeidsledighet på sannsynligheten for frafall for elever på alle studielinjene innen yrkesfag og studieforberedende før og etter reformen. Dette gjøres ved å bruke en teknikk kalt effektkoding. Det er en måte å sammenlikne grupper som viser gjennomsnittsverdien for alle studielinjene for sannsynligheten for frafall i hele utvalget.

3.6.7 Tabellenes oppbygning i kapittel 4 og 5

Alle analyser i kapittel 4 og 5 utføres separat for elever på yrkesfag og studieforberevende linjer. I tillegg er elever på første året, andre året og tredje året på videregående skole analysert hver for seg. Hovedanalysene i kapittel 4 inkluderer arbeidsledighet, kjønn, studieretning (innen yrkesfag eller studieforberevende), etnisitet, foreldrenes utdanning, samt region og år. Det utføres i tillegg analyser uten henholdsvis region og år for å undersøke hvilken betydning det har for sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall.

I kapittel 5 tas det hensyn til at effekten av arbeidsledighet kan være forskjellig for ulike grupper. Analysene er derfor noe annerledes enn i kapittel 4. I første del av kapittel 5 utføres separate analyser for gutter og jenter, kontrollert for arbeidsledighet, etnisitet, sosial bakgrunn, studieretning samt region og år. Begrunnelsen for det er at det er betydelige kjønnsforskjeller i utdanningsvalg, jenter identifiserer seg i større grad enn gutter i skolens opplæring og disiplin, mens gutter orienterer seg mer bort fra skolen og mot arbeidslivet som gjør at arbeidsledighets betydning for frafall kan være forskjellig for jenter og gutter.

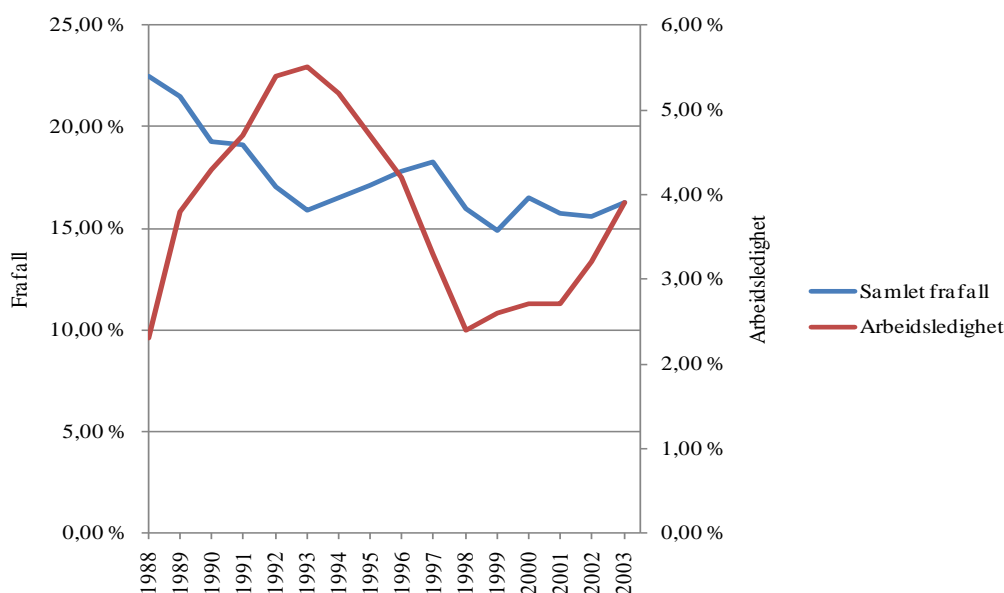
I andre del av kapittel 5 viser modell a og c henholdsvis mor og fars utdanning separat, kontrollert for arbeidsledighet, etnisitet, kjønn, studieretning (studieforberevende eller yrkesfag), region og år. Modell b og d viser i tillegg et samspillsledd mellom henholdsvis mor og fars utdanning og arbeidsledighet for å se om effekten av arbeidsledighet på frafall er forskjellig etter elevenes sosiale bakgrunn. Den samme modelloppbygning følger for mor og fars inntekt. Begrunnelsen for dette er at mor og fars utdannelse og inntekt kan ha ulik betydning for elevenes utdanningsvalg. Familiens inntekt kan ha betydning for om elevene jobber ved siden av skolen, og om foreldrene kan gi økonomisk støtte om elevene må flytte hjemmefra for å gå på ønsket studieretning. Foreldrenes utdanning kan ha betydning for tilgang på god informasjon om utdanning. Foreldre som selv har studert vil ha lettere for å formidle utdannelsens viktighet. Det vil være ulik grad av oppmuntring og forventninger til barna etter hvilken utdanning foreldrene har.

4 Arbeidsledighet og frafall i videregående skole

Dette kapittelet starter med en beskrivelse over omfanget av frafall i videregående skole og den viktigste forklaringsvariabelen arbeidsledighet i løpet av tidsperioden 1988 til 2005. Dette gjøres for å få en oversikt over utviklingen av frafall og arbeidsledighet over tid. I andre del av kapittelet vil hovedfokuset være å undersøke hvilken effekt arbeidsledighet har på frafall i videregående skole, kontrollert for kjønn, studieretning, sosial bakgrunn, etnisitet, år og region. Utvalget er delt inn etter om elevene startet på videregående skole før eller etter 1994. Det gjøres separate analyser for elevene på flere tidspunkt i utdanningsløpet, etter 1 år (Frafall 1), 2 år (Frafall 2) og 3 år (Frafall 3) i videregående skole. Tabell 3.8 i forrige kapittel viste at det er betydelig forskjeller i frafall mellom ulike studieretninger, og spesielt mellom yrkesfag og studieforberedende. Derfor vil alle analyser utføres separat for elever på yrkesfaglige og studieforberedende linjer.

4.1 Beskrivelse av frafall i videregående skole og arbeidsledighet i perioden mellom 1988-2005

Figur 4.1. Oversikt over samlet frafall i videregående skole og arbeidsledighet¹⁶ i Norge i løpet av tre år etter start

¹⁶ Arbeidsledighet er målt ut fra regional arbeidsledighet, antall arbeidsledige i alderen 16-74 år i hver region (totalt 90 økonomiske regioner) er delt på folketallet i samme aldersgruppe i hver region. Flere detaljer i 3.3.1.

Antagelsen er i denne oppgaven at økt arbeidsledighet fører til at en lavere andel faller fra i videregående skole. Figur 4.1 viser hvor stor andel av kullene som startet på videregående skole i perioden mellom 1988 til 2003, og som har falt fra i løpet av tre år. Om elevene fullfører eller skifter studieretning i løpet av to påfølgende år regnes de ikke som frafall¹⁷. Den nyeste oppdateringen for elevene som er i videregående skole er fra 2008, og for at alle elevene skal få like muligheter til å gjøre omvalg i videregående skole er kun kohorten til og med 2003 inkludert i grafen.

Hovedinntrykket fra figur 4.1 er at det ikke er et klart mønster mellom arbeidsledigheten og frafall i videregående skole over tid. Utviklingen i perioden fra 1988 til 1998 kan gi en støtte for at det kan være en sammenheng mellom arbeidsledighet og frafall. I starten av denne perioden ser vi at grafen for arbeidsledighet øker, samtidig som grafen for frafall minker, og etterfølges av at arbeidsledighet minker samtidig som frafall øker. I perioden fra 1998 til 2003 er andelen som faller fra i videregående skole relativt stabil, samtidig som at arbeidsledighet øker noe, dette kan tyde på at det ikke er en sammenheng mellom arbeidsledighet og frafall i videregående skole.

Mer detaljert i figur 4.1 ser vi at i perioden mellom 1988 til 1993 synker frafallsandelen fra 22,5, prosent til 15,9 prosent, i samme periode øker arbeidsledigheten fra 3,8 prosent til 5,5 prosent. I 1993 begynner frafallsandelen igjen å øke noe, men ikke opp til samme nivå som tidligere, samtidig som arbeidsledigheten synker og slik er utviklingen frem til 1997. Arbeidsledigheten fortsetter å synke til bunnpunktet på 2,4 prosent i 1998 og i samme periode synker frafallsandelen noe til 16 prosent. Frafallsandelene fra 1999 til 2003 er stabil på rundt 15-16 prosent og i samme periode øker arbeidsledigheten betydelig med litt over ett prosentpoeng.

Hansen og Mastekaasa (2010) studerte andelen som gjennomfører videregående skole¹⁸, målt fem år etter start i perioden fra 1976 til 2002. Deres funn er i samsvar med figur 4.1, det er en økning i andelen som fullfører videregående frem til 1994. Etter 1994 skjer en klar endring i andelen som gjennomfører videregående skole i deres figur, andelen jenter stabiliseres, mens andelen gutter som gjennomfører synker. I tråd med deres funn viser figur 4.1, at det i 1994 er

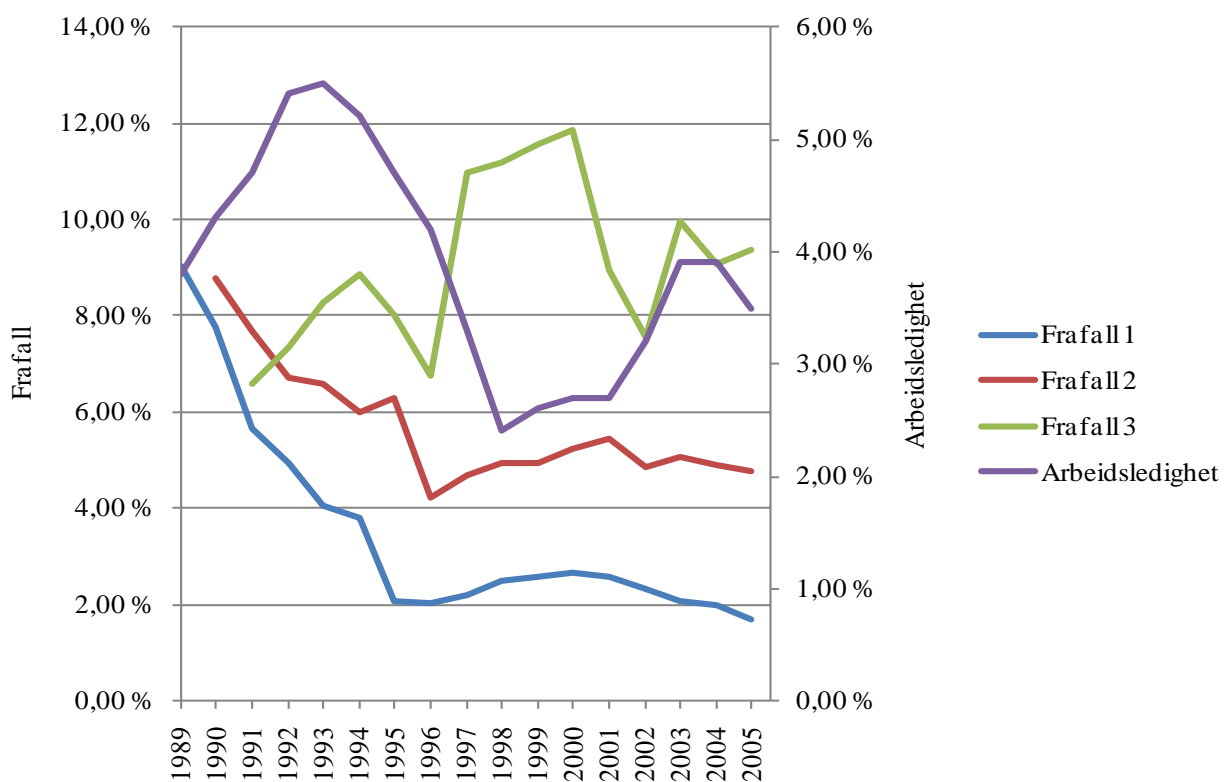
¹⁷ Flere detaljer om frafallsdefinisjonen i 3.2.

¹⁸ For å lette sammenlikningen forstås det her at når en høyere andel gjennomfører videregående skole, er det en lavere andel som faller fra i videregående. Det er ikke nødvendigvis slik, da elevene kan være forsinket og fortsatt være i videregående skole.

en økning i andelen som faller fra frem til 1997. I figuren ovenfor tenderer frafallsandelen å være noe høyere enn figuren hos Hansen og Mastekaasa skulle tilsi i perioden fra 1994 til 1997, mens i 1998 og utover til 2002 er frafallsandelene igjen sammenlignbar med den stabile utviklingen av gjennomføringsandelen i deres figur.

Frafall og arbeidsledighet er i figur 4.1 definert ut fra det året elevene *startet* på videregående skole, det er ikke gitt at det er arbeidsledigheten det året elevene startet på videregående skole som er av mest betydning. En antagelse i denne oppgaven er at arbeidsledighet kan ha ulik betydning etter hvor langt elevene har kommet i utdanningsløpet på videregående skole. I tillegg kan elever som går på yrkesfaglige studieretninger og har deler av opplæringen som lærling i bedrift påvirkes annerledes av arbeidsledigheten enn resten av elevene. For lærlinger kan høyere arbeidsledighet føre til høyere frafall ettersom det kan være vanskeligere for dem å få læreplass i nedgangstider¹⁹. I figur 4.2 nedenfor knyttes frafall derfor opp til det eksakte året elevene slutter og skiller mellom *når* i videregående skole elevene faller fra.

Figur 4.2. Oversikt over frafall etter ett, to og tre år i videregående skole og arbeidsledighet i Norge

¹⁹ Dette blir drøftet mer utførlig i diskusjonskapittelet.

Figur 4.2 viser hvordan arbeidsledighet og frafall fra videregående skole utvikler seg mellom 1989 til 2005 over hele landet, etter hvilket år elevene falt fra. Grafen for frafall 1²⁰ viser andelen som faller fra etter ett år på videregående skole. Grafen for frafall 2²¹ viser andelen som faller fra etter to år på videregående skole, mens grafen for frafall 3²² viser andelen som faller fra etter tre år på videregående skole. Frafall er lavest etter ett år på videregående skole, og betydelig høyere etter to, og spesielt etter tre år. Dette samsvarer med tidligere funn der frafallet er størst mellom 5. og 7. semester, som tilsvarer det andre og tredje året på videregående skole (Markussen og Sandberg 2005, Gjefsen 2010).

Hovedtrekkene fra figur 4.2 er at det ikke er et klart mønster for hvordan sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall i videregående skole ser ut over tid. Helt i starten av perioden kan økende arbeidsledighet synes å være relatert til mindre frafall, mens i slutten av perioden øker arbeidsledigheten samtidig med at både grafen for frafall 1 og for frafall 2 er stabil. Hvis vi ser på frafall 3 i perioden etter 1997 øker den samtidig med at arbeidsledigheten øker, men tendensen til økt frafall startet før arbeidsledighetskurven øker.

Vi ser i figur 4.2 at grafen for frafall etter ett og to år på videregående skole følger det samme mønsteret, sammenlignet med grafen for frafall 3 som skiller seg mer ut. I perioden mellom 1989 til 1992 ser vi klart hvordan arbeidsledighet øker samtidig som at andelen av alle frafallstypene reduseres. Etter 1992 reduseres frafallsandelene ytterligere samtidig som arbeidsledigheten også reduseres. I alle frafallskurvene skjer det et klart brudd etter 1994, andelen som faller fra etter tre år øker, mens for frafall 1 og for frafall 2 stabiliseres frafallsandelene. Arbeidsledigheten fortsetter å synke frem til 1997 og er stabil frem til 2000 da den igjen øker. I samme periode reduseres frafallsandelen for frafall 3, mens den går noe opp når det gjelder frafall 1 og for frafall 2. Det er innføringen av reformen i 1994 som gir det tydeligste utslaget i frafallsgrafene. Dette er i samsvar med det Hansen og Mastekaasa (2010) fant.

Figur 4.1 og 4.2 gir en innledende fremstilling av utviklingen av arbeidsledighet og frafall i videregående skole over tid over hele landet. Det er ikke et tydelig mønster om en

²⁰ For alle typer frafall gis det to år på å komme tilbake i videregående, om en elev registreres med nytt videregående kurs innen de to påfølgende år blir han ikke registrert med frafall.

²¹ Frafall 2 vises først i 1990 fordi det er første mulighet for den første kohorten å slutte etter to år i videregående skole.

²² Frafall 3 vises først i 1991 fordi det er første mulighet for den første kohorten å slutte etter tre år i videregående skole.

sammenheng mellom arbeidsledighet og frafall som tegner seg her. En mulig grunn til at det ikke observeres en sammenheng kan være at grafene ovenfor er beregnet ut fra arbeidsledighet på landbasis, og at det kan være lokal variasjon i arbeidsledighet som har betydning for frafallssannsynligheten i videregående skole. Analysene som følger vil være basert på den *lokale* arbeidsledigheten knyttet til hver enkelt elev for å undersøke sammenhengene mellom arbeidsledighet og frafall nærmere.

4.2 Utvalget etter start på videregående skole før og etter Reform 94

Det vil bli utført separate analyser for de som startet på videregående skole før og etter 1994, og separate analyser for elevene som går på yrkesfaglige og studieforberedende linjer. Begrunnelsen for dette er at reformen som ble innført i 1994 innebar betydelige endringer i linjestrukturen i videregående skole og at det derfor er viktig å skille disse fra hverandre med separate analyser.

4.2.1 Analysestruktur

Formålet med analysene er å undersøke arbeidsledighets betydning for sannsynligheten for frafall, kontrollert for kjønn, foreldrenes utdanning, etnisitet, år og region. I hovedtabellene utføres det kontroll for hvilke av landets 90 regioner elevene er bosatt i, samt hvilket år elevene startet på videregående skole. Resultatene vil bli presentert i logit som gir informasjon om det er en positiv eller negativ sammenheng mellom arbeidsledighet og frafall. En positiv sammenheng innebærer en økt sannsynlighet for frafall, mens en negativ sammenheng innebærer en redusert sannsynlighet for frafall. Sammenhengen vil bli beskrevet mer i detalj ved å bruke oddsratene og sannsynligheter²³. Alle koeffisienter beskrives med stjerner som angir signifikansnivå med p-verdier på henholdsvis $< 0,001$ (***) , $< 0,01$ (**) og $< 0,05$ (*).

Tabell 4.1a og 4.2a viser analyser for elever på videregående skole før 1994. Det er separate tabeller for henholdsvis yrkesfaglige og studieforberedende linjer. Tabell 4.3a og 4.4a viser tilsvarende analyser for elever på videregående skole etter 1994. Referansekategorien i

²³ Mer om utregning av oddsratene og sannsynligheter i kapittel om data og metode.

analysene er for variabelen kjønn, gutter, for variabelen etnisitet, majoritetsbakgrunn og for variabelen for foreldrenes utdanning, foreldre med fullført videregående skole som høyeste utdanning. For studieretningsvariabelen er det på studieforberedende linjer valgt allmenne fag (før reformen), allmenne, økonomiske og administrative fag (etter reformen) som referansekategori, og på yrkesfaglige linjer er hotell – og næringsmiddelfag (etter reformen) og håndverks- og industrifag (før reformen) valgt som referanse. Disse studielinjene er valgt som referansekategori fordi det er en høy andel elever på disse linjene, i tillegg til at det er en tilnærmet lik andel jenter og gutter på disse linjene.

Under hver fullstendige hoved tabell presenteres identiske analyser som ikke kontrollerer for region og år. Dette blir gjort for å undersøke om sammenhengen mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall endres som følge av denne kontrollen. Tanken bak dette er at effekten arbeidsledighet har på frafall kan være konfundert av forskjeller i de ulike regionene i landet, og av års spesifikke forhold knyttet til det året elevene startet på videregående skole.

I tabellene (4.1b, 4.2b, 4.3b og 4.4b) er analyser gjort uten å kontrollere for variasjon i region og i tabell (4.1c, 4.2c, 4.3c, 4.4c) er analyser gjort uten å kontrollere for variasjon i startåret på videregående skole.

Hovedtabell 4.1a Frafall på yrkesfaglige studieretninger før Reform 94

Tabell 4.1a	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-2,727 ***	,198	-1,668 ***	,183	-2,498 ***	,250
Lokal arbeidsledighet	-0,076 **	0,024	-0,019	0,027	-0,025	0,038
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja	
-2LL	71935,795		74423,589		44963,448	
Endring -2LL (b)	687,855 ***		436,833 ***		419,828 ***	
Endring -2LL (c)	362,176 ***		110,959 ***		122,196 ***	
N	111769		90645		57086	

Variabler inkludert i analysene er foreldrenes utdanning, studieretning, kjønn og etnisitet. Fullstendig tabell finnes i appendiks A.

Tabell 4.1b. Analyser uten kontroll for region

Tabell 4.1b	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-3,186 ***	,076	-2,090 ***	,068	-3,104 ***	,098
Lokal arbeidsledighet	-,013	,012	-,020	,012	,013	,015
Kontroll for region	Nei		Nei		Nei	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja	
-2LL	72623,650		74860,423		45383,276	
N	111769		90645		57086	

Tabell 4.1c. Analyser uten kontroll for år

Tabell 4.1c	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-1,595 ***	0,184	-1,173 ***	,174	-2,178 ***	,237
Lokal arbeidsledighet	-,326 ***	,017	-,156 ***	,020	,169 ***	,027
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Nei		Nei		Nei	
-2LL	72297,971		74534,548		45261,080	
N	111769		90645		57086	

Hovedtabell 4.2a Frafall fra studieforberevende studieretninger før Reform 94

Tabell 4.2a	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-4,331 ***	,277	-3,630 ***	,285	-1,947 ***	,194
Lokal arbeidsledighet	-0,027	0,039	-0,124 *	0,05	0,015	0,036
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja	
-2LL	39840,830		31270,249		66106,237	
Endring -2LL (b)	461,031 ***		587,937 ***		1306,112 ***	
Endring -2LL (c)	606,713 ***		112,597 ***		177,884 ***	
N	189635		171482		167422	

Tabell 4.2b Analyser uten kontroll for region

Tabell 4.2b	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-5,358 ***	,107	-5,045 ***	,117	-3,090 ***	,068
Lokal arbeidsledighet	,085 ***	,019	,007	,022	,025	,015
Kontroll for region	Nei		Nei		Nei	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja	
-2LL	40301,860		31858,186		67412,350	
N	189635		171482		167422	

Tabell 4.2c. Analyser uten kontroll for år

Tabell 4.2c	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-1,904 ***	,256	-3,050 ***	,269	-2,207 ***	,185
Lokal arbeidsledighet	-,640 ***	,028	-,210 ***	,037	,124 ***	,024
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Nei		Nei		Nei	
-2LL	40447,543		31382,846		66284,122	
N	189635		171482		167422	

Hovedtabell 4.3a Frafall fra yrkesfaglige studieretninger etter Reform 94

Tabell 4.3a	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-2,718 ***	,205	-1,076 ***	,164	-,982 ***	,149
Lokal arbeidsledighet	-,161 ***	,036	-,033	,025	-,002	,028
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja	
-2LL	77484,863		152836,494		128597,874	
Endring -2LL (b)	886,497 ***		763,174 ***		774,928 ***	
Endring -2LL (c)	161,661 ***		1531,241 ***		211,221 ***	
N	281895		268611		203821	

Tabell 4.3b Analyser uten kontroll for region

Tabell 4.3b	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-3,705 ***	,064	-1,482 ***	,044	-1,988 ***	,046
Lokal arbeidsledighet	,048 *	,019	,064 ***	,013	,093 ***	,014
Kontroll for region	Nei		Nei		Nei	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja	
-2LL	78371,360		153599,668		129372,803	
N	281895		268611		203821	

Tabell 4.3c Analyser uten kontroll for år

Tabell 4.3c	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-3,104	,193	-1,757 ***	,149	-,823 ***	,137
Lokal arbeidsledighet	,007	,014	-,036 **	,010	-,093 ***	,012
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Nei		Nei		Nei	
-2LL	77646,525		154367,735		128809,095	
N	281895		268611		203821	

Hovedtabell 4.4a Frafall fra studieforberedende studieretninger etter Reform 94

Tabell 4.4a	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-5,471 ***	,721	-4,233	,398	-1,834 ***	,156
Lokal arbeidsledighet	-,220 **	,076	,001	,057	,136 ***	,023
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja	
-2LL	25299,863		40849,159		198112,188	
Endring -2LL (b)	323,74 ***		416,10 ***		2147,06 ***	
Endring -2LL (c)	90,28 ***		108,41 ***		1202,51 ***	
N	305014		295073		319659	

Tabell 4.4b Analyser uten kontroll for region

Tabell 4.4b	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-5,270 ***	,112	-4,535 ***	,098	-1,817 ***	,028
Lokal arbeidsledighet	,017	,037	,096 **	,029	,117 ***	,011
Kontroll for region	Nei		Nei		Nei	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja	
-2LL	25623,604		41265,262		200259,248	
N	305014		295073		319659	

Tabell 4.4c Analyser uten kontroll for år

Tabell 4.4c	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-5,688 ***	,715	-4,251	,369	-1,537 ***	,146
Lokal arbeidsledighet	-,012	,028	,044	,025	-,098 ***	,009
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Nei		Nei		Nei	
-2LL	25390,141		40957,566		199314,696	
N	305014		295073		319659	

4.2.2 Sammenhengen mellom frafall og arbeidsledighet før og etter Reform 94

I analysemodellen tas det utgangspunkt i oppbygningen som ble beskrevet i metodekapittelet. Utgangspunktet er at sammenhengen mellom økt arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall kan endres som følge av at det inkluderes ulike variabler i analysen. Hensikten er å finne ut om sammenhengen mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall avhenger av disse forklaringsvariablene. Det kan være slik at studieretningen elevene går på har

betydning for om arbeidsledighet påvirker elevenes sannsynlighet for frafall i videregående skole. På yrkesfaglige linjer er det mer vanlig at elever slutter, sammenlignet med elever som går på studieforbereidende linjer. Det kan være lettere innenfor noen yrker i arbeidsmarkedet å få en jobb uten formelle kvalifikasjoner. Grøgaard m.fl. (2006) fant betydelige forskjeller i tilknytning på arbeidsmarkedet for elever uten fullført videregående skole etter hvilken studieretning de hadde gått på. Analysene i denne oppgaven tyder i midlertidig på at hvilken studieretning elevene gikk på ikke har betydning for tilbøyeligheten til å bli påvirket av endringer i arbeidsledigheten. Et etablert funn fra tidligere forskning er at sannsynligheten for frafall er høyere, jo lavere utdanning foreldrene har. Sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall ble ikke endret som følge av å inkludere foreldrenes utdanning, kjønn eller etnisitet i analysene.

I tabell 4.1a- 4.4a er det signifikante sammenhenger mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall etter ett år på yrkesfaglige linjer, og for elever etter to på studieforbereidende linjer før 1994. Analysene for elever som startet på videregående skole etter 1994 viser at det er en signifikant sammenheng etter ett år på både studieforbereidende og yrkesfaglige linjer, og etter tre år på studieforbereidende linjer.

Hovedinntrykket fra analysene er at det er flest *ikke* signifikante sammenhenger mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall. Det innebærer at *hypotese 1*, som antar at en økning i arbeidsledighet gir en lavere sannsynlighet for frafall ikke får støtte i disse innledende analyser. Det observeres en sammenheng som postuleres i hypotesen for noen av elevgruppene, det gjelder for frafall etter ett år på yrkesfaglige linjer før og etter reformen. Det samme gjelder for elevene som er registrert med frafall etter to år på studieforbereidende linjer før reformen. Sannsynligheten for frafall øker etter tre år for elever på studieforbereidende linjer etter reformen når arbeidsledigheten øker, det er det stikk motsatte fra hypotesens forventninger.

Nedenfor følger en mer detaljert beskrivelse av hvordan oddsraten for frafall endres som følge av en økning i arbeidsledigheten. I tabell 4.1a har elever på første året på yrkesfaglige linjer før reformen en oddsrate på 0,93²⁴, som betyr at oddsen for frafall²⁵ synker med 7 prosent for

²⁴ Oddsraten er beregnet slik ($\exp(-,076)$).

²⁵ Utregninger er basert på referansekategorien, derfor utelates verdier på kontrollvariabler. Referansekategori er gutter med majoritetsbakgrunn på studielinjen håndverk og industrifag før reform og hotell og næringsmiddelfag etter reform, med foreldre med fullført videregående skole.

hvert prosentpoengs økning i arbeidsledighet. I tabell 4.3a har elever på første året på yrkesfaglig studielinjer etter reformen en oddsrate på 0,85²⁶, som betyr at oddsen for frafall synker med 15 prosent for hvert prosentpoengs økning i arbeidsledighet. Det tyder på at en økt arbeidsledighet har større negativ effekt på frafall etter ett år på videregående skole etter reformen, sammenlignet med før reformen.

De øvrige ledighetskoeffisientene i tabell 4.1a og 4.3a for elevene på andre eller tredje året på yrkesfaglige studieretninger i videregående skole, er ikke signifikante i analysene verken før eller etter reformen. En mulig årsak til at arbeidsledighet ikke har betydning for elever på andre året er at arbeidsledigheten kan ha forskjellig effekt på elevene. For elever som har deler av videregående opplæring i bedrift kan ha vanskeligheter med å få en lærlingplass når arbeidsledigheten er høy, mens for elevene som har hele opplæringen i skolen antas arbeidsledigheten å virke motsatt.

I tabell 4.2a har elever på andre året på studieforberedende linjer før reformen en oddsrate på 0,88²⁷, som betyr at oddsen for frafall synker med 12 prosent for hvert prosentpoengs økning i arbeidsledighet. I tabell 4.4a har elever på første året studieforberedende linjer etter reformen en oddsrate på 0,80²⁸, som betyr at oddsen for frafall synker med 20 prosent for hvert prosentpoengs økning i arbeidsledighet.

I tabell 4.4a har elever på tredje året studieforberedende linjer etter reformen en oddsrate på 1,14²⁹, som betyr at oddsen for frafall øker med 14 prosent for hvert prosentpoengs økning i arbeidsledighet. Dette er et uventet funn som innebærer at jo høyere arbeidsledighet, jo høyere er sannsynligheten for frafall for denne elevgruppen. Dette er motsatt av hva som er forventningen ut fra *hypotese 1*.

Oddsraten er som nevnt i metodekapittelet relative størrelser og beskriver den *relative* endringen i gruppens odds for frafall. I det følgende er resultatene regnet om til sannsynligheter som fremstilles i en figur som gjenspeiler absolutte forskjeller, slik at sammenhengene her kan virke noe annerledes enn i tabellene.

²⁶ Oddsraten er beregnet slik ($\exp(-,161)$).

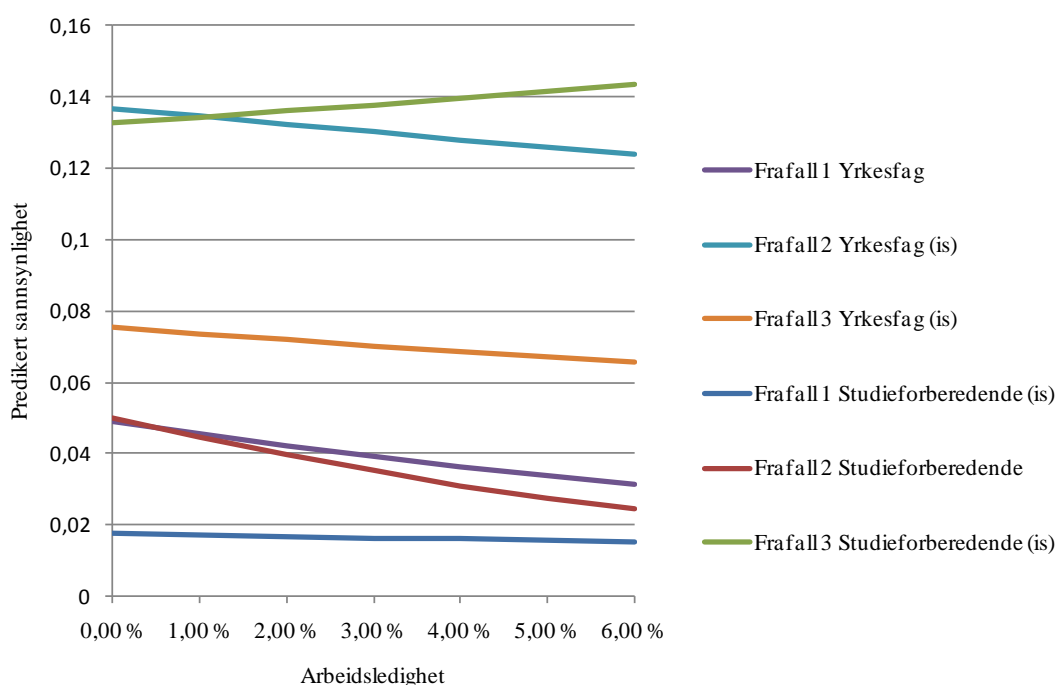
²⁷ Oddsraten er beregnet slik ($\exp(-,124)$).

²⁸ Oddsraten er beregnet slik ($\exp(-,220)$).

²⁹ Oddsraten er beregnet slik ($\exp(,136)$).

En konsekvens av reformen i 94 var omfattende omstruktureringer av studielinjene som elevene kunne velge mellom i videregående skole. Flere studielinjer forsvant, andre ble slått sammen og nye linjer kom til. Som en følge av dette kan det være problematisk å sammenligne frafall fra enkelte studielinjer før reformen direkte med de etter reformen. For og likevel kunne gi en grafisk fremstilling av elevenes sannsynlighet for frafall før og etter reformen når arbeidsledigheten endres, er det beregnet en gjennomsnittlig effekt av arbeidsledighet for studielinjene som fantes før, og gjennomsnittlig effekt av arbeidsledighet for studielinjene etter reformen³⁰.

Figur 4.3 Sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall før 1994. Predikerte sannsynligheter for gjennomsnittseffekten av arbeidsledighet før reformen³¹

Merknaden is står for ikke signifikant.

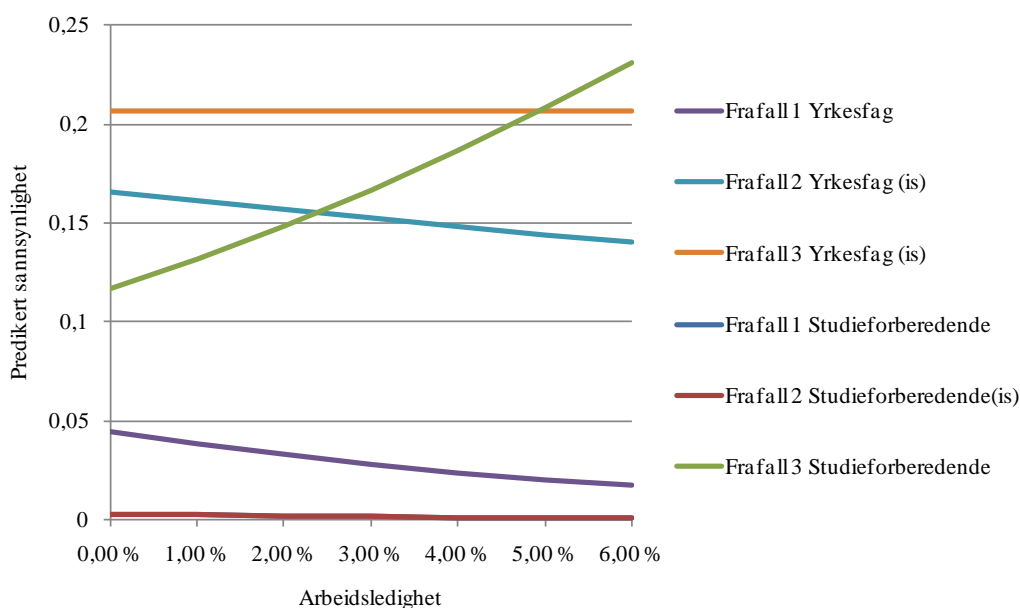
Det er kun to signifikante sammenhenger i figur 4.3. Det gjelder for elevenes sannsynlighet for frafall etter ett år på yrkesfag (lilla graf), og etter to år på studieforbereidende (rød graf). Begge gruppene har en sannsynlighet for frafall på 4,5 prosent, når arbeidsledigheten er på en prosent. Når arbeidsledigheten øker til 6 prosent, reduseres sannsynligheten for frafall noe

³⁰ Mer om hvordan gjennomsnittseffekter er beregnet i avsnitt 3.5.6.

³¹ Gjelder for referansegruppen som er gutt med majoritetsbakgrunn, med foreldre som har fullført videregående skole, og på studieforbereidende linjer; allmenne fag, og på yrkesfaglig linjer håndverks- og industrifag.

mer for elever på studieforberevende, til 2 prosent, enn yrkesfag, til 3 prosent. Det er med andre ord snakk om en liten andel som faktisk slutter etter ett år på videregående skole og derfor er den absolutte endringen i sannsynligheten for frafall liten som følge av økende arbeidsledighet for reformen.

Figur 4.4 Sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall etter 1994. Predikerte sannsynligheter for gjennomsnittseffekten av arbeidsledighet etter reformen³²

I figur 4.4 reduseres elevenes sannsynlighet for frafall etter ett år på yrkesfaglige linjer noe når arbeidsledigheten øker, fra 3 prosent når arbeidsledigheten er på en prosent, til 2 prosent frafall når arbeidsledigheten er på 6 prosent. Elever har etter ett år på studieforberevende linjer en minimal sannsynlighet for frafall på under en prosent, som reduseres ytterligere når arbeidsledigheten øker. Elevenes sannsynlighet for frafall etter tre år på studieforberevende linjer *øker* derimot betydelig fra 17 prosent når arbeidsledigheten er på 3 prosent, til 23 prosent når arbeidsledigheten er på 6 prosent.

Mønsteret fra figur 4.3 går igjen i figur 4.4, nivået på arbeidsledighet har generelt liten betydning for elevenes sannsynlighet for frafall i videregående skole. De signifikante sammenhengene går i forventet retning etter hva *hypotese 1* tilsier når det gjelder elever på første året på studieforberevende linjer (blå graf, vises ikke fordi den er identisk med den røde

³² Gjelder for referansegruppen som er gutt med majoritetsbakgrunn, med foreldre som har fullført videregående skole som høyeste utdanning, og for studieforberevende linjer, allmenne, økonomiske og administrative fag, og for yrkesfaglige linjer, hotell- og næringsmiddelfag.

grafen helt nederst i figuren) og på yrkesfag (lilla graf). Det største utslaget av arbeidsledighet på sannsynligheten for frafall i grafen observeres for elever på tredje året på studieforberedende linjer (grønn graf). Inntrykket fra de innledende grafene i dette kapittelet går igjen i disse analysene. Det er få signifikante sammenhenger mellom arbeidsledighet og frafall.

4.3 År og regions betydning for effekten av arbeidsledighet på frafall

Tidligere studier har i mindre grad tatt hensyn til at andre kontekstvariabler kan påvirke sammenhengen mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall i videregående skole (se Gjefsen 2010; Bratsberg m.fl 2010 for noen unntak). Det er flere forhold som kan være av betydning som tidligere nevnt i metodekapittelet. Foreldre med samme utdanningsnivå har en tendens til å bosette seg i samme område og derfor kan være lokale forskjeller i hvordan utdanning verdsettes. Hvilke arbeidsmuligheter det finnes på det lokale arbeidsmarkedet varierer. Det er også knyttet til variasjon til hvilket år elevene startet på videregående skole, som økonomiske opp og nedgangstider, og hvor legitimt det er å ikke gå på videregående skole kan variere systematisk over tid og sted. Det vil derfor være interessant å undersøke om forskjeller i hvilket år elevene starter i videregående skole, og mellom regioner de bor i, endrer på effekten av arbeidsledighet på sannsynligheten for frafall.

Det ble utført en likelihood ratio test for å undersøke om endringen i modellens tilpasning til data ble forbedret i fullstendige tabeller med kontroll for år og region, i forhold til tabeller som kun kontrollerer for det ene forholdet. I alle fullstendige tabeller 4.1a - 4.4a ovenfor representerer endringen med kontroll for år og region en signifikant forbedring av modellen. Det betyr at de fullstendige modellene med kontroll for år og region gir en bedre beskrivelse av dataene, enn i modell uten denne kontrollen og analysene i resten av oppgaven vil derfor kontrollere for år og region. I avsnitt 4.3.1 og 4.3.2 nedenfor vil fullstendig modell sammenlignes med modell uten kontroll for henholdsvis variasjon i region og år.

4.3.1 Kontroll for regionens betydning for sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall

I dette avsnittet sammenlignes fullstendig tabell 4.1a - 4.4a med tabell 4.1b - 4.4b der det ikke tas hensyn til regionen, for å undersøke hvilken betydning det har og kontrollere for region (for sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall). Hovedfunnet viser at det ikke er et entydig mønster i hva denne kontrollen innebærer for hvilken effekt arbeidsledighet har på frafall. Det er en tendens til at det er *færre* signifikante sammenhenger mellom lokal arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall i modell med kontroll for region, enn i modell uten region.

I de fullstendige tabellene 4.1a - 4.4a er flesteparten av sammenhengene negative eller ikke signifikante (unntaket er for frafall 3 på studieforbereende linjer før og etter reformen). Det innebærer at økt arbeidsledighet fører til lavere sannsynlighet, eller ingen sammenheng med frafall når det i analysene tas hensyn til variasjon mellom regioner. I tabellene 4.1b – 4.4b som ikke kontrollerer for region er flesteparten av sammenhengene positive.

Når det gjelder elever på førsteåret yrkesfaglige linjer representert i tabell 4.1a før reformen, er effekten av arbeidsledighet på frafall negativ, og blir svakere negativ og ikke signifikant i tabell 4.1b uten kontroll for region. For elever på andre året på studieforbereende linjer i tabell 4.2a før reformen innebærer det og ikke kontrollere for region i tabell 4.2b, at sammenhengen går fra å være negativ, til ingen sammenheng. Det betyr at det kun er en sammenheng mellom arbeidsledighet og frafall når det tas hensyn til variasjon mellom regioner for disse elevene.

For resten av elevene på første året i videregående skole (både studieforbereende og yrkesfaglige linjer) innebærer endringen fra fullstendig tabell 4.2a - 4.4a til tabell 4.2b – 4.4b uten region, at sammenhengen endres fra å være negativ til å bli positiv. For elever på andre året på yrkesfag og studieforbereende etter reformen er sammenhengen ikke signifikant i tabell 4.3a og 4.4a, men uten region i tabell 4.3b og 4.4b er sammenhengen positiv. For elever på yrkesfaglige linjer på tredjeåret både før og etter reformen er sammenhengen ikke signifikant når det kontrolleres for region, mens i modell uten kontroll er det en positiv sammenheng. For elever på tredje året i videregående skole på studieforbereende linjer både før og etter reformen, er sammenhengen uendret positiv i tabell 4.4b uten region, sammenlignet med 4.4a. Det kan tyde på at hvis det ikke tas hensyn til at det er ulikt

utdanningsnivå, tilbud av studieretninger, ulike alternative muligheter for elever som vurderer å slutte på videregående skole avhengig av regionen de bor i, så øker sannsynligheten for frafall når arbeidsledigheten øker.

4.3.2 Kontroll for års betydning for sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall

I dette avsnittet sammenlignes hovedtabellene 4.1a - 4.4a, med tabellene 4.1c - 4.4c som ikke tar hensyn til år. Dette gjøres for å undersøke hvilken betydning kontroll for år har for sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall. Hovedfunnet er at det er betydelig større *negativ* sammenheng mellom arbeidsledighet og frafall ved og ikke kontrollere for år i analysene før Reform 94. Det viser at ved å ta hensyn til at det er variasjon mellom de ulike årene elevene starter på videregående skole, reduseres den negative effekten og blir til ingen sammenheng mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall. I analysene etter Reform 94 innebærer endringen fra modell med kontroll, til modell uten kontroll for år, en tendens til at det er svakere sammenhenger mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall. Årsvariasjon er ikke like viktig for sammenhengen etter reform, som før reformen.

Arbeidsledighets betydning på sannsynligheten for frafall minker mye ved å kontrollere for år *før reformen*. Endringen fra tabell 4.1a og 4.2a med kontroll for år, til tabell 4.1c og 4.2c uten kontroll for år innebærer for elever på første og andre året på yrkesfag, at sammenhengen går fra å være ikke signifikant til en betydelig sterk negativ sammenheng. Når det gjelder elever på tredje året på både yrkesfag og studieforbereende er sammenhengen ikke signifikant i tabell 4.1a og 4.2a, mens i tabell 4.1c og 4.2c er en positiv sammenheng mellom økt arbeidsledighet og frafall.

Arbeidsledighets betydning for sannsynligheten for frafall endres betydelig mindre ved å kontrollere for år *etter reformen*, sammenlignet med før reformen. Når det gjelder elever på første året på yrkesfaglige og studieforbereende linjer innebærer endringen fra tabell 4.3a og 4.4a at en sterk negativ sammenheng, ikke lenger er signifikant i tabell 4.3c og 4.4c. Det er en sammenheng mellom arbeidsledighet og frafall kun hvis man tar hensyn til årsvariasjon.

For elever på andre året på studieforbereende linjer i tabell 4.4a til 4.4c blir ledighetskoeffisienten sterkere positiv ved og ikke kontrollere for år (men ikke signifikant). For elever på tredje året på yrkesfag viser endringen fra tabell 4.3a til tabell 4.3c en sterkere

negativ ledighetskoeffisient. For elevene på studieforberedende linjer tredje året er det en positiv sammenheng i tabell 4.4a med kontroll som i tabell 4.4c uten år endres til en negativ sammenheng.

Kontrollen for år innebærer størst endring i analysene før Reform 94, årsvariasjonen hadde mer betydning for størrelsen på sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall før reformen enn etter. Hvis vi tar et tilbakeblikk på figur 4.1 ser vi tydelig at frafallsraten synker betydelig før 1994, samtidig som arbeidsledigheten over hele landet øker i samme periode uten å ta hensyn til andre forhold. Ut fra figur 4.1 kan man anta at det er en sterk sammenheng mellom arbeidsledighet og frafall i denne perioden, mens analysene ovenfor tyder på at når det kontrolleres for effekten av år, er det ikke en sterk korrelasjon mellom arbeidsledighet og frafall i denne perioden.

4.3.3 Sammendrag

Det jeg oppnår ved å kontrollere for variasjon i år og region er å rendyrke effekten av arbeidsledighet på sannsynligheten for frafall som er denne oppgavens hovedanliggende. Som forventet har region og år mye å si for den estimerte sammenhengen mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall. Det viser seg at både år og region påvirker sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall. Det er derfor viktig å kontrollere for disse forhold for at effekten av lokal arbeidsledighet på sannsynligheten for frafall skal være minst mulig konfundert av andre relevante forhold. I analysene som følger vil det derfor kontrolleres for år og region for at ledighetsvariabelen i størst mulig grad viser effekten av arbeidsledighet på sannsynligheten for frafall.

4.4 Oppsummering av kapittelet

Dette kapittelet har hatt fokus på å studere hvilken effekt arbeidsledighet har på sannsynligheten for frafall i videregående skole. Innledningsvis ble en beskrivelse av utviklingen over tidsperioden mellom 1988 til 2005 presentert. Denne grafen viste ikke et tydelig mønster mellom arbeidsledighet og frafall, og det er en tendens som går igjen i analysene i andre del av kapittelet. Grafene viser at andelen som slutter er høyest etter tre år på videregående skole, og at innføringen av Reform 94 gir det tydeligste utslaget i grafen. Frafallsandelene etter ett og to år på videregående skole stabiliseres etter Reform 94, mens

andelen som slutter etter tre år øker betydelig etter innføringen av reformen. Dette dreier seg sannsynligvis om at en betydelig andel av elevene stryker på avsluttende eksamen i videregående skole, eller at de har for høyt fravær til at de får godkjent videregående skole.

Generelt viser flertallet av analysene ikke signifikante sammenhenger mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall. Det ble gjennomført separate analyser etter hvor langt elevene var kommet i utdanningsløpet, henholdsvis etter ett år, to år og tre år på videregående skole. Det er en antagelse i oppgaven at arbeidsledigheten kan ha ulik betydning etter hvor langt elevene har kommet i utdanningsløpet på videregående skole. Analysene viser ikke et tydelig mønster, men det er flere signifikante sammenhenger mellom arbeidsledighet og frafall tidlig på videregående skole. Det observeres noen få signifikante effekter som gir støtte for *hypotese 1* forventede retning som innebærer at høyere arbeidsledighet fører til lavere sannsynlighet for frafall. Et merkbart unntak fra denne tendensen gjelder for elever på tredje året på studieforberedende linjer etter reformen, der observeres det at sannsynligheten for frafall øker betraktelig når arbeidsledigheten øker. Dette er et uventet funn og i neste kapittel vil det ved å skille mellom kjønn og ulik sosial bakgrunn undersøkes nærmere om hvilke undergrupper denne sammenhengen gjelder for. Oppsummert får *hypotese 1* i beste fall en svak støtte i analysene.

Ved å utføre separate analyser for frafall før og etter reformen ble det tatt hensyn til at reformen førte til betydelig strukturelle endringer i videregående skole. I tillegg er det vist at det og ikke kontrollere for konfunderende faktorer som år og region har en betydning for sammenhengen mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall. Det er tendenser til at det er en sterkere korrelasjon mellom forhold på landsbasis, enn av variasjoner i regionen for sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall. Det viser at økonomiske forhold har en påvirkning på forholdet mellom arbeidsledighet og frafall, og at det er viktig å ta hensyn til det i analysene.

5 Arbeidsledighetens betydning på frafall ut fra sosial bakgrunn og kjønn

I kapittel 4 var hovedfokuset på betydningen av arbeidsledighet på sannsynligheten for frafall i videregående skole. Vi vet i midlertidig fra tidligere forskning at det er mange forhold som spiller inn når elever slutter på videregående skole. Dette kapitlet vil derfor ha fokus på om arbeidsledighet påvirker sannsynligheten for frafall forskjellig avhengig av sosial bakgrunn målt ved foreldrenes utdanning og inntekt, kjønn og studieretning, kontrollert for år, region og etnisitet.

5.1 Analysestruktur

I denne delen undersøkes det om arbeidsledighet påvirker gutter og jenter forskjellig. Både valg av studieretning og arbeidsmarkedet i Norge kjennetegnes av å være sterkt kjønnsdelt (Håland og Daugstad 2003; NOU 2008:6). Jenter velger allmenne fag og mer tradisjonelle jentefag som helse-og sosial, mens gutter dominerer på fag som byggfag og mekaniske fag. Arbeidsmarkedet er for gutter mer konjunkturfølsomt, som bygg og anleggsnæringen, enn for eksempel helsesektoren der jenter dominerer, og på den måten kan arbeidsledighet påvirke jenter og gutter forskjellig.

5.2 Kjønnsforskjeller i effekten av arbeidsledighet på frafall

I tabell 5.1 og 5.2 er det gjort separate analyser for jenter og gutter som går på henholdsvis yrkesfaglige og studieforberevende linjer.

Tabell 5.1 Frafall yrkesfaglige linjer

Frafall 1	Jenter			Gutter		
	Modell 2		Exp(b)	Modell 2		Exp(b)
	b	(se)		b	(se)	Exp(b)
Konstant	-2,961 ***	,205	,052	-3,519 ***	,196	,030
Lokal arbeidsledighet	,020	0,027	1,020	-,098 ***	,021	,907
Kontroll for region	Ja			Ja		
Kontroll for år	Ja			Ja		
N	161212			226756		
-2LL	59975,1			89039,765		
Endring -2LL	189,88 ***			81,798 ***		
Frafall 2	b		Exp(b)	b		Exp(b)
	b	(se)		b	(se)	Exp(b)
Konstant	-1,141 ***	,182	,320	-1,087 ***	,151	,337
Lokal arbeidsledighet	-,051 *	,025	,950	-,033	,018	,967
Kontroll for region	Ja			Ja		
Kontroll for år	Ja			Ja		
N	148946			204588		
-2LL	86708,353			141898,681		
Endring -2LL	304,1 ***			425,31 ***		
Frafall 3	b		Exp(b)	b		Exp(b)
	b	(se)		b	(se)	Exp(b)
Konstant	-1,262 ***	,201	,283	-1,160 ***	,155	,314
Lokal arbeidsledighet	,011	,029	1,011	-,015	,023	,986
Kontroll for region	Ja			Ja		
Kontroll for år	Ja			Ja		
N	102670			153716		
-2LL	69392,606			103261,831		
Endring -2LL	982,985 ***			441,159 ***		

Alle tabeller viser kun utvalgte koeffisienter. Andre variabler som er inkludert i analysene er sosial bakgrunn, studielinje og etnisitet. Referansekategorien er gutter og jenter på hotell- og næringsmiddelfag, med foreldre som har fullført videregående skole som høyeste utdanning og har majoritetsbakgrunn.

Tabell 5.2 Frafall studieforberedende linjer

Frafall 1	Jenter			Gutter		
	Modell 2		Exp(b)	Modell 2		Exp(b)
	b	(se)		b	(se)	Exp(b)
Konstant	-5,034 ***	,296	,007	-4,858 ***	,413	0,008
Lokal arbeidsledighet	,014	,036	1,015	-,101 *	,045	0,904
Kontroll for region				Ja		
Kontroll for år				Ja		
N	270475			224174		
-2LL	37851,924			27368,95		
Endring -2LL	415,389 ***			40,502 ***		
Frafall 2	b		Exp(b)	b		Exp(b)
	b	(se)		b	(se)	Exp(b)
Konstant	-3,575 ***	,274	,028	-3,960 ***	,364	0,019
Lokal arbeidsledighet	-,152 ***	,042	,859	-,014	,043	0,986
Kontroll for region	Ja			Ja		
Kontroll for år	Ja			Ja		
N	252934			213621		
-2LL	36558,307			35793,6		
Endring -2LL	890,068 ***			463,972 ***		
Frafall 3	b		Exp(b)	b		Exp(b)
	b	(se)		b	(se)	Exp(b)
Konstant	-1,865 ***	,171	,155	-1,185 ***	,160	0,306
Lokal arbeidsledighet	,022	,023	1,023	,049 *	,022	1,05
Kontroll for region	Ja			Ja		
Kontroll for år	Ja			Ja		
N	269363			217718		
-2LL	106227,376			136304,559		
Endring -2LL	418,069 ***			42,511 **		

Referansekategorien er gutter og jenter på allmenne, økonomiske og administrative linje, med foreldre som har fullført videregående skole som høyeste utdanning og har majoritetsbakgrunn.

Det er signifikante sammenhenger mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall for gutter på første året både på yrkesfaglige linjer og studieforberedende linjer. Det er signifikante sammenhenger for jenter på andre året på yrkesfaglig og studieforberedende linjer. Og for gutter på tredje året på studieforberedende linjer.

Antagelsen bak analysene er at arbeidsledigheten skal virke forskjellig på frafallssannsynligheten for gutter og jenter. Ut fra *hypotese 4* antas det å være en sterkere negativ sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall for gutter, sammenlignet med jenter. Hovedmønsteret fra tabell 5.1 og 5.2 tyder på at arbeidsledighet har mindre betydning for frafall for jenter, enn gutter. For å undersøke om effekten av arbeidsledighet er signifikant forskjellig for jenter og gutter, benyttes t-testen slik den ble beskrevet i metodekapittelet. Testen viser at gutter på yrkesfag og studieforberedende linjer har signifikant lavere sannsynlighet for frafall etter ett år på videregående skole. Og at jenter har signifikant lavere sannsynlighet for frafall etter andre året på studieforberedende linjer.

I tabell 4.2a har elever på andre året på studieforberedende linjer før reformen en oddsrate på 0,88, som betyr at oddsen for frafall synker med 12 prosent for hvert prosentpoengs økning i arbeidsledighet.

Men hypotesen får ikke støtte i de resterende analysene. I tabell 5.2 har jenter på andre året studieforberedende linjer en oddsrate på 0,85³³, som betyr at oddsen for frafall synker med 15 prosent for hvert prosentpoengs økning i arbeidsledighet. For jenter på yrkesfag andre året har en oddsrate på 0,95³⁴, som betyr at oddsen for frafall synker med 5 prosent for hvert prosentpoengs økning i arbeidsledighet. Det tyder på at det er en relativ sterkere negativ effekt for jentene av arbeidsledighet på frafall på studieforberedende linjer, enn yrkesfaglige linjer.

For gutter har arbeidsledigheten betydning for frafall på andre tidspunkt i videregående skole enn for jenter. I tabell 5.1 og 5.2 for gutter på første året på både yrkesfaglig og

³³ (Exp(-,152)).

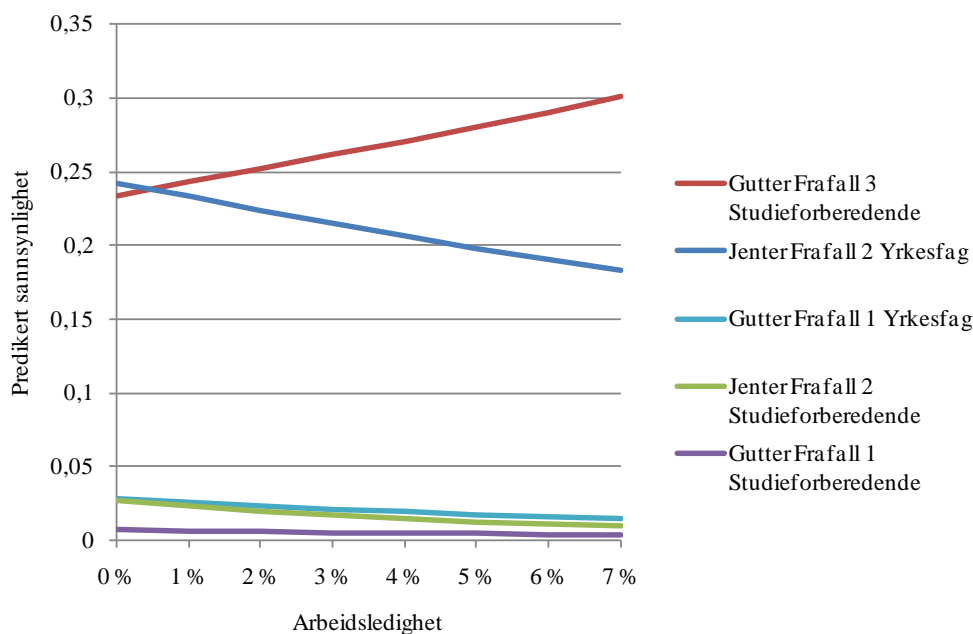
³⁴ (Exp(-,051)).

studieforberedende linjer er oddsraten på 0,90³⁵, som betyr at oddsen for frafall synker med 10 prosent for hvert prosentpoengs økning i arbeidsledighet.

I tabell 5.2 øker oddsraten for gutter på tredje året studieforberedende linjer med 1,05³⁶ for hver prosentpoengs økning i arbeidsledigheten. Oddsen for frafall er således 5 prosent høyere for gutter for hvert prosentpoengs økning i arbeidsledighet. I tabell 4.4a i forrige kapittel ble det samme observert for elever på studieforberedende linjer, og ved å gjøre separate analyser for jenter og gutter finner jeg her at denne sammenhengen gjelder kun for gutter.

Dette tyder summert på at arbeidsledighet har mer betydning for både gutter og jenters sannsynlighet for frafall på studieforberedende linjer, enn yrkesfaglige linjer. Frem til nå har jeg beskrevet de relative forskjellene i sannsynligheten for frafall, nedenfor vil de absolutte forskjellene i sannsynlighet for frafall fremstilles kun der det er signifikante koeffisienter for arbeidsledighet.

Figur 5.1 Sammenhengen mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall separat for gutter og jenter

³⁵ (Exp (-,098)).

³⁶ (Exp (,049)).

Utrekning av sannsynlighet gjelder for referansekategorien som er elever på hotell – og næringsmiddelfag på yrkesfaglige linjer, og allmenne, økonomiske og administrative fag for studieforbereidende linjer, med foreldre som har gjennomført videregående skole og fra majoritetsbakgrunn.

I figur 5.1 har gutter på studieforbereidende linjer etter tre år, og jenter på yrkesfag etter to år tilnærmet den samme sannsynligheten for frafall på 24 prosent når arbeidsledigheten er en prosent, alt annet likt. Jentenes sannsynlighet for frafall reduseres til 18 prosent når arbeidsledigheten øker til seks prosent, mens guttenes sannsynlighet for frafall øker til i overkant av 30 prosent med den samme økningen i arbeidsledighet. Sannsynlighetene for frafall for de andre gruppene er i underkant av 3 prosent når det er en prosent arbeidsledighet, og sannsynligheten for frafall reduseres svakt når arbeidsledigheten øker.

5.3 Sosial bakgrunns betydning for effekten av arbeidsledighet på frafall

I tabellene 5.7- 5.9 er det gjort separate analyser for mor og fars utdanning i ulike tabeller etter de ulike frafallstypene (Frafall 1, Frafall 2 og Frafall 3). I *modell 1* er mor og fars utdanning inkludert i separate analyser, kontrollert for arbeidsledighet, studieretning, etnisitet og kjønn. I *modell 2* inkluderes i tillegg et samspillsledd for arbeidsledighet og hver av de fem utdanningskategoriene. I alle modellene er den midterste utdanningskategorien, gjennomført videregående skole, referansen. Disse er valgt som referansekategori fordi det er mest hensiktsmessig for analysene med en gjennomsnittlig verdi som de andre utdanningskategoriene sammenliknes mot. For kjønnsvariabelen er gutt referanse, for variabelen etnisitet er majoritetsbakgrunn referanse og for variabelen studieretning er studieforbereidende linjer referanse. Tabell 5.6 og 5.7 har en lik oppbygning med foreldrenes inntekt som mål på sosial bakgrunn. Som referansegruppe for foreldrenes inntekt er mor og far med den midterste inntektsdesilen valgt med samme begrunnelse som ovenfor.

Tabell 5.3 Frafall 1 og foreldrenes utdanning med og uten samspillsledd

	Modell 1a		Modell 2b		Modell 1c		Modell 2d	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-4,758 ***	,115	-4,653 ***	,125	-4,705 ***	,116	-4,659 ***	,122
Arbeidsledighet	-,037 **	,014	-,079 **	,024	-,048 **	,014	-,065 ***	,019
Mors utdanning								
Grunnskole eller lavere	,784 ***	,022	,625 ***	,063				
Videregående grunnutdanning	,093 ***	,023	-,018	,070				
Videregående avsluttende(ref)								
Universitet/høyskole lav	-,425 ***	,030	-,353 ***	,085				
Universitet/høyskole høy	-,279 ***	,073	-,382	,207				
Samspill mors utdanning og arbeidsledighet								
Grunnskole*ledighet			,055 **	,021				
Videregående lav*ledighet			,040	,023				
Videregående avsl.*ledighet(ref)								
Universitet/høyskole lav*ledighet			-,023	,028				
Universitet/høyskole høy*ledighet			,037	,068				
Fars utdanning								
Grunnskole eller lavere					,715 ***	,017	,659 ***	,051
Videregående grunnutdanning					,137 ***	,018	,055	,058
Videregående avsluttende(ref)								
Universitet/høyskole lav					-,460 ***	,027	-,520 ***	,082
Universitet/høyskole høy					-,419 ***	,038	-,405 ***	,114
Samspill fars utdanning og arbeidsledighet								
Grunnskole*ledighet							,019	,016
Videregående lav*ledighet							,027	,018
Videregående avsl.*ledighet(ref)								
Universitet/høyskole lav*ledighet							,020	,026
Universitet/høyskole høy*ledighet							-,005	,036
Kjønn(ref.gutter)	,062 ***	,012	,062 ***	,012	,064 ***	,013	,064 ***	,013
Studieretning(ref.studieforberedende)	1,409 ***	,015	1,408 ***	,015	1,409 ***	,015	1,409 ***	,015
Etnisitet(ref. majoritet)								
Etterkommere	-,060	,070	-,058	,070	,063	,066	,064	,066
Innvandrere	,277 ***	,047	,278 ***	,047	,388 ***	,049	,389 ***	,049
N	906584		906584		895210		895210	
-2LL	228990,750		228974,030		225306,225		225303,351	
Endring -2LL			16,720 *				2,874	
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja		Ja	

Tabell 5.4 Frafall 2 og foreldrenes utdanning med og uten samspillsledd

	Modell 1a		Modell 2b		Modell 1c		Modell 2d	
	b	(se)			b	(se)	b	(se)
Konstant	-3,140 ***	,101	-2,994 ***	,106	-3,178 ***	,101	-3,130 ***	,104
Arbeidsledighet	-,045 ***	,013	-,104 ***	,019	-,046 ***	,013	-,064 ***	,016
Mors utdanning								
Grunnskole eller lavere	,560 ***	,016	,373 ***	,043				
Videregående grunnutdanning	,063 ***	,017	-,104 **	,047				
Videregående avsluttende(ref)								
Universitet/høyskole lav	-,475 ***	,021	-,440 ***	,058				
Universitet/høyskole høy	-,575 ***	,060	-1,078 ***	,178				
Samspill mors utdanning og arbeidsledighet								
Grunnskole*ledighet			,072 ***	,016				
Videregående lav*ledighet			,064 ***	,016				
Videregående avsl.*ledighet(ref)								
Universitet/høyskole lav*ledighet			-,010	,021				
Universitet/høyskole høy*ledighet			,191 **	,061				
Fars utdanning								
Grunnskole eller lavere					,534 ***	,013	,495 ***	,036
Videregående grunnutdanning					,087 ***	,014	-,048	,041
Videregående avsluttende(ref)								
Universitet/høyskole lav					-,437 ***	,020	-,386 ***	,056
Universitet/høyskole høy					-,742 ***	,034	-,668 ***	,096
Samspill fars utdanning og arbeidsledighet								
Grunnskole*ledighet							,015	,012
Videregående lav*ledighet							,046 **	,013
Videregående avsl.*ledighet(ref)								
Universitet/høyskole lav*ledighet							-,018	,019
Universitet/høyskole høy*ledighet							-,026	,033
Kjønn(ref.gutter)	-,248 ***	,010	-,248 ***	,010	-,240 ***	,010	-,240 ***	,010
Studieretning(ref.studieforberede)	1,831 ***	,013	1,829 ***	,013	1,825 ***	,013	1,825 ***	,013
Etnisitet(ref. majoritet)								
Etterkommere	-,124 *	,052	-,123 *	,052	-,075	,051	-,076 ***	,051
Innvandrere	,299 ***	,036	,300 ***	,036	,336 ***	,039	,335 ***	,039
N	842120		842120		831941		831941	
-2LL	318136,224		318090,803		312452,231		312432,771	
Endring -2LL			45,421 ***				19,460 *	
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja		Ja	

Tabell 5.5 Frafall 3 og foreldrenes utdanning med og uten samspillsledd

	Modell 1a		Modell 2b		Modell 1c		Modell 2d	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-1,455 ***	,081	-1,323 ***	,084	-1,447 ***	,081	-1,435 ***	,083
Arbeidsledighet	,035 **	,012	-,026 ***	,015	,027 *	,012	,021	,014
Mors utdanning								
Grunnskole eller lavere	,420 ***	,012	,259 ***	,031				
Videregående grunnutdanning	,063 ***	,013	-,095 **	,033				
Videregående avsluttende(ref)								
Universitet/høyskole lav	-,330 ***	,014	-,477 ***	,035				
Universitet/høyskole høy	-,496 ***	,031	-,779 ***	,079				
Samspill mors utdanning og arbeidsledighet								
Grunnskole*ledighet			,068 ***	,012				
Videregående lav*ledighet			,066 ***	,012				
Videregående avsl.*ledighet(ref)								
Universitet/høyskole lav*ledighet			,063 ***	,014				
Universitet/høyskole høy*ledighet			,120 ***	,030				
Fars utdanning								
Grunnskole eller lavere					,389 ***	,011	,366 ***	,029
Videregående grunnutdanning					,064 ***	,011	,052	,030
Videregående avsluttende(ref)								
Universitet/høyskole lav					-,312 ***	,013	-,346 ***	,034
Universitet/høyskole høy					-,515 ***	,018	-,479 ***	,045
Samspill fars utdanning og arbeidsledighet								
Grunnskole*ledighet							,009	,010
Videregående lav*ledighet							,005	,011
Videregående avsl.*ledighet(ref)								
Universitet/høyskole lav*ledighet							,013	,012
Universitet/høyskole høy*ledighet							-,014	,017
Kjønn(ref.gutter)	-,268 ***	,008	-,268 ***	,008	-,267 ***	,008	-,267 ***	,008
Studieretning(ref.studieforberedend	,142 ***	,009	,141 ***	,009	,137 ***	,009	,137 ***	,009
Etnisitet(ref. majoritet)								
Etterkommere	,179 ***	,033	,179 ***	,033	,208 ***	,032	,208 ***	,032
Innvandrere	,424 ***	,026	,425 ***	,026	,423 ***	,028	,423 ***	,028
N	761913		761913		753209		753209	
-2LL	461726,820		461684,802		454169,705		454166,574	
Endring -2LL			42,018 ***				3,131	
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja		Ja	

I *modell 1* i alle tabellene er koeffisientene for foreldrenes utdanningsnivå signifikant forskjellig fra referansekategorien, foreldre med fullført videregående skole. I *modell 2* er kun noen koeffisienter signifikante, når det gjelder mors utdanning er det signifikante koeffisienter for elever på første året og om mor har grunnskoleutdanning. For elever på andre året er det signifikante forskjeller om mor har grunnskole, noe videregående skole og høy universitet eller høyskoleutdanning. Og når far har noe videregående skole og fullført videregående skole. Når det gjelder elever på tredje året er det signifikante forskjeller for alle utdanningskategoriene for mor.

Hovedinntrykket fra modell 1a (for mors utdanning) og modell 1c (for fars utdanning) i tabell 5.3-5.5 viser at jo høyere utdanning mor og far har jo lavere er sannsynligheten for frafall, dette er i samsvar med mye av den tidligere forskningen. Det er tilnærmet lik sannsynlighet for frafall enten man ser på mor eller fars utdanning. I tabell 5.3 til 5.5 er det en tendens til at den relative forskjellen mellom å ha en lav og en høy sosial bakgrunn minker jo lengre elevene har kommet på videregående skole. Det tyder på at det er en redusert sosial ulikhet for frafall når elevene har tilbragt noen år i videregående skole. Det kan også komme som følge av at jo lengre elevene kommer i utdanning, jo mer selektert elevgruppe er det.

5.3.1 Har arbeidsledighet ulik effekt på frafall etter sosial bakgrunn?

I forrige avsnitt ble det beskrevet hvordan sannsynligheten for frafall er forskjellig etter elevenes sosiale bakgrunn, sammenlignet med referansekategorien elever med foreldre som har fullført videregående skole. Hvis arbeidsledighet har signifikant ulik betydning for elevers frafall etter hvilket nivå foreldrenes utdanning er på, foreligger det samspill mellom arbeidsledighet og foreldrenes utdanningsnivå. For å undersøke dette ble det innført et samspillsledd i *modell 2* mellom arbeidsledighet og foreldrenes utdanning.

En likelihood ratio test studerer om endringen i modellens tilpasning til data fra *modell 1* til *modell 2* er en statistisk signifikant forbedring. Den viser noe blandede resultater for analysene. Når det gjelder frafall 1 fører inkludering av samspillsledd kun til en signifikant forbedring av modellen for mors utdanning. Når det gjelder frafall 2 er modellene både for mor og fars utdanning en signifikant forbedring, mens når det gjelder frafall 3 er det en signifikant forbedring av modellen kun for mors utdanning.

Antagelsene bak *hypotese 3* innebærer at arbeidsledighet skal ha en større negativ betydning for elevers frafall når de har lav sosial bakgrunn enn høy sosial bakgrunn. Når *modell 2* tillater at effekten av arbeidsledighet varierer med foreldrenes utdanningsnivå, tyder resultatene på at det ikke er en klar tendens i at arbeidsledighet påvirker frafall ulikt avhengig av foreldrenes utdanningsnivå. Forskjellene i effekten av arbeidsledighet på frafall, viser dessuten minimale endringer når jeg undersøker om effekten er forskjellig etter sosial bakgrunn. Generelt tyder *modell 2* på at økt arbeidsledighets betydning for sannsynligheten for frafall varierer noe mer etter mors utdanningsnivå, enn fars utdanningsnivå. Dette tyder oppsummert på at *hypotese 3* får liten støtte i analysene, i hvert fall når det gjelder fars utdanning.

I modell 2b i tabell 5.3 ser vi at effekten av arbeidsledighet varierer for elever på førsteåret i videregående skole om mor har grunnskole eller om mor har fullført videregående skole. Oddsraten om mor har grunnskole er på 0,98³⁷, sammenlignet med om mor har fullført videregående skole da oddsraten er på 0,92. Analysene i modell 2d i tabell 5.3 viser at arbeidsledighetens effekt på frafall varierer ikke etter hvilken utdanning far har.

Videre når det gjelder elever på andre året i videregående skole viser modell 2b i tabell 5.4 det eneste tilfellet der arbeidsledigheten har ulik effekt på frafall etter nivået på fars utdanning. Elever på andre året i videregående skole har en oddsrate for frafall på 0,98³⁸ når far har noe videregående skole, sammenlignet med en oddsrate for frafall på 0,94 når far har fullført videregående skole som høyeste utdanning.

Det er mer variasjon i effekten av arbeidsledighet etter mors utdanningsnivå for elevene på andre året i videregående skole, enn for elevene på førsteåret. Arbeidsledigheten har lik negativ betydning på frafall om mor har grunnskole eller noe videregående skole som høyeste utdanning, oddsraten for frafall er for disse elevene på 0,97³⁹, sammenlignet med om mor har fullført videregående skole da oddsraten for frafall er på 0,90. Elever med en mor med den høyeste utdanningen er oddsraten for frafall på 1,09 når arbeidsledigheten øker, sammenlignet med om mor har fullført videregående skole.

Når det gjelder elever på det tredje året i videregående skole viser modell 2b i tabell 5.5 at betydningen av arbeidsledighet varierer etter alle mors utdanningsnivå. for elever med en mor med grunnskole, noe videregående skole og lav universitet eller høyskoleutdanning som høyeste utdanning øker oddsraten for frafall på 1,04⁴⁰ når arbeidsledigheten øker, sammenlignet med oddsraten for frafall som er 0,97 om mor har fullført videregående skole som høyeste utdanning. Mens for elevene med en mor som har den høyeste utdanningen viser analysene at oddsraten for frafall øker mer med 1,1, sammenlignet med om mor med fullført

³⁷ Oddsraten om mor har fullført videregående skole hentet fra modell 2b i tabell 5.3 og beregnes slik ($\exp(-,079)$). Oddsraten om mor kun har grunnskole beregnes slik ($\exp(-,079+0,055)$).

³⁸ Oddsraten om far har fullført videregående skole hentet fra modell 2d i tabell 5.4 og beregnes slik ($\exp(-,064)$). Oddsraten om far har noe videregående skole beregnes slik ($\exp(-,064+0,046)$).

³⁹ Oddsraten om mor har fullført videregående skole hentet fra modell 2b i tabell 5.4 og beregnes slik ($\exp(-,104)$). Oddsraten om mor har kun grunnskole beregnes slik ($\exp(-,104+0,072)$) og hvis mor har noe videregående beregnes oddsraten slik ($\exp(-,104+0,064)$). Oddsraten om mor har høy universitet eller høyskole utdanning beregnes oddsraten slik ($\exp(-,104+0,191)$).

⁴⁰ Oddsraten om mor har fullført videregående skole hentet fra modell 2b i tabell 5.5 og beregnes slik ($\exp(-,026)$). Oddsraten om mor har grunnskole, noe videregående eller lav universitet eller høyskole beregnes slik ($\exp(-,026+0,066)$). Oddsraten om mor har høy universitet eller høyskole utdanning beregnes slik ($\exp(-,026+0,120)$).

videregående skole. Oppsummert innebærer dette at effekten av arbeidsledighet på frafall varierer ikke etter fars utdanningsnivå, mens det er noen svake tendenser til at hvis mor har lav utdanning reduseres oddsen for frafall etter to år på videregående, mens oddsen for frafall etter to år på videregående øker hvis mor har høyeste utdanning når arbeidsledigheten øker. Og nesten uansett hvilken utdanning mor (unntaket om videregående skole er høyeste utdanning) har øker oddsen for frafall etter tre år på videregående skole når arbeidsledigheten øker. Det er derimot viktig å påpeke at disse effektforskjellene er minimale i styrke, og analysene gir derfor lite støtte til hypotese 3 om at det er en sterkere negativ sammenheng for elever med lav sosial bakgrunn, sammenlignet med elever med høy sosial bakgrunn.

I tabell 5.6 og 5.7 studeres effekten av foreldrenes inntekt på sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall. Mor og fars inntekt er inkludert i separate analyser. *Modell 1* inkluderer inntekt med den midterste inntektsdesilen som referansekategori. I *modell 2* inkluderes samspillsledd mellom hver av inntektsdesilene og arbeidsledighet. Hvis sammenhengen mellom økning i arbeidsledighet og frafall er forskjellig etter foreldrenes inntektsnivå vil det få utslag i modell 2.

Tabell 5.6 Frafall og mors inntekt, modell 2 med samspill

Frafall 1			Frafall 2			Frafall 3		
Modell 1			Modell 2			Modell 1		
	b	(se)		(se)		b	(se)	
Konstant	-4,468 ***	,114	-4,534 ***	,128	-3,032 ***	,100	-2,949 ***	,103
Arbeidsledighet	-,035 *	,014	-,016	,022	-,041 ***	,013	-,025	,018
Mors inntekt								
Desil 1	,462 ***	,024	,560 **	,079	,364 ***	,020	,360 ***	,058
Desil 2	,299 ***	,024	,405 **	,081	,215 ***	,021	,334 ***	,059
Desil 3	,178 ***	,025	,236 **	,083	,143 ***	,021	,116	,060
Desil 4	,059 *	,026	,143	,085	,100	,021	,191 **	,060
Desil 5(ref)								
Desil 6	-,016	,027	-,117	,088	-,046 *	,022	-,094	,062
Desil 7	-,064 *	,028	-,064	,089	-,042	,022	-,071	,061
Desil 8	-,122 ***	,029	-,008	,090	-,073 ***	,022	-,111	,062
Desil 9	-,271 ***	,032	-,207 *	,096	-,198 ***	,024	-,122	,064
Desil 10	-,473 ***	,037	-,220 *	,104	-,394 ***	,026	-,341 ***	,070
Samspill mor inntekt og arbeidsledighet								
Desil 1*ledighet			-,031	,024			,004	,018
Desil 2*ledighet			-,034	,024			-,035	,019
Desil 3*ledighet			-,018	,025			,009	,019
Desil 4*ledighet			-,027	,026			-,029	,019
Desil 5*ledighet(ref)								
Desil 6*ledighet			,033	,027			,019	,020
Desil 7*ledighet			,001	,027			,011	,020
Desil 8*ledighet			-,037	,028			,013	,021
Desil 9*ledighet			-,020	,031			-,030	,022
Desil 10*ledighet			-,093 **	,035			-,024	,025
Kjønn(ref.gutter)	,079 ***	,012	,079 ***	,012	-,231 ***	,010	-,200 ***	,010
Studieretning(ref.studief	1,526 ***	,014	1,526 ***	,014	1,935 ***	,013	1,778 ***	,012
Etnisitet(ref. majoritet)								
Etterkommere	,149 *	,060	,147 **	,060	-,002	,047	-,018	,045
Innvandrere	,503 ***	,036	,500 ***	,036	,361 ***	,030	,372 ***	,029
N	922761		919807		853757		853757	
-2LL	238835,642		238816,785		328842,250		328822,879	
Endring -2LL			18,857 *				19,371 *	
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja		Ja	

Tabell 5.7 Frafall og fars inntekt, modell 2 med samspill

Frafall 1			Frafall 2			Frafall 3		
Modell 1			Modell 2			Modell 1		
b	(se)		b	(se)		b	(se)	
Konstant	-4,606 ***	,114	-4,570 ***	,127		-3,075 ***	,103	
Arbeidsledighet	-,035 *	,014	-,052 *	,022		-,019	,018	
Fars inntekt								
Desil 1	,661 ***	,024	,600 ***	,076		,610 ***	,055	
Desil 2	,361 ***	,025	,210 **	,080		,304 ***	,058	
Desil 3	,210 ***	,025	,061	,083		,222 ***	,060	
Desil 4	,077 **	,026	-,058	,086		,060	,061	
Desil 5(ref)								
Desil 6	-,138 ***	,028	-,044	,090		-,040 *	,018	
Desil 7	-,138 ***	,029	-,067	,090		-,048	,063	
Desil 8	-,221 ***	,030	-,207 *	,093		-,059	,064	
Desil 9	-,388 ***	,032	-,328 **	,099		-,257 ***	,067	
Desil 10	-,431 ***	,036	-,352 **	,104		-,473 ***	,074	
Samspill far inntekt og arbeidsledighet								
Desil 1*ledighet			,020	,023		-,017	,018	
Desil 2*ledighet			,047	,024		-,001	,018	
Desil 3*ledighet			,046	,025		-,010	,019	
Desil 4*ledighet			,042	,026		,016	,019	
Desil 5*ledighet(ref)								
Desil 6*ledighet			-,031	,028		-,050 *	,020	
Desil 7*ledighet			-,024	,028		-,031	,021	
Desil 8*ledighet			-,005	,029		-,046	,021	
Desil 9*ledighet			-,021	,032		-,008	,022	
Desil 10*ledighet			-,030	,034		,004	,026	
Kjønn(ref.gutter)	,073 ***	,012	,073 ***	,012		-,204 ***	,010	
Studieretning(ref.studieforb	1,478 ***	,014	1,477 ***	,014		1,735 ***	,012	
Etnisitet(ref. majoritet)								
Etterkommere	,043	,060	,047	,060		-,118 **	,045	
Innvandrere	,310 ***	,037	,313 ***	,037		,191 ***	,029	
N	919807		919807			771837		
-2LL	237664,541		237638,940			472328,636		
Endring -2LL			25,601 **					
Kontroll for region	Ja		Ja			Ja		
Kontroll for år	Ja		Ja			Ja		

En likelihood ratio test er utført for endringen i modell 1 til modell 2 for samspill mellom foreldrenes inntekt og arbeidsledighet, som viser at det er en svak signifikant forbedring i alle modellene.

I *modell 1* i tabell 5.6 er nesten alle inntektsdesilene til mor signifikant, unntakene er desil 6 som ikke er signifikante når det gjelder elever på første året og tredje året, og inntektsdesil 7 for elever på andre og tredje året. Det skyldes at referansekategorien er inntektsdesil 5. I *modell 2*, i tabell 5.6 er det signifikante samspillsledd for elever på første året med en mor med inntektsdesil 10, og når det gjelder elever på tredje året når mor har inntektsdesil 6. I *modell 1* i tabell 5.7 er alle inntektsdesilene til far signifikante. I *modell 2* i tabell 5.7 er det signifikant samspillsledd for elever på andre året når far har inntektsdesil 6, og for elever på tredje året når far har inntektsdesil 6, 8 og 9.

Samlet sett går sammenhengene i *modell 1* i forventet retning, jo høyere inntekt mor og far har des lavere er sannsynligheten for frafall. Ved å undersøke oddsratene for de ulike inntektsdesilene er det en tendens til at oddsen for frafall reduseres jo lengre elevene har kommet i videregående skole når mor har lav inntekt i tabell 5.6, og når far har lav inntekt i tabell 5.7. Den samme endringen observeres ikke om mor eller far har høy inntekt. Det mest interessante for å undersøke oppgavens hypotese om at effekten av arbeidsledighet er den samme for alle elevene eller ikke, avhengig av hva foreldrene tjener og dette undersøkes nærmere i *modell 2*.

Hvis betydningen av arbeidsledighet på sannsynligheten for frafall varierer etter hva foreldrene selv tjener, eller om foreldrene selv er i arbeid foreligger det samspill mellom arbeidsledighet og foreldrenes inntekt. Resultatene fra *modell 2* i tabell 5.6 og 5.7 tyder på at effekten av arbeidsledighet på frafall varierer marginalt etter hva foreldrene tjener, og analysene gir dermed lite støtte til *hypotese 3*.

I tabell 5.6 har elever på førsteåret i videregående skole en oddsrate for frafall på 0,89⁴¹ når mor har den høyeste inntekten, sammenlignet med om mor tjener gjennomsnittlig da oddsraten for frafall er på 0,98 (ikke signifikant). Det betyr med andre ord at oddsen for frafall synker med henholdsvis 11 prosent og 2 prosent for hvert prosentpoengs økning i arbeidsledighet. I tabell 5.7 har elever på andre året i videregående skole en oddsrate for frafall på 0,97⁴² når far tjener litt over gjennomsnittlig, sammenlignet med om far tjener gjennomsnittlig da oddsraten for frafall er på 0,98 (men ikke signifikant).

I tabell 5.6 og 5.7 for elever på tredje året i videregående skole, varierer ikke effekten av arbeidsledighet på sannsynligheten for frafall etter verken mor eller fars inntektsnivå. Det er noen få signifikante koeffisienter i tabellene, men sammenhengen er svært nær 0, når begge koeffisientene som inngår i samspillsleddet tolkes sammen og dermed påvirker arbeidsledighet frafall i liten grad forskjellig avhengig av foreldrenes inntektsnivå.

⁴¹ Oddsraten for frafall når mor tjener gjennomsnittlig beregnes slik ($\exp(-,016)$). Oddsraten for frafall når mor har den høyeste inntekten beregnes slik ($\exp(-0,16+(-,093))$).

⁴² Oddsraten for frafall når far tjener litt over gjennomsnittet beregnes slik ($\exp(-,019+(-,050))$). Oddsraten for frafall når far tjener gjennomsnittlig beregnes slik ($\exp(-,019)$).

5.4 Oppsummering av kapittelet

I dette kapittelet ble det gjennomført separate analyser for jenter og gutter for å undersøke om arbeidsledigheten fører til signifikant lavere sannsynlighet for frafall for gutter, sammenlignet med jenter. I noen analyser er det signifikante kjønnsforskjeller i effekten av arbeidsledighet. I analysene for gutter etter ett år på yrkesfaglige og studieforbereende studieretninger får *hypotese 4* om signifikant lavere sannsynlighet for gutter enn jenter støtte, men ikke i de ytterligere analysene. Jenter viser seg å ha signifikant lavere sannsynlighet for frafall etter to år på studieforbereende studieretninger og det gir ikke støtte for hypotesen. I de få analyser der ledighetskoeffisienten er signifikant, fører økt arbeidsledighet til en redusert sannsynlighet for frafall, unntaket er for gutter på studieforbereende linjer etter tre år der sannsynligheten for frafall øker når arbeidsledigheten øker. I et flertall av analysene er ikke arbeidsledighet av betydning, noe som forsterker inntrykket fra kapittel 4 om at arbeidsledigheten ikke har stor betydning for sannsynligheten for frafall.

Som forventet viser analysene at jo høyere utdanning mor og far har, des lavere er sannsynligheten for frafall, kontrollert for arbeidsledighet, studieretning, etnisitet, kjønn, region og år. Det er for mors utdanningsnivå at det er mest variasjon i effekten av arbeidsledighet på sannsynligheten for frafall. Den viser at elever på første og andre året med en mor med lavere sosial bakgrunn (fullført videregående skole eller lavere utdanning) fører økt arbeidsledighet til en noe lavere sannsynlighet for frafall.

Et overraskende funn er for elever på andre året i videregående skole med en mor med høy universitetsutdanning henger en økning i arbeidsledighet sammen med en noe økt sannsynlighet for frafall, sammenlignet med om mor kun har fullført videregående skole da sannsynligheten for frafall reduseres. For elever på tredje året har økt arbeidsledighet en sammenheng med økt sannsynlighet for frafall uansett hvilken utdanning mor har, unntatt fullført videregående skole som høyeste utdanning der sammenhengen er negativ.

Når det gjelder foreldrenes inntekt viser analysene at jo høyere inntekt foreldrene har jo lavere er sannsynligheten for frafall. Det er få funn som tyder på at det foreldrene tjener har noen forskjellig betydning for effekten av arbeidsledighet på frafall.

6 Oppsummering og diskusjon

Denne oppgaven har studert om arbeidsledighet har betydning for sannsynligheten for frafall i videregående skole. Resultatene tyder på at arbeidsledighet ikke har noen stor betydning på sannsynligheten for frafall i videregående skole. For noen grupper observeres det at økt arbeidsledighet fører til noe reduksjon i sannsynligheten for frafall, det gjelder for gutter etter ett år på yrkesfag og studieforbereende linjer, og for jenter etter to år på videregående skole på yrkesfag. Gutter på studieforbereende linjer har en økt sannsynlighet for frafall på tredjeåret i videregående skole når arbeidsledigheten øker. Videre tyder resultatene på at arbeidsledighet har noe større effekt avhengig av mors utdanning, og men ingen ulik effekt etter fars utdanning. Hvis mor har lav sosial bakgrunn er det en tendens til at økt arbeidsledighet fører til lavere sannsynlighet for frafall, mens om mor har høy sosial bakgrunn tenderer økt arbeidsledighet til økt sannsynlighet for frafall (sammenlignet med om mor har fullført videregående skole som høyeste utdanning). Det tyder på at arbeidsledighet har noe ulik betydning for elevers frafall etter mors utdanningsnivå, men effektforskjellene er små.

6.1 Gir høyere arbeidsledighet lavere sjanse for frafall?

Denne oppgavens hovedantagelse er at de oppfattede fordeler eller ulemper ved å slutte i videregående skole kan endres som følge av at endringer i arbeidsledigheten. En reduksjon eller økning i arbeidsledigheten kan påvirke elevene ved at kostnaden og gevinsten ved å slutte, eller fortsette kan endres i løpet av tiden i videregående skole. *Hypotese 1* undersøker om en økning i arbeidsledighet gir en reduksjon i frafall fra videregående skole.

Det generelle inntrykket av de foregående analyser viser at sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall i videregående skole ikke kjennetegnes av et tydelig mønster. Hovedfunnet er at arbeidsledigheten har ingen eller i beste fall en svak effekt på elevenes sannsynlighet for frafall i videregående skole. Dette er i samsvar med det tidligere norske studier har konkludert med (blant annet Raaum og Røed 2006; Falch m.fl. 2010). Det tyder på at arbeidsledighet ikke påvirker elever i valget om å slutte, eller fortsette på videregående skole. Dette kan det være flere årsaker til, det er ikke sikkert at ungdom har fullstendig oversikt eller får informasjon hvilke endringer det er i arbeidsledighet i løpet av deres tid på videregående skole i deres region. Det kan være betydelig forskjeller innad i hver enkelt

region, og det kan være slik at ungdommer kun kan antas å ha oversikt over arbeidsledige i det nærmeste nærmiljøet og at regioninndelingen inneholder for mye variasjon. For eksempel så regnes hele Oslo som en økonomisk region (Hustoft 2000). Det er betydelige lokale forskjeller i arbeidsledighet mellom ulike bydeler som ungdom kanskje ikke har oversikt over, og det kan være en mulig grunn til at arbeidsledighet ikke påvirker sannsynligheten for frafall nevneverdig.

Det er gjort noen funn som tyder på at det er noen svake sammenhenger mellom arbeidsledighet og frafall, i hvert fall for noen grupper. En økning i arbeidsledighet synes å føre til en lavere sannsynlighet for frafall for jenter etter to på yrkesfaglige linjer, og en svak reduksjon i sannsynligheten for frafall for gutter etter ett år på yrkesfag og studieforbereende linjer og jenter etter to år på studieforbereende linjer. Det kan tenkes at elevene som blir påvirket av endringer i arbeidsledigheten kan karakteriseres med lite studiemotivasjon og lave kvalifikasjoner på skolen, og *vipper* mellom å fortsette på skolen eller slutte på skolen. For disse elevene kan det tenkes at reduserte muligheter for å få en jobb (høyere arbeidsledighet) gir en høyere gevinst av det å fortsette i videregående skole. Det kan antas at elevene har en viss oversikt over hvorvidt deres venner og bekjente i nærmiljøet får arbeid, og dermed kan elevene som synes å bli noe påvirket av arbeidsledighet i denne studien tar hensyn til det i sine valg mellom å fortsette eller slutte på skolen.

For en elevgruppe skiller betydningen av arbeidsledighet seg ut, og virker i motsatt retning av hva som forventes. Den sterkeste observerte effekten av arbeidsledighet observeres for gutter på tredje året studieforbereende linjer, der økt arbeidsledighet fører til økt sannsynlighet for frafall. Det viser seg at dette gjelder for gutter etter reform 94 der en økning i arbeidsledighet har en sammenheng med en markant økning i sannsynligheten for frafall. Hva dette kan skyldes er det vanskelig å gi en forklaring på, men en mulighet kan være at når det er høy arbeidsledighet kan det virke demotiverende på gutter som går på studieforbereende linjer. Gutter som observerer at andre i lokalmiljøet er arbeidsledige kan muligens fortolke det som at utdanning ikke lønner seg ettersom man fortolkes at sjansen er stor for å bli arbeidsledig uansett. Eller så kan det muligens være slik at guttene observerer at mange av deres venner og bekjente er arbeidsledige, og det kan derfor fremstå som et attraktivt alternativ å være sammen med dem fremfor å gå på skolen.

Analysene viser få sammenhenger mellom arbeidsledighet og frafall for elever på yrkesfaglige studieretninger, det betyr at arbeidsledighet har lite å si for tilbøyeligheten til å

falle fra i videregående skole på yrkesfag. Mangelen på sammenheng mellom arbeidsledighet og frafall på yrkesfaglige linjer kan skyldes at elevene, i hvert fall når det gjelder elevene etter andre året består av både elever i skolen og lærlinger i bedrifter. Høyere arbeidsledighet antas å redusere sannsynligheten for frafall for elevene i skolen, mens høyere arbeidsledighet kan gjøre det vanskeligere å få lærlingplass i bedrifter slik at sannsynligheten for frafall øker for elever som søker lærlingplass. Når analysene i kapittel 4 viser ingen signifikant sammenheng mellom arbeidsledighet og frafall for disse gruppene, kan det tyde på at disse motstridende effekter utligner hverandre. Det som taler i mot denne tolkningen er at det er noe usannsynlig at disse to effektene skal virke likt på begge frafallsgruppene slik at det ikke observeres noen effekt.

6.1.1 Tilfellet med Nord-Norge

Kan arbeidsledighet forklare det høye frafallet i videregående skole i de tre nordligste fylkene? Flere studier finner at de tre nordligste fylkene Nordland, Troms og Finnmark har en høyere frafallsandel i forhold til resten av landet. Denne oppgaven er intet unntak og her er frafallet i disse fylkene på gjennomsnittlig 22 prosent, sammenlignet med resten av landet som er på 18 prosent. Frafall er i denne sammenheng beregnet ut fra andelen av hvert årskull som har falt fra i løpet av tre år etter de startet på videregående skole. Det er tidligere lansert flere forklaringer på dette med tanke på at spesielle trekk ved næringsstrukturen i de nordligste fylkene gir ufaglært ungdom flere muligheter innen arbeidslivet. Store avstander fra hjem til skole som gjør at elever i større grad må flytte hjemmefra for å bo på hybel er lansert som mulige årsaker til det høye frafallet uten at det er funnet noen sterke sammenhenger (Falch m.fl 2010; Lie m.fl 2009).

Arbeidsledigheten i de tre nordligste fylkene er også høyere enn resten av landet, i dette datasettet er det gjennomsnittlig ett halvt prosentpoeng høyere arbeidsledighet i Nordland, Troms og Finnmark enn resten av landet. Analysene i denne oppgaven viser generelt liten effekt av arbeidsledighet på frafall. Det innebærer at differansen i arbeidsledighet i de nordligste fylkene som er på ett halvt prosentpoeng høyere enn resten av landet trolig ikke er store nok til å forklare den vesentlige forskjellen i frafall i de nordligste fylkene.

Tallene nedenfor er basert på at gjennomsnittlig frafall i landet (unntatt de tre nordligste fylkene) er på 18 prosent, og at arbeidsledigheten i de nordligste fylkene er 0,5 prosentpoeng høyere enn resten av landet. Utrekning nedenfor viser hva forskjellen i frafallsandelen burde

vært om den høyere arbeidsledigheten i de nordligste fylkene kunne forklart forskjellene i frafallet.

$$(0,18 + (0,18 \cdot 0,005) = 0,1809 =) 18,09 \%$$

Som vist tidligere er frafallet i de nordligste fylkene på 22 prosent, og det innebærer at det fortsatt er igjen $(22 - 18,09) = 3,91$ prosentpoeng differanse mellom frafallsandelen i de nordligste fylkene sammenlignet med frafallsandelen resten av landet som forblir uforklart.

6.1.2 Frafall og studieretning

I *hypotese 2* ble det antatt at det er en sterkere negativ sammenheng mellom arbeidsledighet og frafall for elever på yrkesfaglige linjer, enn på studieforbereende linjer. Analysene tyder på at det er noen flere signifikante sammenhenger mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for frafall for elever på studieforbereende enn yrkesfag, altså det motsatte av hva som forventes. Dette innebærer at *hypotese 2* ikke får støtte i analysene. Som diskutert i avsnitt 6.1, kan mangelen på observert effekt av arbeidsledighet på frafall på yrkesfaglige linjer være forårsaket av to motstridende effekter av arbeidsledighet som utligner hverandre. Disse motstridende effektene vil bare gjelde når det gjelder frafall etter to år i videregående skole på yrkesfag for det er da noen av elevene søker lærlingplass og eventuelt ikke får lærlingplass som følge av høy arbeidsledighet. En støtte for denne forklaring kan være at arbeidsledigheten har negativ effekt på frafall etter ett år på videregående skole (gjelder både yrkesfag og studieforbereende), men ikke for frafall på et senere tidspunkt fra yrkesfaglig studieretning på videregående skole (signifikant kun for gutter).

Gutter på studieforbereende linjer tredje året i videregående skole har en økt sannsynlighet for frafall når arbeidsledigheten øker. En forklaring for det uventede funnet er at arbeidsledighet kan påvirke elever som er mest tilbøyelig til å slutte i videregående skole, og derav de minst skolemotiverte. På yrkesfagene er det innført flere tiltak for å plukke opp de ”svake” elevene som står i fare for å slutte i videregående skole ved å opprette en lærekandidat ordning der elevene gis mulighet til å fullføre videregående skole med lavere kompetanse. Slike tiltak har ikke blitt rettet mot svake elever på studieforbereende fag, slik at det kan være slik at de faglig svake elevene på studieforbereende er de som påvirkes av arbeidsledigheten.

6.1.3 Frafall og kjønn

I *hypotese 4* ble det antatt at det er en sterkere negativ sammenheng mellom arbeidsledighet og frafall for gutter enn for jenter. Analysene i kapittel 5 tyder på at det ikke er entydige kjønnsforskjeller i hvilken effekt arbeidsledighet har på frafall i videregående skole. Når det gjelder sannsynligheten for frafall etter ett år i videregående skole er det en sterkere negativ sammenheng for guttene som bekrefter hypotesen. Men frafallet på senere tidspunkt i videregående skole bryter med antagelsen. Det viser seg at sannsynligheten for frafall etter to år i videregående skole er sterkere negativ for jenter, enn for gutter som går på studieforberevende linjer. Og sannsynligheten for frafall etter tre år på videregående skole øker med økende arbeidsledighet for gutter på studieforberevende linjer. Summert får hypotesen bare delvis støtte i analysene. Det er en uventet tendens til at arbeidsledighet har noe mer betydning for frafallet for elever på studieforberevende linjer, enn yrkesfaglige linjer. Dette kan midlertidig forklares med at valget om å gå på studieforberevende linjer ikke for alle er et grundig og gjennomtenkt valg. Markussen og Sandberg (2005) finner for eksempel at elevene på studieforberevende linjer i mindre grad enn elevene på yrkesfaglige linjer begrunner valg av studieretning med interesser, og i mangelen på en spesiell interesse velger noen studieforberevende linjer som tilrådes av foreldre og rådgivere på skolen.

6.2 Sosial bakgrunn og frafall

6.2.1 Foreldrenes utdanning

I *hypotese 3* antas det å være en sterkere negativ sammenheng mellom arbeidsledigheten og frafall for elever med foreldre fra lav sosial bakgrunn, enn for elevene med foreldre med høyere sosial bakgrunn. Foreldres utdanningsnivå antas å påvirke elevenes tilgang til god informasjon om utdanningssystemet. Foreldre med høy utdanning har selv studert og vil derfor være kjent med hva som kreves og være oppmuntrende til utdanning. Barn søker å nå minst samme utdanningsnivå som sine foreldre for og, bevisst eller ubevisst, unngå sosial degradering (Goldthorpe og Breen 2000b). Innledningsvis i kapittel 5 viser analysene at det er signifikant lavere sannsynlighet for frafall jo høyere utdanning foreldrene har. Det viser at det å ha en mor og far med utdanning mer enn videregående skole reduserer sannsynligheten for frafall, kontrollert for arbeidsledighet, kjønn og etnisitet. Dette funnet bekrefter den velkjente

korrelasjonen mellom foreldres utdanning og deres barns utdanningsvalg (Erikson og Jonsson 1996a; Goldthorpe og Breen 2000b).

Når det undersøkes om effekten av arbeidsledighet på frafall er forskjellig for elever med ulik sosial bakgrunn observeres det forskjeller, men forskjellene er små i styrke. Effekten av arbeidsledighet varierer etter mors utdanningsnivå for noen elevgrupper, og det er flest signifikante sammenhenger når det gjelder elever på tredje året i videregående skole. Fars utdanningsnivå har generelt liten betydning for effekten arbeidsledighet har på frafall, det er kun en sammenheng for elever med en far med noe videregående skole eller fullført videregående skole som viser at sannsynligheten for frafall etter to år på videregående skole reduseres noe når arbeidsledigheten øker.

Arbeidsledighets betydning for frafall påvirkes noe ulikt avhengig av mors utdanningsnivå. Oddsratene viser at oddsen for frafall tenderer til å reduseres om mor har lav utdanning og arbeidsledigheten øker, og hvis mor har høy universitets eller høyskoleutdanning viser oddsraten for frafall en økning i sannsynligheten for frafall etter to og tre år i videregående skole, sammenlignet med om mor har fullført videregående skole da oddsen for frafall reduseres. Mens når det gjelder frafall etter tre år på videregående skole øker alle andre utdanningskategorier til mor sjansen for frafall når arbeidsledigheten øker, sammenlignet med om mor har videregående utdanning der sjansen for frafall reduseres når arbeidsledigheten øker.

Den uventede retningen på sammenheng der sjansen for frafall øker når mor har den høyeste utdannelsen og arbeidsledigheten øker, kan ses i sammenheng med at det er en liten andel av utvalget som har en mor med den høyeste utdanningskategorien. Det kan være grunn til å anta at de elevene med en mor med høyt utdanningsnivå (utgjør 2,4 prosent), og faller fra i videregående skole er en selektert liten gruppe som får stor betydning i resultatene.

Disse funn gir generelt lite støtte til *hypotese 3* som postulerer at effekten av arbeidsledighet på frafall er sterkere negativ for elever med foreldre fra lav sosial bakgrunn, enn med høy sosial bakgrunn. En mulig begrunnelse for at betydningen av arbeidsledighet på frafall varierer mer etter mors utdanning, enn fars utdanning kan være at mor er mer tilstede i hjemmet og kan dermed påvirke barna mer direkte enn far. Mødre jobber også mer deltid enn fedre og har dermed mer tid til å hjelpe til med lekser og følge opp eleven i skolesammenheng.

6.2.2 Foreldrenes inntekt

Foreldrenes økonomiske ressurser, og om de selv er i arbeid kan være relevant for hvilken betydning arbeidsledighet har på frafall fra videregående skole. I kapittel 5 ble det utført analyser av inntektsnivået hos mor og far for å kunne fange opp deres økonomiske ressurser. Ifølge teoretiske antagelser fra både humankapital og sosial posisjonsteori fra kapittel 2 kan familiens økonomiske ressurser være viktig for utdanningsvalg. Studier har funnet at økonomiske ressurser i familien har en selvstendig betydning for utdanningslengde (Raaum 2003; Hansen 2008). Et annet funn tyder på at sammenhengen kan gå igjennom kvalifikasjoner, jo høyere inntekt foreldrene har, jo høyere karakterer som beskytter mot frafall (Støren m.fl 2007). Ut fra dette ble det undersøkt om elevenes tilbøyelighet til å bli påvirket av den arbeidsledighet varierer med familiens økonomiske ressurser. Elever som kommer fra hjem med færre økonomiske ressurser kan være mer opptatt av og raskt skaffe egen inntekt, sammenlignet med elever med større økonomiske ressurser som i større grad kan låne eller få økonomisk hjelp hjemmefra. Hypotesen som ble undersøkt i denne studien er om effekten arbeidsledighet har på frafall er forskjellig etter foreldrenes inntektsnivå, og er en del av *hypotese 3*.

Analysene viser at det er lite som støtter denne antagelsen. Det observeres noen svakt signifikante forskjeller, men det er lite som taler for at arbeidsledighet har ulik betydning for frafall etter familiens økonomiske ressurser. En mulig begrunnelse for at det observeres små forskjeller etter foreldrenes inntekt, kan være at det er generelt lave kostnader forbundet med å fullføre videregående skole her til lands.

6.3 Sammenligning med andre funn i Norge

Det foreligger tre norske studier som funn i denne oppgaven kan relateres til. Bratsberg m.fl (2010) finner en sammenheng der høyere arbeidsledighet øker sannsynligheten for frafall⁴³, i motsatt retning av hva forfatterne forventet. Utvalget i denne studien bestod av elever som avsluttet grunnskolen i perioden mellom 1992 – 2002. Denne sammenhengen er kontrollert for foreldrenes utdanning, inntekt, etnisitet, kjønn, fylke og kohort. Forfatterne hadde en antagelse om at høy arbeidsledighet fører til lavere sannsynlighet for frafall i videregående skole. De finner at for hvert prosentpoengs økning i arbeidsledigheten så øker oddsraten for

⁴³ Frafall er definert som og ikke fullført videregående fem år etter start på videregående (Bratsberg m.fl 2010).

frafall med $(\exp(0,025^{44}))$ 1,025. Deres forklaring på at den estimerte effekten er motsatt fra forventningen med at det er uobservert variasjon mellom kommuner som ikke tas hensyn til i analysene. I kapittel 4 i denne oppgaven var estimatet for arbeidsledighet uten å kontrollere for region positiv også der. Det samme kan gjelde for studien til Gjefsen (2010) der en økning i ungdomsarbeidsledigheten fører til at færre fullfører videregående skole. Ingen av disse to studiene har informasjon på kommunenivå, men på fylkesnivå. Gjefsen ser på hvordan effekten av ungdomsledighet på frafall⁴⁵ endres når ungdomsledigheten øker, den sterkeste observerte effekten er at en lavere andel oppnår yrkeskompetanse når ledigheten øker. Når færre oppnår yrkeskompetanse tolkes det i sammenheng med at det tilbys færre lærlingplasser. Analysene fra kapittel 4 og 5 støtter ikke disse funn, men det kan ha en sammenheng med at Gjefsen ikke skiller mellom når i studieløpet elevene faller fra. Men det kan også være slik at det er betydelige lokale forskjeller på kommunenivå i hvordan mulighetene er for å få tilbudt lærlingplass som konfunderer sammenhengen mellom arbeidsledighet og frafall.

Gjefsen finner videre at andelen av elevene som startet på studieforberedende i perioden mellom 1992 til 2002 som fullfører⁴⁶ er uendret når ledigheten øker. Dette er uventet ifølge henne da det er en forventning at flere ville søke seg til studieforberedende linjer av de elevene som ikke får lære plass. Når det ikke skjer kan en mulig forklaring ifølge Gjefsen, være at høy ledighet øker andelen av ungdommene i studieforberedende linjer som ikke fullfører videregående skole. I denne oppgaven observeres dette for gutter på tredje året på studieforberedende linjer.

En annen norsk studie (Raaum og Røed, 2006) som har kontrollert for kommunen finner ingen effekt av arbeidsledighet på frafall⁴⁷, kontrollert for kohort, familiebakgrunn og kjønn. Deres analyser inkluderte kohortene som startet på videregående skole i perioden mellom 1976-1982. Bratsberg m.fl. (2010) og Raaum og Røed (2006) gjør noe ulike funn, og en mulig forklaring på det kan være at sistnevnte har kontrollert for variasjon i kommuner og at det er avgjørende for om det avdekker en effekt av arbeidsledighet på sannsynligheten for

⁴⁴ Probit koeffisient på 0,014. Ganget med 1,8 er ca lik logit koeffisient.

⁴⁵ Frafall defineres her som elever som slutter uten fullført videregående, rett etter grunnskolen eller senere (Gjefsen 2010).

⁴⁶ Det gis ingen tidsbegrensning på hvor lang tid disse elevene bruker på å oppnå studiekompetanse (Gjefsen 2010).

⁴⁷ Frafall er definert om elevene sluttet på videregående i løpet av tre år på videregående og ikke returnerer senere (Raaum og Røed 2006).

frafall. En annen mulig begrunnelse kan være at det er ulike kohorter som studeres. Denne oppgaven har på linje med Raaum og Røed ikke avdekket en gjennomgående sterk effekt av arbeidsledighet på frafall.

6.4 Funnenes relevans for teoriene

6.4.1 Humankapitalteori

Ifølge humankapitalteori vil elever investere i utdanning så lenge gevinsten overstiger kostandene forbundet med utdanningen. En økning i arbeidsledighet innebærer at det er en lavere alternativkostnad knyttet til videregående skole, og derfor vil elevene justere sine forventninger til muligheten for å få en jobb og fortsette på videregående skole.

Denne teorien får derimot ikke sterk støtte fra analysene i kapittel 4 og 5. Det generelle inntrykket man sitter igjen med er at endringer i arbeidsledigheten *ikke* påvirker sannsynligheten for frafall i sterk grad, men er svakt relevant for noen grupper elever.

Andre studier som har funnet en effekt av arbeidsledighet på sannsynligheten for frafall har generelt funnet svake sammenhenger. En mulig grunn til at det er en svak sammenheng er at kostnaden av å være i utdanning generelt er ganske lav i Norge. De fleste elevene bor hjemme hos foreldrene sine, utdanning er generelt lite kostnadskrevende og i tillegg finnes det stipendordninger som gir elevene økonomisk støtte. Dette taler for at endringene i muligheten for å få arbeid ikke innebærer drastiske endringer i sannsynligheten for frafall. Det kan også henge sammen med at ungdommer kan tenkes å ha lite oversikt over mulighetene på arbeidsmarkedet, og i mangel på andre muligheter fortsetter de i videregående skole eller slutter på skolen uavhengig av forholdene på arbeidsmarkedet. Det er trolig bedre å gå på skole hvis alternativet er å ikke gjøre noen ting.

Ifølge teorien vil individer med et lavere ferdighetsnivå velge mindre utdanning ettersom de får mindre gevinst igjen for det, de vil i mindre grad øke sin produktivitetsskapasitet ved å gå på skole. Tidligere studier har funnet at lave karakterer øker sannsynligheten for frafall. Det kan være slik at elever med lavt ferdighetsnivå slutter i videregående skole i noen grad fordi de potensielt tjener mindre på å ta lengre utdanning. For elever med lavt karakternivå vil en økning i arbeidsledigheten redusere alternativkostnaden til utdanning, og føre til en økt sannsynlighet for at elevene er i videregående skole. Og videre når arbeidsledigheten synker

er det denne gruppen som sannsynligvis vil slutte før de har fullført videregående skole i høyere grad enn elevene med bedre karakterer (Rice 1999). Tidligere funn (blant annet Rice 1999, Raffe og Willms 1989) viser at det er en sammenheng mellom oppnådde karakterer og tilbøyeligheten til å bli påvirket av endringer i arbeidsmarkedet. Denne oppgaven har ikke hatt mulighet for å kontrollere for oppnådde karakterer slik at dette ikke har blitt testet i denne oppgaven. Det er likevel nærliggende å anta at elevene som påvirkes av ledigheten i denne oppgaven kan antas å ha et lavt karakternivå.

6.4.2 Sosial posisjonsteori

Både humankapital teori og sosial posisjonsteori fremhever viktigheten av økonomiske ressurser for utdanningsvalg fordi det setter betingelser for hvilke kostnader utdanningen innebærer. Familiens økonomiske ressurser kan beskrives som å være en beskyttelse mot frafall. Forventningene fra sosial posisjonsteori er at utdanningsvalg er betinget av sosial bakgrunn, og et ønske om å unngå sosial degradering.

Å ha foreldre som er godt økonomisk stilte innebærer at videregående skole og videre studier forbindes med lav risiko. De vil også kunne få mer penger av foreldrene, og dermed ikke bli fristet av at det er bedre mulighet for arbeid og egen inntekt. Og hvis elever med foreldre med god råd først slutter på videregående skole, vil ikke en høy lokal arbeidsledighet være så relevant da de kan få økonomisk støtte hjemmefra i påvente på en jobb eller andre alternativer. Arbeidsledighet kan derfor være en potensiell faktor for vurderinger av kostnader og gevinster knyttet til utdanningsvalg. Funn i denne oppgaven tyder i midlertidig på at arbeidsledighetens betydning for frafall ikke påvirkes ulikt etter elevenes sosiale bakgrunn.

6.4.3 Verdi og kulturteori

Ut fra verditeori vil utdanning verdsettes ulikt avhengig av elevens sosial bakgrunn. Sosial ulikhet i utdanningsvalg skjer som følge av at elever har ulike aspirasjoner og motivasjon mot utdanning. Verditeorien tilsier at elever med lav sosial bakgrunn ikke verdsetter utdanning like høyt som elever med høy sosial bakgrunn. Analysene viser som ventet at lav sosial bakgrunn øker sannsynligheten for frafall, men det er langt fra alle som kommer fra en lav sosial bakgrunn som slutter i videregående skole. Hvis vi følger Boudon sin kritikk av verditeoriens forklaringskraft som går på at mange elever på tross av lav sosial bakgrunn tar utdanning, så får ikke denne teorien sterk støtte i analysene. Arbeidsledighet kan være et

mulig forhold som får betydning for disse elevene som ikke verdsetter skolegang. Unge med lav sosial bakgrunn beskrives som å være mer interessert i en kort utdanning for å oppnå en rask økonomisk gevinst og derfor velger de yrkesfaglige linjer på videregående skole.

Hvorvidt disse elevene har mulighet for å oppnå en rask økonomisk gevinst vil være avhengig av dere muligheter for å få arbeid.

Ifølge Willis beskrivelse av arbeiderklasseguttenes motkultur mot skolen kan det tenkes at gutter med lav sosial bakgrunn har høyere sannsynlighet for frafall, og at muligheten for å få arbeid vil være mer relevant for de. Ut fra dette kan det forventes at gutter med lav sosial bakgrunn kan være mer negativt påvirket av lokal arbeidsledighet, sammenlignet med elever med høyere sosial bakgrunn. Denne antagelsen finner derimot ingen sterk støtte i analysene.

Argumenter innen kulturteori skiller seg fra verditeori ved at sosial bakgrunn påvirker utdanningsvalg ved at elever med høy sosial bakgrunn får mer hjelp til skolen og blir mer oppmuntret, enn elever med lav sosial bakgrunn. I tillegg og som en følge av dette oppnår elever med høy sosial bakgrunn bedre *karakterer* fordi de innehar en betydelig mer mengde med kulturell kapital som gir dem en fordel i skolesystemet slik at de behersker skolen bedre enn elever med lav sosial bakgrunn. Noen tidligere studier har funnet en sammenheng mellom oppnådde karakterer og hvilken påvirkning arbeidsledighet har på utdanningsvalg. Rice (1999) finner for eksempel at gutter med lave karakterer er den gruppen som er mest tilbøyelig til å bli påvirket av arbeidsledighet. Mens Raffe og Willms (1989) finner at unge med middels karakterer er den gruppen som er mest påvirket av arbeidsledighet. Denne oppgaven har dessverre ikke hatt mulighet for å teste dette.

Ifølge Fekjær (2009a) kan teorier som forklarer sosial ulikhet i utdanningsvalg ses på som supplerende, fremfor konkurrerende teorier. Forventningen fra begge disse teoriene kan være at elever med lav sosial bakgrunn vil slutte tidlig i utdanningen, analysene fra kapittel 5 viste at den relative betydningen av sosial bakgrunn ble redusert jo lengre elevene har kommet i videregående skole slik at den antagelsen får delvis støtte. Disse teoriene forklarer således det samme utfallet, altså sosial ulikhet i utdanningsvalg, men med to forskjellige argumenter. Ettersom denne oppgaven ikke har tilgang på informasjon om elevenes karakterer blir det vanskelig å skille mellom at enten verdi eller kulturteorien får støtte.

6.5 Konklusjon

Hovedfunnene i denne oppgaven tyder på at arbeidsledigheten ikke har noen stor betydning for sannsynligheten for frafall i videregående skole. Det er noen tendenser til at arbeidsledighet har en svak betydning for noen elevgrupper. Ved å gjøre separate analyser for elever på studieforberevende og yrkesfaglige linjer ble det undersøkt om betydningen av arbeidsledighet på frafall var ulikt for hvilken studieretning elevene gikk på. Det viste seg at elever på studieforberevende linjer var i noen grad mer påvirket av arbeidsledigheten, enn elever på yrkesfaglige linjer. Det viste seg også at det var kjønnsforskjeller i betydningen av arbeidsledighet for noen elevgrupper. Men det var få forskjeller i arbeidsledighet betydning for frafall etter elevenes sosiale bakgrunn.

Litteraturliste

Aftenposten nettutgave 20.09.2010: "Ungdomsledigheten øker i hele OECD området". Url: <http://www.aftenposten.no/okonomi/utland/article3819287.ece>. Lesedato: 25.09.2010

Becker, Gary (1993): *Human capital. A Theoretical and Empirical Analysis with Special reference to Education. Third edition*. Chicago: The University of Chicago Press

Bills, David B. (2004): *The sociology of education and work*. Oxford: Blackwell Publishing

Black, Dan A, Terra G. McKinnish & Seth G. Sanders (2005): "Tight labor Markets and the demand for education: Evidence from the coal boom and bust". *Industrial and Labor Relations Review* 59: 3-16

Boudon, Raymond (1974): *Education, opportunity, and social inequality. Changing prospects in Western Society*. New York: John Wiley

Bourdieu, Pierre, & Jean-Claude Passeron (1990): *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: Sage Publications Ltd. Second edition

Bradley, Steve & Pam Lenton (2007): "Dropping out of post-compulsory education in the UK: an analysis of determinants and outcomes". *Journal of population Economics* 20:299-328

Bratsberg, Bernt, Oddbjørn Raaum, Knut Røed og Hege Marie Gjefsen (2010): *Utdannings- og arbeidskarrierer hos unge voksne: Hvor havner ungdom som slutter skolen i ung alder?* Oslo: Stiftelsen Frischsenteret

Buland Trond og Vidar Havn (2007): *Intet menneske er en øy: rapport fra evalueringen av tiltak i satsing mot frafall*. Trondheim: Sintef

Byrhagen, Karen N, Torberg Falch, og Bjarne Strøm (2006): *Frafall i videregående opplæring: Betydningen av grunnskolekarakterer, studieretninger og fylke*. Trondheim: SØF-rapport

Card, David & Thomas Lemieux (2001): "Dropout and Enrollment Trends in the Post-War Period: What went wrong in the 1970s?" i Jonathan Gruber (red.): *Risky Behavior among Youths: An Economic Analysis*. Chicago: University of Chicago press

- Crofton, Stephanie O., William L. Anderson & Emily C. Rawe (2009): "Do higher real minimum wages lead to more high school dropouts? Evidence from Maryland across races, 1993-2004". *American Journal of Economics and Sociology*, 68(2): 445-464
- Elster, Jon (1979): "Samfunnsvitenskapenes metode", i Jon Elster (red.) *Forklaring og dialektikk*. Oslo:Pax Forlag
- Erikson, Robert & Jan O. Jonsson (1996a): "Introduction. Explaining class inequality in education: The swedish test case", i Erikson, Robert & Jan O. Jonsson (red.): *Can education be equalized? The swedish case in comparative perspective*. Boulder: Colorado Westview Press Inc
- Erikson, Robert (1996b): "Explaining change in educational inequality – Economic security and school reforms", i Erikson, Robert & Jan O. Jonsson (red.): *Can education be equalized? The swedish case in comparative perspective*. Boulder: Colorado Westview Press Inc
- Falch, Torberg, Anne Borge Johannesen og Bjarne Strøm (2009): *Kostnader av frafall i videregående opplæring*. Trondheim: SØF-rapport
- Falch, Torberg, Lars-Erik Borge, Päivi Lujala, Ole Henning Nyhus, Bjarne Strøm (2010): *Årsaker til og konsekvenser av manglende fullføring av videregående opplæring*. Trondheim: SØF-rapport
- Falch, Torberg og Ole Henning Nyhus (2011): *Betydningen av fullført videregående opplæring for sysselsetting blant unge voksne*. Trondheim: SØF-rapport
- Fekjær, Silje B. (2009a) "Utdanning: Et rasjonelt valg?" *Sosiologisk tidsskrift*, 17(2):291-307
- Fekjær, Silje B. og Brekke, Idunn (2009b): "I samme båt. Frafall fra videregående skole og arbeidsmarkedstilknytning blant etterkommere av innvandrere og unge med majoritetsbakgrunn" i Gunn E. Birkelund og Arne Mastekaasa (Red.) *Integrert? Innvandrere og barn av innvandrere i utdanning og arbeidsliv*. Oslo: Abstrakt forlag

- Gambetta, Diego (1987): *Were they pushed or did they jump? Individual decision mechanisms in education*. Cambridge: University press
- Gjefsen, Hege. M (2010): *Arbeidsmarkedet og frafall fra videregående opplæring*. Masteroppgave ved Økonomisk institutt. Oslo: Universitetet i Oslo
- Goldthorpe, John H. (2000a): *On sociology. Numbers, narratives, and the integration of research and theory*. Oxford: University Press
- Goldthorpe, John H. & Richard Breen (2000b): "Chapter 9. Explaining educational differentials: Towards a formal rational action theory", i John H. Goldthorpe. *On sociology. Numbers, narratives, and the integration of research and theory*. Oxford: University Press
- Gray, John, David Jesson & Nicholas Sime (1992): "The Discouraged worker revisited: Post-16 participation in education of the border". *Sociology* 26(3):493-505
- Grøgaard Jens B. (1992): *Skomaker, bli ved din lest? En analyse av ulikhet i utdanning og arbeid blant unge menn på 80-tallet*. Oslo: Fafo
- Grøgaard, Jens B. (1997): "En historie som har fått vasket seg? Om oppfølgingstjenestens målgruppe- rekruttering og tiltak første skoleår", i Berit Lødding og Kristin Tørnes (red.) *Idealer og paradokser. Aspekter ved gjennomføringen av Reform 94*. Otta: Tano Aschehoug
- Grøgaard Jens B. Eifred Markussen og Nina Sandberg (2002): *Seks år etter. Om kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring og overgang til arbeid og høyere utdanning for det første Reform 94-kullet*. Oslo: NIFU STEP
- Grøgaard, Jens B. (2006): "Yrkesutdannede ungdommers overgang til arbeid: jevne overganger og midlertidige avbrudd", i Jens B. Grøgaard og Liv Anne Støren (red.) *Kunnskapssamfunnet tar form: utdanningseksplasjon og arbeidsmarkedets struktur*. Oslo: Cappelen

- Hammer, Torild (2004): "Ungdom, ledighet og marginalisering i Europa", i *Samfunnsspeilet nr.1 2004*. SSB 2004
- Hansen, Marianne Nordli (1984): *Sosiale utdanningsforskjeller. Hvordan er de blitt forklart? Hvordan bør de forklares?* Magistergradsavhandling Oslo: Universitetet i Oslo
- Hansen, Marianne Nordli (1997): "Social and economic inequality in the educational career: Do the effects of social background characteristics decline?" *European Sociological Review* 13(3):305-321
- Hansen, Marianne Nordli (2005): "Utdanning og ulikhet-valg, prestasjoner og sosiale settinger". *Tidsskrift for samfunnsforskning*. 46(2):133-157
- Hansen, Marianne Nordli (2008): "Rational action theory and educational attainment. Changes in the impact of economic resources", *European sociological review*, 24(1):1-17
- Hansen, Marianne Nordli og Arne Mastekaasa (2010): "Reform 94- et trendsifte i videregående utdanning?", *Søkelys på arbeidslivet*, 26(3) 191-205
- Heggen, Kåre, Tormod Øia (2005): *Ungdom i endring. Mestring og marginalisering*. Oslo: Abstrakt Forlag
- Helland, Håvard og Liv Anne Støren (2004): *Videregående opplæring –progresjon, gjennomføring og tilgang til læreplaner*. Oslo: NIFU STEP
- Hernes, Gudmund (1974): "Om ulikhetens reproduksjon. Hvilken rolle spiller skolen?" i Mortensen, M.S. (red.) *I forskningens lys. 32 artikler om norsk forskning i går, i dag, i morgen*. Oslo: Norges allmennvitenskapelige Forskningsråd
- Hernes, Gudmund (2010). *Gull av gråstein. Tiltak for å redusere frafall i videregående opplæring*. Oslo: Fafo
- Hustoft, Anne Gro, Henning Hardtvedt, Erik Nymoen, Margareta Stålnacke og Harald Utne (2000): *Standard for økonomiske regioner*. Oslo: Kopisenteret SSB
- Hyman, Herbert (1953): "The Value Systems of Different Classes: A Social Psychological Contribution to the Analysis of Stratification" i Lipset, Seymour M. & Reinhard Bendix (red.) *Class, Status and Power*. Glencoe, Ill: The Free Press

- Hægeland, Torbjørn (2003): *Økonomisk avkastning av utdanning. Utdanning 2003- ressurser, rekruttering og resultater*. Oslo: Statistisk sentralbyrå
- Høst, Håkon (2008): *Fag- og yrkesopplæringen i Norge- noen sentrale utviklingstrekk*. Oslo: NIFU STEP.
- Håland, Inger og Gunnlaug Daugstad (2003): "Den kjønnsdelte arbeidsmarkaden", i *Samfunnsspeilet nr. 6 2003*. SSB 2003
- Larsen, Knut Arild og Andreas Hompland (1999): *Trender i arbeidslivet*. Oslo: ECON Senter for økonomisk forskning
- Lie, Ivar, Monica Bjerklund, Christen Ness, Vigdis Nygaard og Ann Elise Rønbeck (2009): *Bortvalg og gjennomstrømming i videregående skole i Finnmark. Analyser av årsaker og gjennomgang av tiltak*. Alta: Norut Alta
- Lieberson, Stanley (1987): *Making it count. The improvement of social research and theory*. Los Angeles: University of California Press
- Mare, Robert D. (1980): "Social Background and School Continuation Decisions." *Journal of the American Statistical Association*, 75(370): 295-305
- Markussen, Eifred og Nina Sandberg (2005): *Stayere, sluttere og returnerte. Om 9756 ungdommer på Østlandet og deres karriere i videregående opplæring frem til midten av det tredje skoleåret*. Oslo: NIFU STEP
- Markussen, Eifred, Berit Lødding, Nina Sandberg og Nils Vibe (2006): *Forskjell på folk - hva gjør skolen? Valg, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner tre og et halvt år etter*. Oslo: NIFU STEP
- Markussen, Eifred, Mari Wigum Frøseth, Berit Lødding og Nina Sandberg (2008): *Bortvalg og kompetanse. Gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner fem år etter*. Oslo: NIFU STEP

- Raaum, Oddbjørn, Jon Rogstad, Knut Røed og Lars Westlie (2009): "Young and out: An application of a prospects-based concept of social exclusion", *Journal of Socio-Economics*, 38: 173-187
- Raffe, David & J. Douglas Willms (1989): "Schooling the discouraged worker: Local-Labour- Market effects on educational participation". *Sociology* 23: 559-581.
- Rice, Patricia (1999): "The impact of local labour markets on investment in further education: Evidence from the England and Wales youth cohort studies". *Journal of Population Economics* 12: 287-312
- Rumberger, Russel W. (1987): "High-school dropouts- A review of issues and evidence". *Review of Educational Research* 57: 101-121
- Sandberg, Nina og Håkon Høst (2009): "Videregående opplærings historie", i Eifred Markussen (red.): *Videregående opplæring for (nesten) alle*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag
- Schneider, Louis & Sverre Lysgaard (1953): "The deferred gratification pattern". *American Sociological Review*, 18: 142-159
- Shavit Yossi, & Hans-Peter Blossfeld (1993): *Persistent inequality. Changing educational attainment in thirteen countries*. Boulder: Westview Press
- Skog, Ole Jørgen. (2009): *Å forklare sosiale fenomener: en regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal akademiske
- SSB (2010): Statistisk årbok. Arbeidsledige (AKU), etter kjønn og alder. Url: <http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-224.html>. Lesedato: 20.05.2011.
- SSB (2011a): Utdanningsstatistikk, gjennomstrømning i videregående opplæring. Tabell 1. Url: <http://www.ssb.no/emner/04/02/30/vgogjen/tab-2011-06-01-01.html>. Lesedato: 10.06.2011
- SSB (2011b): Utdanningsstatistikk, gjennomstrømning i videregående opplæring. Tabell 3. Url: <http://www.ssb.no/emner/04/02/30/vgogjen/tab-2011-06-01-03.html>. Lesedato: 10.06.2011

Stortingsmelding nr. 44 (2008-2009): *Utdanningslinja*. Url:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/2008-2009/stmeld-nr-44-2008-2009-.html>. Lesedato: 19.06.2011

Støren, Liv Anne (2000): *Yrkesfag eller allmennfag? Om stabilitet og endring i de unges valg, og bakgrunnen for utdanningsvalg*. Oslo: NIFU STEP

Støren, Liv Anne, Håvard Helland og Jens B. Grøgaard (2007): *Og hvem stod igjen...? Sluttrapport fra prosjektet Gjennomstrømning i videregående opplæring blant elever som startet i videregående opplæring i årene 1999–2001*. Oslo: NIFU STEP

Thrana, Hilde Marie, Cecilie Høj Anvik, Trond Bliksvær og Tina Luther Handegård (2009): *Hverdagsliv og drømmer. For unge som står utenfor arbeid og skole*. Bodø: Nordlandsforskning

Thrane, Christer (2005): "Utdanningens sosiale reproduksjon- et fokus på mekanismer". *Sosiologisk tidsskrift* 13:45-70

Torp, Hege, Erling Barth og Olav Magnussen (1994): *Arbeidsmarkedsøkonomi*. Stavanger: Rogaland Mediesenter

Willis, Paul E. (1977): *Learning to labor. How working class kids get working class jobs*. New York: Columbia University Press

Willis, Robert J. & Sherwin Rosen (1979): "Education and self-selection". *The Journal of Political Economy*. 87(5): 7-36

Øia, Tormod (2011): *Ungdomsskoleelever. Motivasjon, mestring og resultater*. Oslo: Allkopi

Alle kilder i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i denne oppgaven: 33 267

Vedlegg

Under vedlegges tilleggsinformasjon fra kapittel 4 (appendiks A).

Tabell A 1. Fullstendig regresjonsmodell 4.1a. Frafall på yrkesfaglige linjer før Reform 94.

	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-2,727 ***	,198	-1,668 ***	,183	-2,498 ***	,250
Lokal arbeidsledighet	-,076 **	,024	-,019	,027	-,025	,038
Studieretning(ref. Håndverks- og industrifag)						
Husflids- og estetiske fag	-,497 ***	,053	-,325 ***	,047	-,178 **	,059
Fiskeri- og sjøfartsfag	,953 ***	,059	,309 ***	,056	-,445 ***	,078
Landbruksfag og naturbruk	,157 **	,058	-,511 ***	,060	-,384 ***	,065
Helse og sosialfag	,118 **	,038	,144 ***	,037	,388 ***	,047
Husholdningsfag	,117 **	,035	,519 ***	,033	1,047 ***	,047
Idrettsfag	-2,531 ***	,155	-1,358 ***	,071	-,499 ***	,061
Kjønn(ref.gutter)	,314 ***	,029	,056 *	,028	,003	,037
Fars utdanning(ref. fullført videregående)						
Grunnskole	,499 ***	,029	-0,256 ***	0,022	,180 ***	,035
Videregående grunnutdanning	,086 **	,030	-0,339 ***	0,027	-,003	,035
Universitet/høyskole lav	-,353 ***	,055	-0,581 ***	0,043	-,179 ***	,054
Universitet/høyskole høy	-,219 *	,103	-0,829 ***	0,092	-,348 ***	,097
Mors utdanning(ref. fullført videregående)						
Grunnskole	,735 ***	,052	,481 ***	,045	,394 ***	,057
Videregående grunnutdanning	,188 ***	,053	,128 **	,044	,182 **	,056
Universitet/høyskole lav	-,440 ***	,076	-,307 ***	,060	-,090	,071
Universitet/høyskole høy	-,263	,287	-,182	,235	,241	,224
Etnisitet(ref.majoritet)						
Etterkommer	-,358	,231	,189	,201	-,109	,318
Innvandrer	,137	,160	,052	,154	,178	,199
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja	
-2LL	71935,795		74423,589		44963,448	
N	111769		90645		57086	

Tabell A 2. Fullstendig regresjonsmodell 4.2a. Frafall på studieforbereidende linjer før Reform 94.

	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-4,331 ***	,277	-3,630 ***	,285	-1,947 ***	,194
Lokal arbeidsledighet	-,027	,039	-,124 *	,050	,015	,036
Studieretning(ref. Allmenn fag)						
Handel og kontor	,646 ***	,032	1,379 ***	,038	,138 ***	,026
Kjønn(ref.gutter)	,286 ***	,032	-,049	,035	-,334 ***	,022
Fars utdanning(ref. fullført videregående)						
Grunnskole	,526 ***	,046	,502 ***	,051	,293 ***	,035
Videregående grunnutdanning	,074	,046	,083	,050	,032	,032
Universitet/høyskole lav	-,052	,056	-,201 **	,066	-,112 **	,037
Universitet/høyskole høy	,126	,068	-,205 *	,091	-,223 ***	,048
Mors utdanning(ref. fullført videregående)						
Grunnskole	,496 ***	,059	,523 ***	,068	,421 ***	,043
Videregående grunnutdanning	-,093	,058	,026	,067	,167 ***	,040
Universitet/høyskole lav	-,059	,066	-,128	,083	-,050	,045
Universitet/høyskole høy	,021	,134	,493 **	,158	,018	,092
Etnisitet(ref.majoritet)						
Etterkommer	,139	,215	-,211	,238	,119	,142
Innvandrer	,727 ***	,136	,451 **	,176	,302 **	,121
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja	
N	189635		171482		167422	
-2LL	39840,830		31270,249		66106,237	

Tabell A 3. Fullstendig regresjonsmodell 4.3a. Frafall på yrkesfaglige linjer etter Reform 94.

	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-2,718 ***	,205	-1,076	,164	-,982	,149
Lokal arbeidsledighet	-,161 ***	,036	-,033	,025	-,002	,028
Studieretning(ref.Hotell og næringsmiddelfag.)						
Helse og sosialfag	-,283 ***	,044	-,714 ***	,029	-,410 ***	,032
Naturbruk	,144 **	,054	-,456 ***	,038	,067	,037
Formgivingsfag	-,162 ***	,044	-,593 ***	,029	,040	,030
Byggfag	-,208 ***	,051	-,396 ***	,031	-,739 ***	,036
Tekniske byggfag	-,014	,070	-,504 ***	,045	-,533 ***	,048
Elektrofag	-1,027 ***	,056	-,419 ***	,029	-,848 ***	,035
Mekaniske fag	,376 ***	,041	-,033	,026	-,282 ***	,030
Kjemi og prosessfag	-,806 ***	,140	-,900 ***	,083	-,704 ***	,105
Trearbeiderfag	,163	,099	,255 ***	,060	,002	,074
Medier og kommunikasjon	-1,336 ***	,143	-1,789 ***	,079	-,506 ***	,051
Salg og service	-,606 ***	,087	-,407 ***	,043	-,093	,050
Kjønn(ref.gutter)	-,132 ***	,035	-,212 ***	,023	-,293 ***	,024
Fars utdanning(ref. fullført videregående)						
Grunnskole	,531 ***	,027	,406 ***	,017	,371 ***	,019
Videregående grunnutdanning	,094 **	,031	,030	,020	,091 ***	,021
Universitet/høyskole lav	-,211 ***	,050	-,173 ***	,029	-,123 ***	,030
Universitet/høyskole høy	-,332 **	,099	-,386 ***	,058	-,212 ***	,054
Mors utdanning(ref. fullført videregående)						
Grunnskole	,542 ***	,032	,366 ***	,020	,306 ***	,022
Videregående grunnutdanning	-,012	,037	-,040	,022	-,039	,024
Universitet/høyskole lav	-,320 ***	,050	-,301 ***	,029	-,182 ***	,030
Universitet/høyskole høy	-,206	,185	-,267 *	,105	-,296 **	,103
Etnisitet(ref.majoritet)						
Etterkommer	-,380 **	,113	-,208 **	,070	-,079	,077
Innvandrer	-,141	,092	,154 **	,056	,390 ***	,058
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja	
N	281895		268611		203821	
-2LL	77484,863		152836,494		128597,874	

Tabell A 4. Fullstendig regresjonsmodell 4.4a. Frafall på studieforbereidende linjer etter Reform 94.

	Frafall 1		Frafall 2		Frafall 3	
	b	(se)	b	(se)	b	(se)
Konstant	-5,471 ***	,721	-4,233	,398	-1,834 ***	,156
Lokal arbeidsledighet	-,220 **	,076	,001	,057	,136 ***	,023
Studieretning(ref.Allmenne, økonomiske og adm.)						
Musikk, dans og drama	,094	,097	,071	,073	-,403 ***	,034
Idrettsfag	-,786 ***	,101	-,541 ***	,068	-,150 ***	,023
Kjønn(ref.gutter)	-,280 ***	,043	-,427 ***	,032	-,500 ***	,012
Fars utdanning(ref. fullført videregående)						
Grunnskole	,843 ***	,058	,694 ***	,043	,315 ***	,018
Videregående grunnutdannin	,185 **	,065	,096 *	,048	,031	,017
Universitet/høyskole lav	-,389 ***	,074	-,322 ***	,052	-,278 ***	,018
Universitet/høyskole høy	-,178	,091	-,448 ***	,068	-,408 ***	,024
Mors utdanning(ref. fullført videregående)						
Grunnskole	,738 ***	,065	,687 ***	,048	,364 ***	,018
Videregående grunnutdannin	,082	,072	,090	,052	,048 *	,019
Universitet/høyskole lav	-,299 ***	,074	-,270 ***	,054	-,296 ***	,019
Universitet/høyskole høy	,040	,139	-,267 *	,110	-,395 ***	,040
Etnisitet(ref.majoritet)						
Etterkommer	-,067	,133	-,656 ***	,128	,049	,042
Innvandrer	,256 *	,112	,115	,093	,215 ***	,040
Kontroll for region	Ja		Ja		Ja	
Kontroll for år	Ja		Ja		Ja	
-2LL	25299,863		40849,159		198112,19	
N	305014		295073		319659	